

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AİLELER VE ÖZEL EĞİTİMCİLERİN ZİHİNSEL
ÖZÜRLÜLÜĞE BAKIŞI (SAKARYA ŞEHİT ALİ BORİNLİ
İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULU ÖRNEĞİ)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Zehra SEVİM**

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

EKİM-2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AİLELER VE ÖZEL EĞİTİMCİLERİN ZİHİNSEL
ÖZÜRLÜLÜĞE BAKIŞI (SAKARYA ŞEHİT ALİ BORİNLİ
İLKÖĞRETİM OKULU VE İŞ OKULU ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Zehra SEVİM

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 24/10/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali SEYYAR

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra SEVİM

24 Ekim 2011

ÖNSÖZ

Toplumun sosyal bir gerçekliği olan özürlü bireyler, tarih boyunca çeşitli tecrübeler yaşamışlardır. Günümüzde ise özürlülük olgusu çeşitli sahalarda tartışılır olmuştur. Buna bağlı olarak zihinsel özürlü bireylere bakış açıları da çeşitlenmiştir. Bakış açılarının belirlenmesi zihinsel özürlü bireylerin gelişimine katkı sağlayacak sosyal politikaların oluşturulması için oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada da aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürlülüğe bakış açıları değerlendirilmiştir.

Çalışma boyunca bilgisi, tecrübesi, önerileri ve yüreklendirmesiyle çalışmama ve yoluma ışık tutan çok değerli hocam ve danışmanım *Sayın Prof. Dr. Ali Rıza ABAY*' a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca çalışmanın tamamlanmasında desteğini esirgemeyen, farklı bakış açıları sunarak çalışmaya çok önemli katkıları bulunan *Sayın Hocalarım Prof. Dr. Ali SEYYAR* ve *Yrd. Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR*' e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve birikimlerinden yararlandığım değerli bölüm başkanımız *Sayın Prof. Dr. Sami ŞENER* başta olmak üzere, *tüm sosyoloji bölümü hocalarıma ve bugünlere gelmem de üzerimde emeği olan tüm hocalarıma,*

Manevi desteğiyle güç bulduğum Bilecik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi, değerli arkadaşım *Tuba SÜTLÜOĞLU*' na,

Tez yazımı sürecince yanımda olan, yardımını esirgemeyen, varlığıyla moral bulduğum değerli arkadaşım *Gülsüm KARAÇETİN*' e,

Samimi duygu ve düşüncelerini paylaşarak araştırmama katkı sağlayan *Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu öğretmen ve velilerine,*

Beni yetiştiren, bugünlere gelmemde maddi ve manevi desteğini üzerimden eksik etmeyen başta çok değerli *annem ve babam* olmak üzere *tüm aile üyelerime* sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın özürlü bireyler ile ilgili yapılan tüm çalışmalara katkı sağlamasını dilerim.

Zehra SEVİM
24 Ekim 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ ÇOCUKLAR VE AİLELERİ	4
1.1. Özürlü Kavramı	4
1.2. Özürlü Kavramı Kapsamında Fikri Yaklaşımlar	5
1.3. Özürlülüğü Açıklayan Modeller	6
1.3.1. Ahlaki Model	6
1.3.2. Tıbbi (Medikal) Model	7
1.3.3. Sosyal Model	7
1.3.4. Özürlülüğü Açıklamada Yeni Bir Yaklaşım: ICF (İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması)	9
1.4. Zihinsel Özürlülük Kavramı ve Sınıflandırılması	11
1.4.1. Nedenlerine Göre Sınıflandırma	13
1.4.2. Ağırılık Derecelerine Göre Sınıflandırma	14
1.4.2.1. Psikolojik Sınıflandırma	14
1.4.2.2. Eğitsel Sınıflandırma	15
1.5. Zihinsel Özürlü Çocukların Özellikleri	17
1.5.1. Zihinsel Özellikleri	17
1.5.2. Bedensel Özellikleri	18
1.5.3. Sosyal Özellikleri	18
1.5.4. Kişilik Özellikleri	19
1.6. Geçmişten Günümüze Zihinsel Özürlüler	19
1.7. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Aileler	21
1.7.1. Ailelerin Tepkileri	22
1.7.2. Aile İçi İlişkileri	23
1.7.3. Ailelerin Sorunları	24

1.7.3.1. Psikolojik Sorunlar.....	24
1.7.3.2. Sosyolojik Sorunlar	25
1.7.3.3. Ekonomik Sorunlar.....	26
1.8. Zihinsel Özürlü Çocuklar ve Ailelerine Sosyal Hizmet Desteği	26
BÖLÜM 2: ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ ÇOCUKLAR VE ÖZEL EĞİTİM	29
2.1. Eğitim Kavramı ve Kurumu.....	29
2.1.1. Eğitim Kurumları ve Yapısı.....	29
2.2. Özel Eğitim Kavramı ve Özellikleri	30
2.2.1. Özel Eğitimin Önemi ve Amacı	31
2.2.2 Özel Eğitimin İlkeleri.....	32
2.2.3. Özel Eğitimin Tarihçesi	33
2.2.4. Dünya’ da ve Türkiye’ de Özel Eğitim	34
2.2.5. Özel Eğitim Okulları	37
2.2.6. Özel Eğitimde Mevcut Sorunlar	39
2.3. Zihinsel Özürlü Çocuklara Yönelik Düzenlenmiş Okullar.....	40
2.3.1. Yatılı Okullar	42
2.3.1.1. Ayrı Yatılı Okullar.....	42
2.3.1.2. Birleşik Yatılı Okullar	42
2.3.2. Gündüzlü Okullar.....	43
2.3.2.1 Ayrı Gündüzlü Okullar	43
2.3.2.2. Birleşik Gündüzlü Okullar.....	43
2.3.3. Okul Dışı Eğitim ve Öğretim	44
2.3.4. Mesleki Eğitim.....	44
2.4. Aile Eğitimi ve Önemi	45
2.5. Özel Eğitim Okullarında Görevli Personel ve Özel Eğitimcinin Görevleri	46
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ .	48
3.1. Araştırmanın Konusu ve Metodolojik Çerçevesi	48
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	48
3.1.2. Araştırmanın Hipotezi.....	49
3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	49
3.1.4. Araştırmanın Metot ve Teknikleri.....	50
3.1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	50

3.1.6. Araştırmanın Varsayımı	50
3.1.7. Araştırmanın Kavramsal Şeması.....	50
3.1.8. Araştırma Yapılan Okula Genel Bakış.....	51
3.2. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi	52
3.2.1. Aileler ile Odak Grup Görüşmesi	52
3.2.1.1. Görüşme Yapılan Kişilerin Yaşları, Eğitim Durumları, Meslekleri, Medeni Halleri, Aylık Gelirleri	52
3.2.1.2. Zihinsel Özrürlük Deyince Akla İlk Gelenler	53
3.2.1.3. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Psikolojik Açıdan Etkileri	54
3.2.1.3.1. Peki Ama Kim Suçlu?.....	56
3.2.1.4. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Sosyolojik Açıdan Etkileri	56
3.2.1.4.1. Aile Üyelerinin Kendini Ezik Hissetmesi	57
3.2.1.4.2. Zihinsel Özürlü Çocuk Baş Rolde	58
3.2.1.5. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Ekonomik Açıdan Etkileri	58
3.2.1.6. Zihinsel Özürlü Çocukların Gelişimi, Sorunların Gelişimi	59
3.2.1.7. Zihinsel Özürlülük ve Özel Eğitimin Önemi	60
3.2.1.7.1. Zihinsel Özürlülük, Sosyalleşme ve Özel Eğitimciler	62
3.2.1.8. Ailelerin Zihinsel Özürlü Çocuğa Yaklaşımları	63
3.2.1.9. Zihinsel Özürlü Çocuklar Sürekli Kontrol Altında Tutulmalı Mı? ...	64
3.2.1.10. Zihinsel Özürlüler ve Toplum	65
3.2.1.11. Zihinsel Özürlülerin En Büyük Engeli	66
3.2.1.12. Zihinsel Özürlüler ve Devlet	67
3.2.2. Özel Eğitimciler ile Derinlemesine Mülakat	69
3.2.2.1. Zihinsel Özürlülük Deyince Akla İlk Gelenler	69
3.2.2.2. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Aile Hayatına Etkileri	70
3.2.2.3. Zihinsel Özürlü Çocuklar ve Özel Eğitimciler	71
3.2.2.3.1. Zihinsel Özürlü Çocukların Değişme ve Gelişme Sürecinde Özel Eğitimin Rolü	72
3.2.2.3.2. Özel Eğitimin Önemi.	73
3.2.2.3.2.1. Özel Eğitimcilerin Zihinsel Özürlü Çocuğa Yaklaşımları	75
3.2.2.4. Zihinsel Özürlülük ve Sosyalleşme	77
3.2.2.5. Zihinsel Özürlü Çocuklar Sürekli Kontrol Altında Tutulmalı Mı?..	78
3.2.2.6. Zihinsel Özürlüler ve Toplum	79

3.2.2.7. Zihinsel Özürlülerin En Büyük Engeli	80
3.2.2.8. Zihinsel Özürlüler ve Devlet	81
3.2.2.9. Zihinsel Özürlülerin Geleceğine Dair Beklenti ve Düşünceler	82
3.2.2.10. Araştırma Verilerine Bütünsel Bakış.....	83
SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	85
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

AAMR	: The American Association on Mental Retardation / Amerikan Zeka Geriliği Birliği
Akt.	: Aktaran
BEP	: Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı
Der.	: Derleyen
DiE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
ICF	: International Classification of Functioning, Disability and Health / İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
Örn.	: Örneğin
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
WHO	: World Healty Organization / Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Tıbbi ve Sosyal Modelin Özürlülüğe Bakış Farklılığı	8
Tablo 2: 2010-2011 Yılı Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Zihinsel Özürlülere Yönelik Okul ve Öğrenci Sayıları	37
Tablo 3: 2011 ÖSYS Yükseköğretim Programı Zihin Engelliler Öğretmenliği Üniversite ve Kontenjanları	38
Tablo 4: Araştırma Verilerine Bütünsel Bakış	83

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: ICF Bileşenleri Arasındaki Etkileşim	10
--	----

Tezin Başlığı: Aileler ve Özel Eğitimcilerin Zihinsel Özürllülüğe Bakışı (Sakarya Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu Örneği)	
Tezin Yazarı: Zehra SEVİM	Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Kabul Tarihi: 24.10.2011	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım)+101 (tez)
Anabilim Dalı: Sosyoloji	Bilimdalı: Sosyoloji
<p>Bu çalışma, zihinsel özürllü çocuğa sahip aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının karşılıklı olarak değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu noktadan hareketle, Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu'nda çalışan 10 özel eğitimci ile derinlemesine mülakat, 10 veli ile odak grup görüşmeleri yapılmıştır.</p> <p>Toplanan veriler neticesinde zihinsel özürllü çocuğa sahip aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan ailelerin zihinsel özürllülüğü özel eğitimcilere oranla daha büyük problem ve aşılamayacak bir olgu olarak gördüğü belirlenmiştir. Ailelerin zihinsel özürllülüğe duygusal, özel eğitimcilerin ise mantıksal açılardan yaklaştığı görülmüştür. Zihinsel özürllülükte değişim ve gelişim konusu, özel eğitimcilere oranla ailelerde daha karamsar ve umutsuz bir tablo çizmiştir. Zihinsel özürllülük aileyi ekonomik, sosyolojik ve psikolojik açılardan etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zihinsel özürllü bireylerin, özel eğitimcilerden ziyade aileleri tarafından sürekli kontrol altında tutulduğu anlaşılmıştır. Toplumda özürllülük bilinci tam olarak yerleşmemiştir. Zihinsel özürllü bireyler için eğitim kurumlarının ve özel eğitimin önemi açıklığa kavuşturulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Engellilik, Zihinsel Özürllülük, Sakatlık, Özel Eğitim.	

Title of the Thesis: View Of Families And Special Education To Mental Disability
(A Case Study: Şehit Ali Borinli Elementary School and Business School)

Author : Zehra SEVİM

Supervisor: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Date: 24.10.2011

Nu. of pages: ix (pre text)+101 (main body)

Department : Sociology

Subfield: Sociology

In this study, families of mental disability children and special educators were conducted to evaluate the mutual perceptual of viewpoint to mental disability. From this point forth, ten special educators had profoundly interviews, focus group interviews with ten parents were met at Şehit Ali Borinli Elementary School and Business School.

As a result of collected data, families of mental disability children and special educators were determined differences at viewpoint to mental disability. In this respect, disability which was determined families were seen bigger problem and can not achieve an event than special educators. It was determined that families approach emotional aspect but special educators approach logical aspect to mental disability. Changing and development issue at mental disability has drawn a table more pessimistic and hopeless in families compared to special educators. Mental disability appears an event that affects economic, sociological and psychological aspects families. It have been understood that mental disability individuals continuously kept under control by their families rather than special educators. Disability awareness can not fully install in the community. The importance of educational institution and special education for mental disability individuals was clarified.

Keyword: Handicap, Mental Disability, Impairment, Special Education.

GİRİŞ

Özürllülük tüm toplumlar için giderek gündemde yerini hissettiren sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarladır ki toplumbilimcilerin ilgi alanına dâhil olmuştur. Önceleri tıbbi alanda kendine yer edinen özürllülük olgusu, artık sosyal bilimler için de önemli bir kavram haline gelmiştir. Her geçen gün özürllü birey sayısının artması, özürllülere yönelik çalışmaların da artışı beraberinde getirmektedir. Güncellenen veri olmaması nedeniyle, DİE' nin 2002 yılında yaptığı Türkiye Özürllüler Araştırması'na göre; toplam nüfus içindeki özürllü oranı %12.29'dur (ÖZİDA, 2002:5) Bu oran 8.431.937 kişiye tekabül etmektedir. Bu tablo özürllü bireylerin azımsanmayacak oranda olduğunu göstermektedir. Toplumun bireylerden oluşması gerçeği, her bireyin ayrı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Özürllü bireylerin sosyolojik açıdan değerlendirilmeleri, toplumsal kalkınmayı da beraberinde getirecektir. Bu nedenle özürllü bireyler ile ilgili yapılan tüm çalışma ve araştırma verileri ayrı bir önemi içinde barındırmaktadır.

Toplumun temel kurumu ailedir. Bu nedenle bireyin aile içindeki ilişkiden etkilenmesi kaçınılmazdır. Ailenin özürllü birey üzerindeki düşünceleri ve bireye yaklaşımları özürllülüğü doğrudan etkilemekte, aynı zamanda özürllülüğe bakış açılarını da belirlemektedir. Özürllü bireylerin eğitimini birincil olarak aile, ikincil olarak ise özel eğitim kurumları üstlenmiştir. Ülkemizde zihinsel özürllü çocukların eğitim aldığı özel eğitim okulları (405), zihinsel özürllü çocukların temel ihtiyaçlarındandır (http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf,06.02.2010).

Özür derecesine göre çeşitli yöntem ve materyalleri kullanarak eğitim veren personele ise özel eğitimci denmektedir. Özel eğimin amacı, bağımsız ve toplumla bütünleşebilen bireyler yetiştirmektir.

Zihinsel özürllülüğe bakış açılarının belirlenmesi, toplumsal rehabilitasyonun gerçekleştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Bu nedenle birey üzerinde en etkili iki sosyal kurum ön plana çıkmaktadır. Bu itibarla çalışma, zihinsel özürllü çocuğa sahip aileler ile özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının değerlendirilmesi ve karşılaştırma yapma imkânlarını sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Aile ve eğitim toplumsal yapı ve düzen içindeki önemli kurumların başında gelmektedir. Aile üyelerinin ve eğitimcilerin birey üzerindeki etkisi büyüktür. Aileler ve özel eğitimciler, zihinsel özürlü birey üzerinde en çok bilgiye sahip olan kişilerdir. Zihinsel özürlü birey hakkındaki düşünceler, zihinsel özürllülüğe bakış açısının da en önemli göstergeleridir. Bu sebeple aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının incelenmesi ve karşılıklı olarak değerlendirilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bireyin toplumsal bir varlık olması gerçeği, zihinsel özürlü bireylerin çeşitli ilişki ve bakış açılarıyla etkileşim içinde olmasını da zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle toplumsal uyum ve düzeni sağlayan kurumların bireyler üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Bireyin toplumsal kurumlarla olan ilişkilerinin hayatına yön verdiğini söylemek mümkündür. Zihinsel özürlü bireyler ile ilgili yapılan çalışmalarda birincil amaç, toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Toplumla bütünleşmenin sağlanabilmesi için de sosyal kurum ve grupların yaklaşımları önem arz etmektedir. Bireyleri “engelli” konumuna getiren ulaşım, fiziki çevre ve yanı sıra bakış açılarının rehabilitasyona tabi tutulması, problemlerin aşılması için önemli bir adımdır. Zihinsel özürlü bireylerin karşılaştığı problemleri aşması, toplumsal duyarlılığın artırılmasını gerekli kılmaktadır. Toplumsal duyarlılığın artması ise toplumsal ve kurumsal bakış açılarının tespitiyle mümkün olmaktadır. Bu nedenle çalışmada bireyin gelişimi için en önemli iki sosyal kurumdan hareketle, aile üyeleri ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açıları açıklığa kavuşturulmuştur. Karşılaştırılmalı veri olanağı sunması da araştırmanın farklı bir boyutudur. Bireyin yetişme ve gelişme sorumluluğunu üstlenen aile üyeleri ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe yaklaşımları zihinsel özürlü bireyler için geliştirilecek sosyal politikalar için önemlidir. Ayrıca araştırmada elde edilen verilerin; özelde, kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimlere, genel olarak ise toplumda zihinsel özürllülük bilincinin artmasına katkıda bulunması beklenmektedir.

Araştırmanın Metodu

Çalışma derinlemesine mülakat, odak grup görüşmesi ve gözlem tekniklerinden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. 12 açık uçlu soru özel eğitimcilerle birebir derinlemesine mülakat şeklinde gerçekleştirilirken, 13 açık uçlu soru aile üyeleriyle 5'er kişilik 2 sohbet grubu oluşturularak kayda alınmıştır. Bu amaçla uygulama Sakarya Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu eğitimci ve velileriyle yapılmıştır. Elde edilen veriler objektif olarak değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ ÇOCUKLAR VE AİLELERİ

1.1. Özürlü Kavramı

Özürlülük olgusunu açıklamak için çeşitli tanımlar yapılmakta ve çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde kavramların iyi tanımlanması araştırmadan daha verimli sonuçlar elde etmek için önemlidir. Çünkü kavramların sınırları çalışılan konunun yönünü tayin etmede önem teşkil etmektedir. Ayrıca kavramların kullanım biçimleri, konuya ilişkin çözüm önerileri ya da politikalar üretmek için de oldukça önemlidir. Kavram kargaşasının yaşanması üretilen çözüm önerilerinin hayata geçmesi için önemli bir engel unsurudur. Bu nedenle öncelikle kavramların açıklığa kavuşturulması çalışmanın sağlam bir zemine oturması açısından yararlı olacaktır.

En genel anlamda özürlülük, yeteneklerdeki ve güçteki sınırlanmışlık ya da eksiklik durumudur. Daha açık bir ifadeyle ise, bireyin belirli aktivitelerini yerine getirmesini ve sosyal yaşamdaki rollerini oynayabilmesini sağlayan ideal-normal kapasitesinin dışında olmaktır. Özürlü insan, tedavisi/düzeltilmesi mümkün olmayan ancak rehabilite edilen insan olarak kabul edilmektedir. Özürlülük, ferdin zihinsel ve/veya bedensel fonksiyonlarındaki kayıplar sonucu ortaya çıkan sınırlılıkları/kısıtlılıkları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Whyte ve Ingstad, 1995:3-4; Akt. Burcu, 2002:85).

Dünya Sağlık Örgütü ise özürlülüğü; kişiden ya da bir bütün olarak vücuttan beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen normal aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık olarak tanımlamaktadır (WHO, 1980:28; Akt. Burcu, 2002:85).

5378 Sayılı Özürsüzlüler Kanunu'nda ise doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi neticesinde toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi özürlü olarak ifade edilmektedir (ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/kanun.htm>, 22.04.2011). Tüm tanımlardan da anlaşılacağı gibi özürlülük; fonksiyonlardaki kısıtlılığı ifade ederken, toplumsal yaşamdaki beceri ve rollerini de gerektiği gibi yerine getirememe durumunu belirtmektedir.

1.2. Özürlü Kavramı Kapsamındaki Fikri Yaklaşımlar

Toplumsal bir gerçeklik olan özürllülük kavramı, toplumdan topluma hatta ülkeden ülkeye farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Önceleri ülkemizde sakat, özürllü kavramları yaygın olarak kullanılırken daha sonra bu kavramın yerini engelli kavramı almıştır. Özürllü kavramına olumsuz duygusal anlamlar yüklenmesi nedeniyle, zaman içinde bu kavramın tercih edilmediği, bunun yerine engelli kavramının kullanıldığı görülmektedir. Ancak özürllü ve engelli kavramları aynı durumu ifade etmemektedir. Özürllülük konularına ilişkin terimlerin standart hale getirilmesi amacıyla Dünya Sağlık Örgütü yetersizlik, özürllülük ve engellilik sınıflandırması geliştirmiştir. Bu tanımları ifade etmek gerekirse;

Yetersizlik (Impairment): Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ve fonksiyonlarındaki eksiklik ve anormallik,

Özürllülük (Disability): Bir yetersizlik sonucu, normal kabul edilen sınırlar içinde bir faaliyeti gerçekleştirme durumunda ortaya çıkan kısıtlılık veya yetersizlik,

Engellilik (Handicap): Bozukluk veya özürllülük neticesinde, kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi olarak ifade edilmektedir

(WHO, www.aihw.gov.au/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=6442455478, 12.09.2011).

Enez (2001) engelliği;

“Doğuştan veya sonradan olma herhangi bir hastalık ya da kaza sebebiyle bireyin bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve toplumsal işlevlerinde spesifik bir nispette sürekli azalma ve kayıplara neden olan, uzuv eksikliği ya da bozukluğu neticesinde yaşama gereklerine adapte olma ve günlük gereksinimlerin karşılamada zorluk çekme hâli” şeklinde tanımlamaktadır (Enez, 2001:39).

Bu tanımlamadan hareketle, bireyin türlü nedenlerden dolayı bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve toplumsal fonksiyonlarında kayıplara sebebiyet veren uzuv eksikliği ya da bozukluğu özürllülük, bu eksiklik ve bozukluğa bağlı olarak yaşam gereksinimlerine uyum sağlamada güç durumda kalma ise engellilik olarak ifade edilmektedir. O halde engelli ve özürllü kavramlarının farklı durumları ifade ettikleri söylenebilir. Denilebilir ki, engellilik özürllülüğün sosyal bir sonucudur.

Özürü bireyler sosyal durumlar/koşullar neticesinde engelli konumuna gelmektedir. Engellilik eksik fiziki düzenlemelerin bir sonucu olduğu için, özürü bireyler çevre şartlarından dolayı engelli konumuna getirilmektedir. Halbuki işlevsel bir bozukluk kendi başına engellilik teşkil etmemektedir. Dolayısıyla engelli kavramı bireyi değil, sosyal bir durumu/konumu ifade etmektedir. Özürüü engelli konumuna getiren sosyal koşulların iyileştirilmesi engelliliği ortadan kaldıracaktır. Günümüzde oluşturulan tüm sosyal politikalar özürünün engellilikten sıyrılmasını amaçlamaktadır. Bu açıdan engelliliğin geçici, özürülüğün ise kalıcı olduğu ifade edilebilir. Özürülüğe rağmen bireyin toplumsal hayatta kendine yer bulabilmesi ve başkalarıyla eşit düzeyde yer alma fırsatını bulması kişinin engelli olmadığını göstermektedir (Seyyar, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurlulere_taninan_sosyal_haklar.htm, 30.07.2011).

Özürü kavramı daha sınırlı bir durumu ifade ederken, engelli kavramının daha geniş kapsamı olduğunu söylemek mümkündür. Engellilik herhangi bir sosyal kesimin beden, zihin, duygu ve/ya ruhlarında karşılaştığı değişik sorunlar, fonksiyonel sınırlamalar sonucunda sosyal hayata yeterince uyum sağlayamaması, günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlüklerle karşılaşmasıdır (Seyyar, 2007: 738). Engelli kavramı özürü bireyleri kapsayabildiği gibi, sosyal hayat içerisinde toplumla bütünleşme ve uyum sağlama konularında sıkıntı yaşayabilen diğer bireylerin (yaşlılar, hastalar) durumlarını ifade etmek için de kullanılabilir. Dolayısıyla özürü kavramı çalışılan kesimi anlatmada daha uygun bir kavram olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışmada kullanılan kavram özürü olarak belirlenmiştir.

1.3. Özürülüğü Açıklayan Modeller

Her sosyal kavramda olduğu gibi özürülük kavramının açıklanmasında da çeşitli perspektifler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle geçmişten günümüze özürülük ile ilgili çeşitli modeller geliştirilmiştir.

1.3.1. Ahlaki Model

Ahlaki model bilinen en eski modeldir. Temelde dinsel ve ruhani nedenlere dayanmaktadır. Özürülüğün bireylerin işlemiş oldukları günahlar nedeniyle oluştuğu düşünülmüştür ve bu durumun tanrı tarafından ceza olarak verildiğine inanılmıştır. Bu

perspektif Ortaçağ Avrupa'sında etkili olmuştur ancak günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir (Çalık' tan akt., Kolat, 2010:8).

1.3.2. Tıbbi (Medikal) Model Çerçevesinde Özürlülük

Tıbbi model, tıp ve rehabilitasyon alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Modelde, özürlülük biyolojik olarak tanımlanmaktadır. Özürlü kişi yetersiz ve yoksun olarak görülmektedir. Bu nedenle de bakım ve tedaviye gereksinimi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla özürlü kişi kendi yaşamına yönelik kararları verme sorumluluğunu taşıyabilecek kapasitede görülmemektedir. Toplumda vatandaş olarak kendine sunulan tek olanak ve hak; doktor, terapist, danışman veya öğretmen gibi profesyonellerin belirlediği biçimde aldığı tedavi, rehabilitasyon, özel eğitim, danışmanlık veya terapiden ileri gitmemektedir (Gökmen, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8mak4>, 03.03.2011).

Model patoloji ile sınırlıdır ve özürlü olan bireye ya da bireyin yaşantısına odaklanmaktan çok özürlülüğe odaklanmaktadır. Medikal model tüm özürlü bireylerin otomatik olarak 'kısıtlı' olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca modelin 'patoloji'ye odaklanması özürlü bireylerin 'aciz' olarak tanımlanmasına da yol açmıştır. Bu nedenle özürlü bireyler toplumda önyargı, aşağılanma ve dışlanmayla karşılaşmaktadırlar (Arıkan, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm>, 10.10.2010). Bu modelin özürlüye sağladığı yarar ise, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinde ilerlemelerin yaşanmasıdır. Bu durum özürlü bireylerin yaşam kalitelerini artırmıştır (Cılga, 2001:79). Modelin bireye sağladığı avantaj ve dezavantajlar tartışılırken sosyal model adı altında yeni bir model ortaya çıkmıştır.

1.3.3. Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülük

Light'a göre özürlülük, sosyal model çerçevesinde bir bozukluğa veya noksanlığa sahip olmanın neden olduğu sosyal sonuçlardır. Sosyal model özürlü bireylerin sağlıklı bireyler tarafından ciddi bir 'sindirmeye' hedef olduklarını ileri sürmektedir. Bu açıdan özürlü bireylerin özür durumları çevre koşullarının bireyin durumuna uygun olup olmadığına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle çevresel, fiziksel, mekânsal koşullar toplumsal tutumlarla birlikte bireyi engelli konumuna getirmektedir. Bu nedenle toplumun iyimser tutumu yaşanan sorunları hafifletebilecektir (Arıkan, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm>, 10.10.2010). Sosyal

model ile medikal model arasındaki temel bakış farklılığı, fiziksel özürlülük örneğinden hareketle şöyle özetlenmektedir:

Tablo 1: Medikal ve Sosyal Modelin Özürlülüğe Bakış Farklılığı

<i>MEDİKAL MODEL SORUN ÜZERİNE ODAKLANMAKTADIR.</i>	<i>SOSYAL MODEL ÇÖZÜM ÜZERİNE ODAKLANMAKTADIR.</i>
Kavanoz kapaklarını, kapıları açmakta zorlanan veya açamayan eller	İyi düşünerek dizayn edilmiş kavanoz kapakları, otomatik kapılar
Uzun süre ayakta kalmakta zorluk çekme	Kamuya ait yerlerde oturabilecek daha fazla sayıda koltuk
Binalardaki merdivenleri çıkmakta başarısız olma	Tüm binalarda rampa ve asansörler
Yapamayacağını düşündükleri için insanların özürlü bireye iş vermemeleri	İnsanları 'sorun aramak' yerine özürülerin 'yeteneklerini görmek' yönünde eğitmek

Kaynak: (Arıkan, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm>, 10.10.2010).

Tablodan da anlaşılacağı üzere medikal modele göre sorun birey kaynaklı iken, sosyal modele göre sorun bireyde değil bireyin gerçekleştirmesi için sunulan engellerdedir.

Özürlü bireyi açıklamaya çalışan medikal ve sosyal modele göre özürülerin durumunu Seyyar şu şekilde sıralamaktadır (Seyyar, 2006:191-192):

Medikal modele göre;

- Özürlü insan engellidir.
- Bütün problemler özürlü insanda temerküz etmektedir.
- Özürlü gruplara yönelik tek tip (standart) çözüm üretilmektedir.
- Tıbbi(medikal) tedavi, rehabilitasyon ve bakım ön plandadır.
- İşlevsel yönden yetersiz olan özürülerin çözüme dönük şahsi görüşlerine ve ihtiyaçlarına yer verilmemektedir.

Sosyal modele baktığımızda ise;

- İşlevsel-bedensel yönden yetersiz olan bir özürlü, engelliliği, çevresel iletişimsizliğin, ulaşamazlığın ve uyumsuzluğun bir neticesi olarak algılanmaktadır.

- Bireysel, toplumsal, maddi ve teknik yardım ve desteklerle engelliliğin kısmen veya bütünüyle ortadan kaldırılması mümkündür.
- Yardım ve destek sistemi, özürünün kişisel psiko-sosyal ihtiyaçlarına göre oluşturulmalıdır.
- Yardım ve desteğin boyutunu, türünü, biçimini, yerini ve zamanını bizzat özürli birey belirlemelidir.
- Grup odaklı standartlaştırılmış yardım ve destekler, özürünün şahsi ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir.
- Her insan farklı olduğu gibi, özürülüler de karmaşık bedensel, ruhsal ve zihinsel özelliklerinden dolayı birbirinden çok farklıdır ve dolayısıyla her özürünün ihtiyacı da bu nedenle çok farklı olmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal modelin medikal modelin tam karşısında yer aldığını söylemek mümkündür. Ancak bu modelin de eksik yanları bulunmaktadır. Örneğin sosyal model özürülüğü toplumun ve sosyal yapılanmanın tutumuna bağlı olarak açıklamaktadır. Ancak özürli bireyleri kısıtlayan sadece toplum değil, bazı durumlarda bireyin yapı ve fonksiyonlarındaki eksikliğe bağlı olarak oluşan yetersizliktir. Bu hallerde birey tıbbi ve tedaviye ihtiyaç duymaktadır. Ancak sosyal model tıbbin konuya ilişkin yaklaşımını ortadan kaldırmak istemektedir (Arıkan, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm>, 10.10.2010).

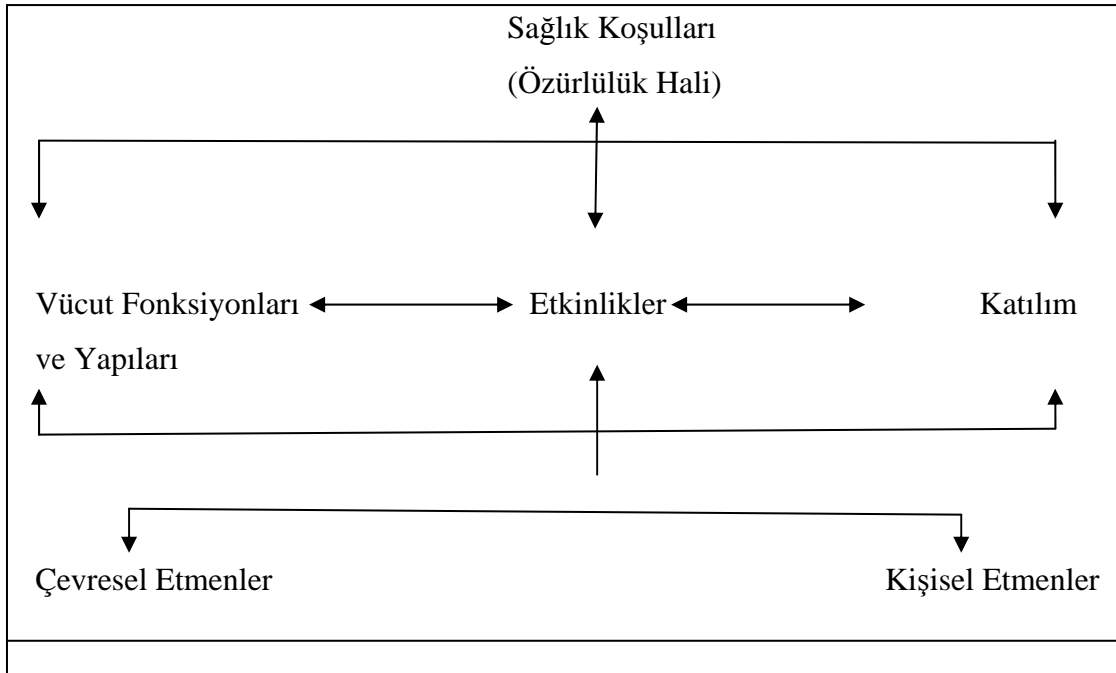
1.3.4. Özürülüğü Açıklamada Yeni Bir Yaklaşım: ICF (İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlık Uluslararası Sınıflandırması)

Özürülüğü tanımlamak için genellikle sosyal ve tıbbi modelden söz edilmektedir. Bu modeller özürülüğü tanımlamak için kısmen geçerli olsalar da yeterli değildir. Tıbbi model özürülüğü açıklarken sosyal olguları saf dışı bırakırken, sosyal model ise tıbbi yaklaşımlarla ilgilenmemektedir. Oysa özürülük karmaşık bir olgudur. Hem sosyal hem de fiziksel etkenler özürülüğün oluşumunda etkin bir rol oynamaktadır. Son zamanlarda özürülüğün tanımlanması için en iyi model; tıbbi ve sosyal modelin sentezi olarak görülmektedir. Bu model 'biyopsikososyal' model olarak adlandırılmaktadır. ICF, tıbbi ve sosyal modelin birleşimi olarak bu modeli esas almaktadır. Bu nedenle ICF özürülüğü; biyolojik, bireysel ve sosyal bir olgu olarak açıklamaktadır (WHO, 2002:9).

ICF; özürllülüğün sınıflandırılmasında kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, işitsel ve duyusal azalması ve kaybedilmesi; kişinin aktivitelerinin ve katılımının sınırlanması; kişisel ve çevresel faktörleri de içine alan çok boyutlu bir değerlendirme sistemidir (ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=siniflandirma&sayfa=icf>, 12.09.2011).

ICF, genel olarak iki boyutta sınıflama yapmaktadır. Özürllülük durumunu açıklarken fonksiyonlar ve bağlamsal faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Fonksiyonlar, vücudun yapısı, işlevlerini, aktivite ve katılımı ifade ederken; bağlamsal faktörler, çevresel ve kişisel faktörleri kapsamaktadır. Bu nedenle ICF' e göre özürllülük kavramı açıklanırken hem bireyin vücut yapısı ve fonksiyonları, hem de bağlamsal faktörler birlikte değerlendirilmelidir.

Şekil 1: ICF Bileşenleri Arasındaki Etkileşim

Kaynak: (<http://www.who.int/classifications/icf/training/icfbeginnersguide.pdf>, 12.09.2011).

Bu akış şemasında bireyin herhangi bir alandaki işlevselliği sağlık koşulu ile bağlamsal etmenler arasındaki karmaşık bir etkileşim olarak değerlendirilmektedir. Bu yapıda dinamik bir etkileşim vardır. Yapının herhangi bir yerine yapılacak müdahale tüm yapı üzerinde değişiklik gösterme potansiyeline sahiptir (WHO, <http://www.who.int/classifications/icf/training/icfbeginnersguide.pdf>, 12.09.2011). Sonuç olarak bir faaliyet ya da etkinliğin gerçekleşmesi tüm bu bileşenlerin etkileşimi

sonucunda meydana gelmektedir. O halde özürllük tek boyutla açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur.

ICF'e göre özürllük, herhangi bir sağlık sorunu nedeniyle bedenın yapı ve fonksiyonlarındaki bozulma sonucu kişinin yaşamsal aktivitelerinin kısıtlanması ve bunun sonucu olarak da toplumsal yaşama katılımının engellenmesi durumudur. Odak noktası bozukluk değil, sağlık durumu sonucu ortaya çıkan aktivite sınırlılıklarının sonuçları olmaktadır. Sonuç olarak bu yaklaşım, beden yapı ve fonksiyonları ile ilişkili fiziksel, duygusal ve psikolojik/zihinsel durumları, bireysel düzeyde yerine getirilmesi gereken görevlerde karşılaşılan zorlukları ve toplumsal düzeyde yaşam durumlarına katılımdaki zorlukları kapsar. ICF' e göre özürllük; her iki boyutu kapsayan şemsiye bir kavramdır (Çalık, <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov2/ov2ozurlulugunolcul.htm>, 11.08.2011). ICF modelinde özürllüğün eksik yönlerini belirlemekten ziyade, mevcut potansiyelleri (güç kaynakları) ve bu potansiyellerin sosyal ve çevresel boyutları vurgulanmaktadır (Seyyar, 2007:739).

Özürllü bireyleri bedensel, işitme, konuşma, görme, zihinsel olarak gruplara ayırmak mümkündür. Çalışmada konuyla ilgili olması nedeniyle zihinsel özürllü kavramı üzerinde durulacaktır.

1.4. Zihinsel Özürllük Kavramı ve Sınıflandırılması

Zeka, zihinsel bir çok yeteneğin uyumlu çalışması sonucu ortaya çıkan bir yetenekler bileşimidir. Bu yetenekler algılama, bellek, düşünme, öğrenme, mantık yürütme gibi yeteneklerdir. Bunların birbirleriyle uyumlu ve ilişkili çalışması sonucu zihinsel fonksiyonlar yürütülmektedir. Zihinsel özür, bireyin yaşadığı toplum içinde sorunlarla başa çıkma yeteneğini etkileyen zihinsel bir kısıtlama/sınırlamadır (Muğla Özürllüler Programı, 2007:19). Amerikan Zeka Geriliği Birliği (AAMR) tarafından yapılan tanıma göre ise; zihinsel fonksiyonların yanı sıra, kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde anlamlı sınırlılıklar görülen bir yetersizlik olarak ifade edilmektedir (<http://www.ericdigests.org/2003-4/mental-retardation.html>, 17.07.2011). Uyumsal beceri alanları ise; iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılıklar, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, akademik işlevler, boş zamanları değerlendirme, iş yaşamı olarak sıralanmaktadır (MEB, 2007:10).

Zihinsel özürlülük, İnsanların akılcı düşünebilmesi ve buna dayanan davranış becerilerini kısmen ya da bütünüyle engelleyen özürlülük halidir. Zihinsel özürlleri bedensel özürllülerden ayıran en önemli unsur; kişinin bütün akli imgelerinin oluşturduğu zihni varlığının (şuur, mantık, idrak, tefekkür vb.) az gelişmiş veya hiç gelişmemiş olmasıdır (Altan'dan akt. Seyyar, 2001:27). Genel olarak ifade etmek gerekirse, zihinsel özellikleri yönünden özürllü olan kişiler, zeka düzeylerine bağlı olarak, motor ve psiko-sosyal gelişimleriyle bunlara bağlı fonksiyonlarında sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme içinde olan bireylerdir (Seyyar, 2001:28).

Bir çocuk ya da yetişkine zeka geriliği tanısı konulabilmesi için ortalamanın altındaki zeka işlevi ile birlikte iletişimde, öz bakımda ev yaşamında, toplumsal becerilerinde, toplumsal yararlılıkta, kendini yönlendirmede, sağlığı korumada, akademik becerilerde ve çalışma alanlarında iki veya daha fazla bozukluğun bir arada olması ve bu durumun 18 yaşından önce başlaması öngörülmektedir (Muğla Özürllü Programı, 2007:19). Özürllüler için çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte özürllülerin kendi aralarında sınıflandırıldığı da görülmektedir. Zihinsel özürlülük durumunun tanımlanması, bu durumda olan çocukların belirlenmesinde ve gerekli özel eğitim olanaklarının sağlanmasında önemli olmaktadır. Bu nedenle zihinsel özürllü çocukların ortak özelliklerine göre sınıflandırılmalarına gereksinim duyulmaktadır.

Zihinsel özürllü bireyleri ilk sınıflandırma girişimi 1845' te Esquirol tarafından yapılmıştır. Bu sınıflandırmada kullanılan ölçüt dil kullanımınıdır. Zihinsel özürllülerin idiot olarak ifade edildiği sınıflandırma;

- Yalnızca ses çıkaranlar (konuşamayanlar)
- Tek heceli sözcük kullananlar
- Kısa tümceler kullanan ancak iyi konuşamayanlar olarak belirtilmiştir (Maloney'den akt. Eripek, 1996:15). Günümüzde ise bu sınıflandırmaların nedenlerine ve ağırlık derecelerine göre farklılaştığı görülmektedir.

1.4.1. Nedenlerine Göre Sınıflandırma

Zihinsel özürllü bireyleri sınıflandırmak için nedenlerine göre ayrımlar yapılmaktadır. Literatüre bakıldığında genel olarak zihinsel özürlülük nedenleri dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar doğum öncesinde, doğum sırasında, doğum sonrasında oluşan nedenler ve genetik nedenlerdir.

- *Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler*
 - Gebeliğin özellikle ilk üç ayında süren yüksek ateş
 - Gebelik döneminde geçirilen çeşitli hastalıklar
 - Gebelikte doktor denetimi dışında ilaç kullanımı
 - Alkol, sigara vb. madde kullanımı
 - Annenin kansızlığı
 - Annenin geçirdiği bazı kronik hastalıklar
 - Yetersiz ve dengesiz beslenme
 - Gebelik sırasında geçirilen kazalar
- *Doğum Anında Oluşan Nedenler*

Doğum anında oluşan nedenler, doğum sırasında ve doğumdan hemen sonra ortaya çıkan sorunları ifade etmektedir.

- Doğum sırasında çocuğun oksijensiz kalması (anoksi)
 - Zor ve uzun süren doğum
 - Doğum sırasında beyin zedelenmesi
 - Erken doğum
 - Düşük doğum ağırlıklı bebek
- *Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler*
 - Yeterli miktarda anne sütü alınmaması
 - Çevre kirliliğine maruz kalması
 - Uyarıcı eksikliği
 - Demir eksikliği
 - Merkezi sinir sisteminin enfeksiyon hastalıkları (menenjit gibi)
 - Metabolik hastalıklar (fenilketonüri, hipotroidi vb.)
 - Geçirilen kazalar sonucu beyin zedelenmesi
 - *Genetik Nedenler*
 - Akraba evlilikleri
 - Kromozom hastalıkları (Muğla Özürlü Programı, 2007:20).

Sıralanan nedenlerden dolayı çocuk zihinsel özürlü olma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle evlenen çiftlerin her aşamada dikkatli olması gerekmektedir.

1.4.2. Ağırlık Derecelerine Göre Sınıflandırma

Zihinsel özürlüler ağırlık derecelerine göre iki farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunlar psikolojik ve eğitsel sınıflamalar olarak ifade edilmektedir. Psikolojik sınıflandırma, bireylerin davranışları temel alındığından davranışsal sınıflandırma olarak da bilinmektedir.

1.4.2.1. Psikolojik Sınıflandırma

Bu sınıflandırma sistemine göre zihinsel özürlüler hafif, orta, ağır ve ileri derecede ağır olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır.

Hafif derecede zihinsel özürlü olan bireyler (Zeka puanı 52-67) : Bu gruptaki bireyler “eğitilebilir” durumdadırlar. Yaştlarına kıyasla birkaç yıl gerilik gösterebilirler de, karma olarak yürütülen normal akademik eğitimden faydalanabilmektedirler. Bu grupta olan bireylerin zeka ve beceri düzeyi sürekli eğitim ve öğretim sonucunda belirgin bir biçimde artabilmektedir. Eğitim çalışmalarına ne kadar erken başlarsa, bireyin zeka gelişimindeki iyileşme de o kadar başarılı olmaktadır (Seyyar, 2001:31).

Bu düzeydeki çocuklar toplumsal ve konuşma yeteneklerini okul öncesi yıllarda 0-5 yaş arasında kazanırlar. Duyusal ve motor alanlardaki bozuklukları çok azdır. Çoğunlukla ileri yaşlara gelmeden zihinsel özürlü olmayan çocuklardan ayırt edilemezler. On yaşına kadar altıncı sınıf düzeyinde okul becerileri kazanabilirler. Erişkin yaşlarda ancak kendi kendine yaşayabilmek için toplumsal ve mesleki yetenekler kazanırlar. Fakat alışılmışın dışında toplumsal ve ekonomik güçlüklerle baş başa kaldığında rehberliğe gereksinim duyarlar. Hafif derecede zihinsel özürlü olan bireyler uygun destekle kendi başlarına ya da bir yetişkin denetimiyle toplum içinde bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilmektedirler (Muğla Özürlü Programı, 2007:21).

Orta derecede zihinsel özürlü olan bireyler (Zeka puanı 36-51): Bu gruptaki bireylerin zeka gelişimleri 3-6 yaş aralığındadır (Seyyar, 2001:31). Bireyler “öğretilebilir” durumdadırlar. Mesleki eğitimden faydalanabilirler. Belirli bir denetimle kişisel bakımlarını yapabilirler. Akademik olarak ilkökul ikinci sınıf düzeyinden ileri gitmekte

zorlanırlar. Ergenlik döneminde, toplumsal kuralları öğrenmede zorluklar yaşayabilirler. Erişkinlikte, çoğunluğu beceri istemeyen işlerde ya da uygun destekle yarı beceri isteyen işlerde çalışabilirler. Yeterli destek ile toplumsal hayata uyum sağlarlar (ÖZİDA, 2008:13).

Ağır derecede zihinsel özürlü olan bireyler (Zeka puanı 20-35): Bu gruptaki kişilerin zeka gelişimleri 1-2 yaş aralığındadır. Sosyal uyumlu olabilmeleri için spesifik rehabilitasyon hizmetlerinin götürülmesi şarttır (Seyyar, 2001:31). Çünkü erken çocukluk yıllarında konuşma becerilerini ya çok az kazanırlar ya da hiç kazanamazlar. Okul dönemi boyunca konuşmayı öğrenebilirler. Öz bakım konusunda ise sadece eğitilebilirler. Zihinsel özürle birlikte başka bir sorundan dolayı özel bir bakıma gereksinimleri yoksa, aile içinde ya da küçük gruplardan oluşturulmuş grup evlerinde toplum hayatına uyum sağlayabilirler (Muğla Özürlü Programı, 2007:22).

İleri derecede ağır zihinsel özürlü olan bireyler (Zeka puanı 0-20): Bu grupta olan bireylerde özel nörolojik bir sorun vardır. Duyu-motor işlevlerinde uyarı eksikliği nedeniyle önemli gerilikler vardır. Devamlı bakım ve yardıma gereksinim duyarlar. Çok yakın denetim ve koruma altında basit işleri yapabilirler (ÖZİDA, 2008:14). Basit bedensel becerileri kazanabilir, öz bakım becerilerini yeterli düzeyde olmasa da yapabilir, çoğu zaman tamamlaması için yardım gerekebilir. Başından geçen olayları basit bir dille anlatabilirler (MEB, 2007:14).

1.4.2.2. Eğitsel Sınıflandırma

Eğitsel sınıflandırmada zihinsel özürlü çocukların neyi öğrenip-öğrenemeyeceği ve ne ölçüde öğrenebileceklerini anlamak maksadıyla bu ayırım yapılmaktadır. Bu sınıflandırma sisteminde bireyler; eğitilebilir, öğretilir ve kurumluk ya da bağımlı zihinsel özürlü bireyler olarak gruplandırılmıştır (Eripek, 1996:22).

Eğitilebilir zihinsel özürülüler: Eğitilebilir terimi, bu gruptaki çocukların okuma yazma, matematik gibi temel akademik becerileri öğrenebileceğini belirtmek için kullanılmaktadır. Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların birçoğu gelişimleri normallerden önemli bir farklılık göstermediği için genellikle okula başlayana kadar fark edilmeyebilirler. Zeka yaşları 8,5 ile 12 yaş düzeyine kadar erişebilmektedir (Metin ve diğ., oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/279.pdf, 22.07.2011). Gruptakilerin zeka bölümleri 50 ile 75 arasındadır. Okul çağına geldiğinde akademik becerilerde yaşıtlarına

kıyasla gerilik gösterirler. Ortalama olarak 3. ya da 4. sınıf düzeyinde akademik bilgi ve beceri kazanabilmektedirler. Ancak bu durum yaşlılarından daha geç zamanda gerçekleşmektedir. Akademik becerilerin yanında öz bakım becerilerini de öğrenebilirler. İleride geçimlerini sağlayabilecek bir iş becerisi edinebilirler (Eripek, 1996:23). Anaokulu, özel eğitim sınıfları, ilköğretim ve meslek okullarında eğitim alabilmektedirler. İlköğretim okullarından mezun olan öğrencilere ilköğretim diploması verilmekte ve isteyenler mesleki eğitim merkezine devam edebilmektedir. Normal ilköğretim bünyesinde bulunan özel eğitim sınıflarına devam eden eğitilebilir zihinsel özürllülere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan "Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programı" uygulanmaktadır. Özel eğitim sınıfına devam ederek ilköğretim programını başarıyla tamamlayan eğitilebilir zihinsel özürllü öğrencilere, ilköğretim diploması verilmekte ve isteyenler "Mesleki Eğitim Merkezi"ne giderek eğitimlerini devam ettirebilmektedirler (ÖZİDA, 2008:36) .

Öğretilebilir zihinsel özürllüler: Öğretilebilir terimi, temel akademik becerilerde eğitilemeyen ancak günlük yaşamın gerektirdiği sosyal uyum, pratik, iletişim ve öz bakım becerilerinin öğretilbildiği anlamını içermektedir. Bu gruptaki bireylerin zeka bölümleri 25 ile 50 arasındadır. Gerililikleri genelde okul öncesi dönemde fark edilir. Gelişim özelliklerine bakıldığında yaşlılarına kıyasla önemli farklılıklar gösterirler. Yetişkinlik çağına ulaştıklarında, sosyal uyum becerilerine ilişkin olarak ev, yatılı okul ya da korumalı işyerlerinde çalışarak üretime ve kendi yaşamlarına katkıda bulunabilirler (MEB, 2007:16).

Öğretilebilir zihinsel özürllüler, eğitim ve uygulama okulları ile eğitim uygulama okulu ve iş eğitim merkezlerinde eğitim alabilmektedirler. Eğitim uygulama okulları, öğretilebilir zihinsel özürllü çocukların devam ettikleri "Öğretilebilir Çocuklar Taslak Programı" uygulanan gündüzlü okullardır. Eğitim-Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi'nin iş eğitim merkezi bölümünde, uygulamalı iş eğitim dersleri, işlevsel akademik beceriler, sosyal ve eğitsel etkinlikler, beslenme bilgisi yer almaktadır. İş eğitimi okullarından mezun olan öğrencilere "Kurs Bitirme Belgesi" verilmektedir (ÖZİDA, 2008:37).

Kurumluk ya da bağımlı zihinsel özürllüler: Zeka bölümleri 25 ve daha düşüktür. Gerilikleri doğumdan itibaren fark edilmektedir. Bazı basit öz bakım becerilerini

kısmen öğrenebilirler. Yaşamları boyunca sürekli ve yoğun olarak bakım ve yardıma gereksinim duymaktadırlar (Eripek, 1996:24).

1.5. Zihinsel Özürlü Çocukların Özellikleri

Her birey ya da grubun belli özellikleri vardır. Bu özelliklerin bilinmesi bireyin ya da grubun daha iyi tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Zihinsel özürlü çocuklar da belli özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Kişiliklerinin, zihinsel ya da sosyal özelliklerinin açıklığa kavuşturulması onların toplumla bütünleşmelerine hız kazandıracak önemli unsurlardandır. Çünkü zihinsel özürlülerin özellikleri tanımlamak onların ihtiyaçlarını da gün ışığına çıkaracaktır. Ayrıca özürlülerin ihtiyaçlarının neler olduğunu bilmek geliştirilecek çözüm politikalarına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle çalışmada zihinsel özürlü çocukların zihinsel, bedensel, sosyal ve kişilik özelliklerine değinilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

1.5.1. Zihinsel Özellikleri

Zihinsel özürlü çocukların en çok dikkat çeken ve belirgin şekilde gerilik gösterdiği alanlar zihin gelişimindeki tipik özelliklerdir. Diğer bir ifadeyle bu çocuklar zihin fonksiyonları açısından yaşlarına kıyasla geridirler. Zihinsel gelişimlerini ve fonksiyonel özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Akademik kavramları geç ve güç öğrenirler. Belli bir seviyeden sonra hiç öğrenemezler. En çok sıkıntı çektikleri çalışmalar akademik faaliyetlerdir.
- Dikkat süreleri kısa ve dağınıktır. Devamlı izleme, teşvik ve değişiklik istemektedirler.
- İlgileri kısa sürelidir. Bu süre yaş, sınıf, zekâ ve eğitim seviyesine göre değişmektedir.
- Soyut terim, tanım ve kavramları çok geç ve güç kavramaktadırlar.
- Zaman kavramını (saat, gün, hafta, ay, yıl) öğrenmede güçlük çekmektedirler.
- Konuşmaya geç başlarlar. Konuşma gelişimleri zekâ gerilik dereceleriyle orantılı olarak yavaş gelişmektedir.
- Genelleme yapmazlar. Kazandıkları bilgileri transfer etmekte güçlük çekmektedirler.
- Gördükleri duydukları şeyleri çabuk unutmaktadır. Bellekleri zayıftır.
- Yeni durumlara uymada zorluk çekmektedirler.

- Algıları, kavramları ve tepkileri zayıftır (MEB, 2007:32).

1.5.2. Bedensel Özellikleri

Zihinsel özürlü çocukların büyük bir kısmında kendilerine özgü bedensel özellikler pek fazla görülmemektedir. Ancak mongoloid, kreten, mikrosefali, hidrosefali olan bireylere ait tipik bedensel özellikler bulunmaktadır:

- Zihinsel özürlü çocukların az troid salgısı-kretenizm nedeniyle bedeni gelişimleri tamamen duraklamış olabilmektedir.
- Mongoloid tip zihinsel özürülüler kısa boylu, çekik gözlü, ayak ve elleri etli, parmakları kısa kalın veya kısa boyunlu, kulakları ve dili ufaktır.
- Hidrosefaliler ve benzerlerinin başları belirgin şekilde büyüktür.
- Mikrosefalilerin başları belirgin derecede küçüktür.
- Zihinsel özürlü çocuklarda diş deformasyonları daha fazladır. Sık sık diş çürümleri görülmektedir.
- Bedeni gelişim daha ayrı bir seyir takip etmektedir. Yaşıtlarından daha zayıf ve kuvvetsizdirler, daha sık hasta olmaktadır (Çağlar, 1979:79).

1.5.3. Sosyal özellikleri

Zihinsel özürlü çocuklar sosyal gelişim açısından da yaşıtlarına oranla gerilik göstermektedirler. Sosyal özellikleri belirgin derecede farklılık ortaya koymaktadır. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Zihinsel yapıları yaşıtlarına kıyasla geri olduğundan kendilerinden küçük olanlarla ilişki kurmaktadır.
- Yakın çevreleriyle dostluk kuramamaktadırlar. Kurdukları dostlukları uzun süre devam ettirememektedirler.
- Sosyal ilişkilerinde grupta daima başkalarına tabi olma eğilimindedirler.
- Oyun ve toplum kurallarına uymakta zorluk çekmektedirler.
- Sosyal faaliyetlere ilgileri azdır.
- Genellikle fiziki görünüşlerinde, kılık kıyafetlerinde acayıplikler vardır.
- Nezaket ve görgü kurallarına uymada gerilik göstermektedirler.
- Sosyal ilişkilerde bencillik göstermektedirler (MEB, 2007:34).

1.5.4. Kişilik Özellikleri

Kişilik bir yönüyle bedensel, zihinsel ve sosyal özelliklerin toplamıdır. Bu nedenle önce bu özelliklere değinilmiştir. Aşağıda ise zihinsel özürli çocukların kişilik özellikleri ifade edilmektedir:

- Zihinsel özürli çocuklar kendilerine güvenmemektedirler. Kolaylıkla cesaretleri kırılabilirler.
- Amaca ulaşmak için kuvvetli hisler duymamaktadırlar.
- Sorumluluk almaktan kaçınmaktadırlar.
- Birlikte buldukları kimselerin duygu ve düşüncelerine ilgi ve saygı duymamaktadırlar.
- Kendi kendilerine bir işe başlama arzusu göstermemektedirler.
- Duygu ve düşüncelerini ifade etmede bir çok duygusal bozukluklar (aşırı sinirlenmek, döküp saçmak) göstermektedirler (Çağlar, 1979:89).

Zihinsel özürli bireylerin zihinsel, bedensel, sosyal ve kişilik özellikleri onları diğer bireylerden ayırmaktadır. Bu nedenle toplum içinde farklı tutum/tepkilere maruz kalmaktadırlar.

1.6. Geçmişten Günümüze Zihinsel Özürülüler

Özürli bireylerin toplumsal statüsü farklı aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bugün özürülülerin sosyo-ekonomik hakları gelişme göstererek ön plana çıkmaya başlamaktadır. Bunun yanı sıra geçmişteki boyutları gözden kaçırılmaması gereken önemli bir konudur.

Özürülülük antik çağlardan beri süregelen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum içinde özürli bireylerin istismarı ve öldürülmeleri üç ana nedene dayandırılmaktadır. Bunlar; faydacılık ilkesi, toplumsal değerler sistemi ve doğüstü güçlere inanç şeklindedir.

Faydacılık ilkesi; özürli bireylerin toplumda “sorumluluk” anlamına geldiği, özürli çocukların kendi ihtiyaçlarını kendi karşılamalarının mümkün olmayacağı ve sürekli olarak yardımına ihtiyaç duyan kişiler olduğu görüşü hâkimdir. Bu nedenle özürli bireyin topluma faydasının olmayacağına inanılmıştır (Şahin, 2003:99).

Toplumsal değerler sistemi; Morgan' ın (1987) ifadeleriyle M.Ö. 355 Aristo' nun "Mükemmel olmayan hiçbir şeyin gelişimine izin vermeyin" sözünden etkilenen Yunan ve Roma kültürleri güzellik, güç ve zekâyı ön plana çıkarmıştı. Mükemmel olmayanlar arasında yer alan özürlü bireylerle ilgili çıkan yasa ağır derecede özrü bulunan çocukların öldürülmelerini, terk edilmelerini, köle olarak satılmalarını ve dilendirilmelerini uygun bulmuştur (Şahin, 2003:99).

Morgan (1987), *doğüstü güçlere inançla* birlikte, özürlü çocukların ailelerinin tanrı tarafından cezalandırıldığını belirtmektedir. Ayrıca anne ve babalara çocuklarını öldürerek tekrar Tanrı'ya göndermeleri gerektiği düşüncesi yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Özürlülerin bedenlerinde kötü ruhların etkisi olduğunun düşünülmesi onların dövülerek kötü ruhlardan arındırılması fikrini doğurmuştur. İlkel toplumlarda özürlü bireylerin dağ ya da çöllerde ölüme terk edilmesi, canlı canlı gömülmesi, doğar doğmaz vurulması ya da hayvanlara yem olarak kullanılması konusu gündeme gelmiştir (Şahin, 2003:99). Ortaçağ'da ikinci sınıf birey konumunda olan özürlülerin, endüstrileşmeyle birlikte dramatik koşullarda yaşamaya mahkûm edildiği ve sayılarının her geçen gün arttığı belirtilmektedir (Gökmen, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8mak4>, 03.03.2011).

Sanayi ile fabrika sistemi ve emeğin ücretlendirilmesinin yükselmesiyle birlikte, özürlüler sakatlıklarından dolayı işgücü piyasasının dışına itilme ve marjinalleştirilmeyle karşı karşıya kalmıştır. Dünya' nın yaşadığı iki büyük savaş, maddi ve manevi değerler açısından çeşitli yıkımlara yol açmış, beraberinde özürlü nüfus sayısında da artış görülmüştür. 1.ve 2. Dünya Savaşları milyonlarca genç işgücü kaybına sebebiyet vermiş, üretim piyasasında meydana gelen işgücü kaybı kadınlar, yaşlılar ve özürlüler ile giderilmeye çalışılmıştır. Savaşın taraflarının çoğunluğunun gelişmiş ülkeler olması özürüllüğü daha fazla ön plana çıkarmıştır. Artan özürlü nüfusu sağlık ve psikolojik yardım taleplerinin artışına paralel olarak, ülkeleri bu konularda belirli düzenlemeler yapmaya sevk etmiştir. Bu durum bir zorunluluk sonucunda gerçekleşmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra özürlü bireylerin vatandaşlık hakları eskiye oranla daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır. Diğer bireyler gibi eşit haklara sahip olduğu varsayılmıştır. Günümüzde ise özürlü bireylerin haklarının çeşitli yasal düzenlemelerle geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Seyyar, 2006:9).

1.7. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Aileler

Sosyolojik literatürde aile genellikle toplumsal kurum olarak açıklanmaktadır. Barnes' e göre toplumsal kurumlar; insan toplumlarını organize eden ve insanın ihtiyaçlarına çeşitli derecelerde cevap veren sosyal yapı mekanizmasıdır. Ayrıca bu yapı, insanları idare edip yöneten bir işleve sahiptir. Bu anlayışa göre aile toplumsal bir kurum olarak nitelendirilmektedir (Adak, 2005:51).

Aile, çocuklara toplumsal değer ve normları öğretmek maksadıyla bireyin sosyalizasyon sürecinde önemli katkısı olan sosyal bir yapı olarak da bilinmektedir. Toplum içindeki rol ve sorumluluklarını öğretmek onu geleceğe hazırlamasının yanı sıra, bireyde görev bilinci oluşturmada da yardımcıdır. Bu itibarla aile sosyalizasyon sürecinde ilk sırada yer almaktadır. Aile kurumu, toplumun en küçük birimi ve modelidir. Sosyal ilişkiler ve sosyal ağın ilk örüntüleri aile kurumunun sorumluluğundadır (Nirun, 1994:69).

Araştırmalarda zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin çeşitli yönlerden incelemeleri yapılmıştır. Bu ailelerin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ailelerin sosyo-ekonomik seviyeleri düşüktür.
- Ailede çocuk sayısı genellikle fazladır.
- Boşanma durumu yaygındır.
- Ailelerin eğitim seviyesi genellikle düşüktür.
- Anne ve baba arasında sık sık geçimsizlikler görülmektedir (Çağlar, 1979:94).

Biyolojik işlevini yerine getiren ailenin sahip olduğu çocuklar aile kurumunu daha farklı bir yapıya bürümektedir. Ancak sahip olunan çocuğun farklı özelliklerde olması da aile içindeki ilişkilerin, etkileşimlerin ve duyguların boyutu üzerinde farklılıklara sebep olabilmektedir.

1.7.1. Ailelerin Tepkileri

Şüphesiz ki çocuk sahibi olma aile kurumunun daha işlevsel olması için gerekli bir durumdur. Aileye yeni bireylerin katılması anne ve baba başta olmak üzere tüm ebeveynler için sevinç verici bir durum olarak belirtilmektedir. Bu yüzden ki her birey, aile fertleri için çok önemlidir. Ancak aile fertlerinden birinin doğum öncesi-sırası ya da sonrasında özür durumuyla karşı karşıya kalması aile tepkilerinin çeşitli

şekillerde yansımalarına neden olmaktadır. Dennis ve Akkök' e göre ailelerin tepkilerini açıklayan dört model vardır.

- Bunlardan ilki *aşama modelidir* ki bu model ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsaymaktadır. Ayrıca model, normalden farklı özellikte çocuğu olduğunu öğrenen anne babaların, ilk aşama olarak, duygusal bir karmaşa içine girdiklerini, davranışlarının, düşünce yapılarının karmaşık olduğunu, sonrasında yas, aşırı üzüntü, hayal kırıklığı, ret, suçluluk ve savunma mekanizmalarının yoğun yaşandığı tepkisel durumların ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu durumun devamında ise “Ne yapılabilir, neler yapabilirim?” sorularının içinde bulunduğu uyum ve duruma alışma süreci gelmektedir. Aileler daha sonra ise bilgi ve becerilerini geliştirmeye çalışarak, çocukları ve kendileri için planlar yapmaya ve geleceği düşünmeye başlamaktadırlar.
- *Sürekli üzüntü modelinde* ise ailelerin hem aile içi, hem de sosyal yaşantıları çevresel tepkilere bağlı olarak sürekli üzüntü ve kaygı durumunun yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Çocuğun farklılığının kabulü ve üzüntü bir arada yaşanırken, ailenin uyum süreci gelişim aşamalarından geçmektedir.
- *Bireysel yapılanma modeli;* duygulardan çok mantık temelinde şekillenmektedir. Ailelerin farklı tepkileri, bu duruma getirdikleri farklı yorumlar, farklı algılara bağlanabilmekte, aile içinde yaşadığı çevrenin değer yargılarına bağlı olarak, çocuklarının ve kendilerinin geleceklerine dair çeşitli yapılar oluşturmaktadırlar. Bu yapı, içinde sürekli kaygı durumunu da taşımaktadır. Şok döneminin ardından aile, tekrar bir yapılanma sürecine girerek, kendilerine ve çocuklarına ilişkin farklı yapılar oluşturma hareketi içine girmektedirler.
- *Çaresizlik, güçsüzlük ve anlamsızlık modeli* çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bireyin yaşadığı toplumun ve çevrenin bir üyesi olması nedeniyle çevrenin birey üzerindeki etkisi çok fazladır. Yakın çevrenin tepkileri ailenin yaşadığı duygularla çok yakından ilişkilidir. Onların durumu, negatif, olumsuz ve çaresizlik içinde algılanması, anne ve babanın da benzer duygulara kapılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum farklı özellikte bir çocuğa sahip olan tüm anne ve babalarda yaşanabilecek bir durumdur (Ocakçı, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cpyasam.htm>, 02.02.2011).

1.7.2. Aile İçi İlişkileri

Zihinsel özürlü çocuk sahibi olma başta anne ve baba olmak üzere tüm aile fertleri üzerinde çeşitli etkilere neden olmaktadır. Aile içi ilişkileri incelerken zihinsel özürlü çocuğun her şeyden önce çocuk olduğunu, aynı şekilde zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin de her şeyden önce bir aile olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Tüm problemin çocuğun özründen kaynaklandığını ifade etmek yanlış olur. Çünkü zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin yaşadığı pek çok problemi zaman zaman diğer aileler de yaşamaktadır.

Zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin aile içi ilişkileri anne ve babaların açısından değerlendirilirse, karşılıklı suçlamaların yaşandığı söylenebilir. Buna bağlı olarak boşanma durumları da söz konusudur. Bazı ailelerde zihinsel özürlü çocuk problemlerin kaynağı olarak görülmektedir. Bazı ailelerde ise tam tersi durum yaşanmaktadır. Çocuk odaklı olan aileler, problemler ve zorluklar karşısında birbirine daha sıkı kenetlenmektedirler (Eripek, 1996:149).

Aile içi ilişkilerde kardeşlerin tutumları da anne-baba tutumuna göre şekillenmektedir. Özürlü bir kardeşe sahip olmak farklı duyguların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Anne ve babanın özürlü çocuğa daha fazla ilgi göstermesi diğer çocuklarda kırgınlık yaratabilmektedir. Ailenin ilgi ve sevgisinin özürlü kardeş üzerinde yoğunlaşması diğer kardeşlerin kıskançlık duyguları yaşamalarına neden olabilir. İlgi çekmek amacıyla, özürlü olmayan çocuklarda çeşitli davranış problemleri de yaşanabilir. Kıskançlık duygularının doğal bir sonucu olarak, saldırganlık da görülebilmektedir. Kardeşler kendilerinin ya da çocuklarının da özürlü olabileceği korkusunu yaşayabilirler. Ayrıca ileride özürlü kardeşin tüm sorumluluğunu alma düşüncesi de yaşanan duygular arasındadır. Özürlü kardeşten utanma, arkadaşlarına bahsetmeme ve sosyal ilişkileri kısıtlama da yaşanan tepkiler olarak ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan özürlü kardeşi olmanın getirdiği olumlu duygular da yok değildir. İnsan ilişkilerine ve farklılıklara duyarlılığın artması, daha toleranslı olma ve sorumluluk duygularının gelişmesi bunlar arasında sayılmaktadır (<http://gencegitimg.blogspot.com/2010/11/engelli-cocuga-sahip-olan-ailelere.html>).

1.7.3. Ailelerin Sorunları

Özürli bir çocuca sahip olmak, özrü ne olursa olsun birtakım özel güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Zihinsel özürli çocuk sahibi olmanın yaşattığı çeşitli duyguların yanı sıra yaşattığı çeşitli sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlardan ilki zihinsel özürli bir çocuca sahip olmayla birlikte yaşanan kabullenme sorunudur. Kabul ve uyum aşamasına gelene kadar yaşananların tüm aileler için geçerli olduğu söylemek yanlış olur. Ailelerin sosyo-ekonomik durumları, aldıkları eğitim ya da çevre koşullarına bağlı olarak bu süreç değişkenlik gösterebilir (Oto, 1999:224). Ailenin kabul aşamasına gelmesinin yanı sıra çevrenin ve toplumun tutum ve davranışları da çok önemlidir. Bu nedenle ailelerin yaşadığı diğer bir sorunu sosyal kabul olarak adlandırılmaktadır. Bu sorunlar başlıca psikolojik, sosyolojik, ekonomik sorunlar olarak sınıflandırılmaktadır.

1.7.3.1. Psikolojik Sorunlar

Zihinsel özürli çocuk sahibi olan ailelerin bu durumu kabullenmeleri güçtür. Anne-babalar bu durumu bir süre inkâr etmekte ve suçlu arayışına girmektedirler. Hatta ailenin sosyal çevresindeki bazı kişiler de ebeveynleri suçlama eğilimi içine girmektedirler. Aile sonraki aşamalarda durumu kabullenmekte ve çözüm arayışına girmektedir. Aileler zihinsel özürli çocuca sahip olduklarından dolayı özel yaşamlarında, sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, planlarında, iş yaşamlarında ve mali konularda büyük değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özürli bireyin gelişim aşamalarında yaşanan güçlükler tüm aile üyelerini etkilemektedir. Ancak durumdan en çok etkilenen, çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenen annelerdir. Araştırmalar, özürli bireye sahip olan annelerin depresyona girme riskinin normal çocuğu olan annelere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ergin ve diğ, 2007:42). Tükenmişlik duygusu ve stres düzeyinin yüksek olması zamanla annelerin ruh sağlığında bozukluklar meydana getirmektedir. Özellikle anneler çevrelerinde yaşanan mutsuzluktan ve bebeğin özürli olmasından kendilerini sorumlu tutabilmektedirler. Çünkü çocuk eşe, aile büyüklerine bir armağandır. Anne bir anlamda bu armağana vesile olmuştur. Armağan yeterince iyi değilse bundan onu dünyaya getiren kişi sorumludur. Bu nedenle normal çocuk mutluluk ve başarı, özürli çocuk ise bir başarısızlık olarak görülmektedir (Kılıç, 2009:12).

Zihinsel özürlü bireye sahip ailelerin yaşadığı en önemli duygusal sorunlardan birisi de gelecek kaygısıdır (Özsoy, 2006:73). Zihinsel özürlü bireyin başkalarına bağımlı olması durumu ailelerin gelecek kaygısı taşımalarının haklı bir göstergesidir. Anne ve babalar kendilerinin vefat etmeleri halinde özürlü bireyin bakım konusunu, yaşamları boyunca sürekli sorgulamaktadırlar. Ailelerin özürlü bireyin sorunları ile başa çıkmada çoğu zaman sosyal çevrelerinden destek görmemeleri gelecekle ilgili endişelerin daha yoğun yaşamasına neden olmaktadır. Yapılan bir araştırmada annenin çocuğun özürlü olduğu dolay yakın çevrenin bilinçsiz ve yargılayıcı tavırlarıyla karşılaşma oranının %44.6 olduğu görülmektedir. Anneler bu tepkiler karşısında öfkelenmekte, yetersizlik ve utanma duyguları yaşayabilmektedirler (Işıkhan, 2005:123).

Zihinsel özürlü bireyin başkasına bağımlı bir şekilde yaşamını sürdürmek zorunda olması, bakım hizmeti sunan aile fertlerini yıpratmaktadır. Zamanlarının çoğunu özürlü bireyin temizliği, beslenmesi, giyinmesi gibi işlerle geçiren aile fertleri, çoğu zaman kendi ihtiyaçlarını ertelemek zorunda kalmaktadırlar. Özürlü bireyin gelişim güçlükleri, sağlık sorunları yaşaması ve anne-babaya bağımlı olması ailelerin stres düzeylerini arttırmaktadır (Özşenol ve diğ., 2003:157).

1.7.3.2. Sosyolojik Sorunlar

Özürlüler genellikle eğitim, istihdam, ulaşım ve sağlık gibi sosyal alanlarda önemli sorunlarla karşılaşmakta ve toplum içinde yer almakta zorlanmaktadır. Nitekim toplumun genellikle özürlüler hakkında yanlış düşüncelere ve olumsuz duygulara sahip oldukları, dolayısıyla da yanlış davranışlarda buldukları görülmektedir. Oysa bu sorunların pek çoğu onların dışındaki etmenlerden kaynaklanmaktadır. Bunların başında da özürlülere yönelik önyargılar gelmektedir (ÖZİDA, http://www.ozida.gov.tr/arastirma/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf, 03.03.2011).

Zihinsel özürlü çocuğun normal çocuklardan farklı bir gelişim süreci göstermesi, özürlü nedeniyle çoğu zaman kendini ifade ve kontrol edememesi sosyal çevrede tedirginlik oluşturmaktadır. Toplumun özürlü bireye yönelik meraklı bakışları ailelerde ve özürlü bireylerde suçluluk, ayıplanma gibi pek çok karmaşık duygunun oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca toplumsal ön yargılar nedeniyle özürlü bireyler ve aileleri sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle aileler özürlü çocuklarını mümkün oldukça sosyal çevrelerinden gizlemeye çalışmaktadırlar. Aileler kendilerine

yönelen tepkilerden korunmak, etkilenmemek ve daha az zarar görmek için sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadırlar. Ayrıca erken çocukluk döneminde çocuğun bakım sorumluluklarının yoğun olması ailelerin sosyal etkileşimlerini sınırlandırmalarının bir diğer nedeni olarak ifade edilmektedir (<http://www.manevisosyalhizmet.com/?p=507>, 11.07.2011).

1.7.3.3. Ekonomik Sorunlar

Özürü bireyin tıbbi tedavi, bakım, beslenme, ulaşım, özel eğitim gibi özel gereksinimleri ailelerin ekonomik açıdan güçlükler yaşamasına neden olmaktadır. Eğitim olanaklarından yararlanabilenler için eğitime ilişkin harcamalar, farklı merkezlerdeki tıp ve eğitim olanaklarından yararlanmak amacıyla şehir dışına gidip gelenler için ise yol masrafları maddi açıdan sıkıntı yaşamaya neden olmaktadır. Ayrıca çocuğun eğitimi dışında bakımı için ek harcamalar, çocuk için özel diyetler, varsa günlük hayatta kullanılması gereken protez, tekerlekli sandalye ve cihaz gibi araç gereçlerin temin edilmesi de ailenin ekonomik açıdan sıkıntılar yaşamasına sebep olabilmektedir (Işıkhan, 2005:85).

Ekonomik sorunların yaşanması aile içi ilişkileri bozabilmektedir. Öz bakım ihtiyacını bağımsız bir şekilde karşılayamayan özürü bireyin, günlük bakım hizmeti aileye belli bir mali sorumluluk yüklemektedir.

1.8. Zihinsel Özürü Çocuklar ve Ailelerine Sosyal Hizmet Desteği

Özürü çocuğa sahip ailelerin çeşitli sorunlarla baş edebilmelerini sağlamak amacıyla farklı uzmanlardan destek almaları gerekebilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları da özürü çocuğa sahip aileler için destek alınması gereken önemli meslek elemanlarından. Sosyal hizmet uygulamalarının temel amacı, kişinin diğer kişi ve çevresiyle olan ilişkilerinin sağlıklı olmasını sağlayarak, sosyal fonksiyonlarını en yüksek düzeyde yerine getirmesine yardımcı olmaktır (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/tibbisosyalhizmetozurlu.htm>, 01.03.2011).

Özürülerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu-önleyici, iyileştirici-geliştirici ve rehabilite edici fonksiyonları vardır. Özürü bireyler ve aileleri ile sürdürülen sosyal hizmet çalışmalarında “sosyal destek” kavramı önem taşımaktadır. Sosyal destek, insanın stresli bir olaya egemen olmasını ve onunla başa çıkmasını kolaylaştıran sosyal çevreden gelen bir geri bildirim olarak ifade edilmektedir. Özürü için gerekli olan

sosyal desteği aile üyeleri, yakın arkadaşları ve meslek sahibi kişiler sağlamaktadır. Meslek sahibi kişiler arasında sosyal hizmet uzmanlarının ayrı bir önemi vardır. Sosyal hizmet uzmanları özürllülere yardımcı olduğu kadar, ailelerine de yardımcı olmaktadır. Toplumsal, duygusal, bilgisel olarak sosyal destek sağlayan sosyal hizmet uzmanları genel olarak özürllü ve ailesine şu konularda yardımcı olmaktadır:

- ✓ Özürllülerin ve ailelerinin özürllülük ile ilgili duygularından söz etmesini sağlamaktadır.
- ✓ Özürllülerin ve ailelerinin üzüntülerini, sıkıntılarını uyumsuzluğa yol açmayacak biçimde yaşamaları için yardımcı olmaktadır.
- ✓ Özürllülerin eksiklikleri, yetersizlikleri yerine, başarıları ve yeterlilikleri üzerinde odaklaşarak onları güçlendirmektedir.
- ✓ Özürllüler ile aile üyeleri arasındaki ilişkilerin yeniden kurulması ve tanımlanmasına yardımcı olmaktadır.
- ✓ Özürllülerin ve ailelerinin özrü kabullenmeleri için çaba göstermektedir.
- ✓ Özürllülere ve ailelerine özrün psiko-sosyal boyutları hakkında bilgi vermektedir.
- ✓ Özürllüleri ve ailelerini özürllülük sonucu ortaya çıkan sıkıntıları ile başa çıkmakta kullanacakları teknikler hakkında bilgilendirmektedir.
- ✓ Özürllülere ve ailelerine özürllülerin bakımı, eğitimi ve rehabilitasyon hizmetleri vb. hakkında bilgi vermektedir (Erkan, 2003:35).

Toplumsal anlamda da sosyal hizmet uzmanları özürllüler için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Özürllülere kolaylık sağlayan bir toplum ortamı oluşturulması için sosyal planlama görevini yürütmektedirler. Özürllülere karşı yanlış anlayış ve önyargıların değiştirilmesine yönelik açık oturumlar, paneller düzenleyerek; sergiler açmakta, basın ve kitle iletişim araçlarını harekete geçirmektedirler. Kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği içinde bulunarak, bu kuruluşlarla birlikte toplumdaki bireyleri özürllülere karşı duyarlı kılabacak etkinlikler düzenlemektedirler (Erkan, 2003:37).

Sosyal hizmet uzmanları genel olarak; insanların içindeki güçleri beslemek, onları cesaretlendirmek, desteklemek, teşvik etmek, bireysel ve çevresel güçleri ortaya çıkarmak ve nihai hedef olarak sosyal adaleti gerçekleştirmek görevlerini üstlenmiştir (Sandalcı,http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/OZURLU_COCUGU_OLAN_AILELER_VE_SOSYAL_HIZMET_MESLEGI-728, 20.08.2011). Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarının özürllü ve ailesi için önemi büyüktür. Özürllüler ile ilgili

yapılan tüm çalışmalarda sosyal hizmet uzmanlarından ve uygulamalarından faydalanılması gerekmektedir.

BÖLÜM 2: ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ ÇOCUKLAR VE ÖZEL EĞİTİM

2.1. Eğitim Kavramı ve Kurumu

Tüm zaman boyunca önemini hissettiren eğitim kavramı; en genel tanımıyla, bireyleri belli bir amaç doğrultusunda yetiştirme sürecidir. Bilgi ve becerilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına olanak veren bu süreç, bireyde istenen davranışların geliştirilmek suretiyle yaratılmasıdır. Diğer bir pencereden eğitim, bir tür sosyalleşme sürecidir. Ayrıca toplumsal tabakalaşma üzerinde etkili olan bir araçtır. Bu nedenle toplumsal eşitsizliklerin artması ve azalmasındaki etkisi de büyüktür (Bozkurt, 2004:284). Erkal eğitimi; bilgi, davranış ve becerilerin geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler zinciri olarak tanımlamaktadır (Erkal, 1991:90). Eğitimin, öğretim yerine de kullanıldığı, insanın bilim ve teknikle ilişkisini kuran bir araç olduğu da bilinmektedir (Gökçe, 2004:141). Eğitim kurumları, bireyin yeteneklerini geliştirirken diğer yandan topluma uyumunu da sağlamaktadır. Bu itibarla her toplum ve her zaman için eğitimin önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim bireyin doğumuyla başlamakta ve çeşitli sosyal kurumlar aracılığıyla ömür boyu sürmektedir.

2.1.1. Eğitim Kurumları ve Yapısı

Toplumların bireylerden oluştuğu gerçeğinden hareket edersek, bireylerin eğitim alması ve eğitilmiş olması da toplumun gelişmişliğine katkı sağlayacak önemli unsurlardandır. Çünkü eğitim, ekonomik kalkınmayı da beraberinde getirmektedir (Güçlü, 2005:284). Ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal ve kültürel katkıları sayesinde de eğitim her birey ve her toplum için vazgeçilmez bir süreçtir.

Toplumlar sosyal kurumlardan oluşmuştur. Toplumsal denge ve düzen, sosyal kurumlar sayesinde ayakta kalmayı başarabilmektedir. Aile, sağlık, hukuk, siyaset gibi sosyal kurumların arasında, yukarıda belirttiğimiz gerekçeler dolayısıyla eğitim kurumlarının en önemli yeri alması beklenmektedir. Eğitim kurumlarının toplumsal, ekonomik, siyasal açılardan farklı işlevleri vardır. Toplumsal işlevlerine bakacak olursak (Fidan ve Erden, 1993:56);

➤ Toplumun sürekliliğini ve gelişmişliğini sağlayacak yenilikçi bireyler yetiştirmek,

➤ Bireylerin toplumsallaşmasını sağlamak,

➤ Toplumun kültürel mirasını aktarmak,

Ekonomik işlevini belirtecek olursak;

➤ Üretim dağıtım için gerekli insan gücü yetiştirmek,

➤ Bireylere beceri kazandırarak onları üretici durumuna getirmek,

➤ Ayrıca üretim ve tüketimin önemini kavrayan bireyler yetiştirmesini sağlamak şeklinde ifade etmek mümkündür (Güçlü, 2005:287).

Bunların yanı sıra siyasal işlevleri ise;

➤ Bireylere milli değerleri kazandırarak millet bilinci oluşturma,

➤ Lider yetiştirme,

➤ Seçmen yetiştirme olarak belirtilmektedir (Güçlü, 2005:286).

Ayrıca eğitim kurumlarının siyasal bir diğer amacı ise, iyi yurttaş yetiştirmek ve bireylere demokrasi eğitimi vermektir (Başaran, 1987:175). Eğitim kurumlarının bu işlevleri topluma kazandırılacak bireyler için de oldukça önemlidir. Bireylerin zihinsel fonksiyonlarının ideal-normal yapının dışında olması, onların özel bir eğitime tabi tutulmasını da gerekli kılmaktadır.

2.2. Özel Eğitim Kavramı ve Özellikleri

Her birey birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bireyin zihin fonksiyonlarının farklı olması verilen eğitimin boyutunda da değişikliklere neden olmaktadır. Bireyler belli sınırlar içinde olduğunda genel ve özel eğitim hizmetlerinden durumuna uygun olanını seçmek zorunda kalmaktadır. Sınırlılığın büyük olduğu durumlarda genel eğitim hizmet ve imkânları birey için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle özel eğitim hizmetleri gereği ve önemi açığa çıkmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998:3).

Milli Eğitim Bakanlığı 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitim; “Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleriyle onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlanmaktadır (MEB, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/104.html>, 02.01.2011).

Özel eğitim, zihinsel özürli çocukların eğitim sürecinden yararlanmasını sağlayan uygulamaları kapsamaktadır. Bu eğitim, zihinsel özürli bireylerin kendine yeterli hale gelmesini sağlamak amacıyla verilmektedir. Ayrıca bireyin toplumla bütünleşmesini, bağımsız, üretici bireyler konumuna gelmesi için becerilerle donanmasını sağlamakta ve bireylerin yeteneklerinin/kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasına imkan vermektedir (Ataman, 2003:19).

Özel eğitim, özür ve özelliklerinden dolayı gelişim ve eğitim ihtiyaçlarını normal eğitim süreciyle karşılayamayacak ölçüde farklılığı olan bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılamak için eğitim ile ilgili bütün öğelerin bir araya getirilmesiyle oluşan bir eğitim sistemidir (Alkan, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6455.pdf>, 02.02.2011).

2.2.1. Özel Eğitimin Önemi ve Amacı

Eğitimin tüm toplumlar için vazgeçilmez bir süreçtir. Bu açıdan eğitim düzeyi çağdaşlaşma ölçütü olarak değerlendirilirken, özel eğitimin yaygınlaştırılması da çağdaşlık göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de özel eğitim hizmetleri resmi olarak 1950’li yıllarda başlamıştır. Bu durum Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Ülkenin farklı yerlerinde açılan özel eğitim okullarıyla zihinsel özürli çocukların da okullardaki eğitim süreci başlamıştır. Bununla birlikte özürliülerin ev dışına daha çok çıkmaya başladığı görülmüştür. Özürli bireylerin eğitimleri normal eğitim kurumlarında kaynaştırma yoluyla devam ettiği gibi, özel eğitim okullarında ayrı eğitim uygulamalarıyla da sürdürülmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2005:12). Özel eğitim ile birey becerilerini geliştirirken hem sosyallik kazanmakta, hem de tüketici konumunda üretici konumuna geçmektedir. Genel eğitimin işlevlerinden hareketle; özel eğitimin de toplumla bütünleşebilen, iş gücüne katkı sağlayabilen, en önemlisi de kendisine yetebilen bireyler yetiştirmek önemli fonksiyonları arasında yer almaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne göre özel eğitimin amacı;

“Türk milli eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim gerektiren bireylerin; toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, işbirliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir yurttaş olarak yetişmelerini, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri

için temel yaşam becerilerini geliştirmelerini, uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç gereç kullanarak ilgileri, ihtiyaçları, yetenekleri ve yeterlilikleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmaları” nı sağlamaktır (MEB, <http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitim/OEamaclar.htm>, 04.01.2011).

2.2.2. Özel Eğitimin İlkeleri

Türk milli eğitim sistemini düzenleyen genel esaslar doğrultusunda özel eğitim ile ilgili temel ilkeler 573 sayılı KHK’ de şu şekilde yer almaktadır;

- Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- Özel eğitime erken başlamak esastır.
- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, muhteva ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır.
- Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.
- Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır.
- Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir.
- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır (MEB, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/104.html>, 02.01.2011).

Bu temel ilkeler ile özel eğitim hizmetlerinin yaygın hale getirilmesinin yanı sıra daha nitelikli olması yönünde adımlar atılmasının istendiği görülmektedir.

2.2.3. Özel Eğitimin Tarihçesi

Zihinsel özürlü bireylerin eğitimlerine yönelik ilk girişimlerin 1700'lü yıllarda olduğu görülmektedir. Birçok kaynakta özel eğitimin başlangıcı olarak Itard ve Victor'un öyküsünden bahsedilmektedir. Bu öyküye göre:

“1799 da Fransa'nın güneyindeki Averon ormanlarında çiftçiler tarafından ölmek üzere olan küçük bir çocuk bulunur. Çocuğu bulan çiftçiler Paris'te işitmeyen çocukların tedavisinde uzmanlaşmış bir doktorun adını duyarlar ve çocuğu götürürler. Çocuğu şu anda özel eğitimin babası olan Jean-Marc-Gaspard-Itard adlı doktor alır. Itard çocuğa Victor adını verir. Ona Averon un vahşi çocuğu der. Victor çevresel yoksunluk sonucu zeka geriliği olan bir çocuktur. Pek çok kişi o çocuk için umutsuzdur. Fakat Itard eğitimin gücüne inanmıştır. Çocuklara ailenin öğrettiği, okulda öğretilen her şeyi öğretmeyi hedeflemiştir. Victor' a özenle seçilmiş birkaç sözcükle konuşmayı, doğru yürümeyi, tabaktan çatal, kaşık vs. kullanarak yemeyi ve diğer insanlarla etkileşime girmeyi öğretmiştir. Itard Victor ile olan deneyimlerini, uyguladığı teknikleri ve felsefesini ayrıntılı olarak raporlaştırmıştır. Bu tekniklerin pek çoğu modern özel eğitimde halen kullanılan tekniklerdir. Itard Victor'la yaptığı çalışmalarda beş amacı gerçekleştirmiştir.

1. Onun sosyal yaşamla ilgilenmesi
2. Sinirsel duyarlılığını uyarma
3. Düşünce çevresini genişletme
4. Konuşmaya yöneltme
5. Basit zihinsel faaliyetler için alıştırma yapma

Bu süreçte Victor pek çok yaşam becerisini öğrenmiştir fakat hiçbir zaman normal olmamıştır. Birkaç sözcüğün dışında temel dil becerilerini geliştirememiştir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranış biçimlerini tümünü öğrenememiştir. Itard kendisini başarısız bulmuştur. Büyük olasılıkla amaçları gerçekçi değildi ve Victor Itard'ın yaşamından çıktı ve bir bakım evinde yaşamını sürdürdü” (Cavkaytar ve Diken, 2005:15).

18.yy.'da zihinsel özürlü bireylere karşı tutumların eskiye oranla daha ılımlı olduğu ve gelişimlerine yönelik daha fazla çalışmaların yapıldığı dile getirilmektedir. 19 yy.da ise önemli kişilerin çalışmaları zihinsel özürlü çocukların eğitimleri için önemli adımlardır. Edouard Seguin zihinsel özürlü çocukları eğitmek için "Psikolojik Metot" isimli kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu metot duyu ve biliş yeteneği arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsaymaktadır (Çetinkaya, 2010:53). Dönemin diğer araştırmacısı Esquirol tarafından 1845 yılında ilk sınıflama girişimi yapılmıştır. Bu sınıflamada zihinsel özürlü bireyler; idiotlar, tek heceli ses çıkaranlar, kısa cümleler kullananlar olarak sınıflandırılmıştır. 1860'da Dr. Jean Marc Gaspard, Paris'te 11 yaşında zihinsel

özürlü bir çocuğa eğitim girişiminde bulunmuştur. Gaspard zihinsel özürlü bireylerin eğitimi için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Zihinsel özürlü çocuğu tüm yönleri ile ele almış, bireysel eğitimi ön plana çıkarmıştır (Çetinkaya, 2010:54).

1841 yılında zihinsel özürlü bireylerin eğitimi için ilk yatılı okul fikrini ortaya atan Guggenbühl, “Abendberger” isimli okulun İsviçre’de açılmasını sağlamıştır. Etkileri bugüne kadar gelmiş olan bu okul, yatılı kurumlar fikrine öncülük etmiştir. 1800’lü yılların sonlarında başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde zihinsel özürlü bireylerin eğitimlerine yönelik hizmet vermek amacıyla özel sınıflar açılmaya başlanmıştır (Çetinkaya, 2010:55).

20. yüzyıl ise zihinsel özürlü bireylerin eğitimlerine ve haklarına yönelik olarak birçok gelişimin yaşandığı dönemdir. Önemli kuramcıların yaklaşımları ve çalışmaları günümüz özel eğitim ilkelerinin, yasalarının, uygulamalarının şekillenmesini sağlamıştır. 20. yy. başlarında zekâ ölçeklerinin geliştirilmesi ile birlikte bireyleri zihinsel özürlerine göre sınıflandırma konusu gündeme gelmiştir. Binet bireylerin zihinsel düzeylerini belirlemek için standart değerlendirme araçları geliştirmiştir. Binet bu araç ve testleri geliştirirken bireylerin uygun eğitimden yararlanabilmeleri için tanımlanması düşüncesi ile hareket etmiştir. 1905’de Alfred Binet ve Theodore Simon Fransa’da özel eğitime gereksinimi olan bireyleri belirlemek amacıyla geliştirdiği zekâ ölçeği sayesinde zihinsel özürün akademik ortamlarda daha kolay farkına varılabilir olmasını sağlamıştır. Daha sonraları ise zihinsel özürlü çocukların eğitimi çerçevesinde normalleştirme ilkesi uygulanmıştır. Bu ilke zihinsel özürlü bireylerin de diğer bireylerin sahip olduğu hak ve imkânlara sahip olmasını öngörmektedir. Özürlü bireyleri buldukları ortamlardan ayırmadan ve gerekli önlemleri alarak yaşamlarını sürdürmelerinde etkili olmuştur. Normalleştirme ilkesinin bir sonucu olarak, kaynaştırma ve birlikte eğitim kavramları da özel eğitimde önemli kavramlar olmuştur (Çetinkaya, 2010:56).

2.2.4. Dünya’ da ve Türkiye’ de Özel Eğitim

Türkiye’ deki özel eğitim uygulamaları için dünya ekseninde A.B.D ve İngiltere’nin yasal düzenlemelerinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada bu iki ülkenin yasal düzenlemelerine değinilmiştir.

ABD' de 1975 yılında yürürlüğe giren Özürlü Bireyler Yasası, 0-12 yaş arasındaki tüm bireylerin ücretsiz eğitilmelerini zorunlu kılmıştır. Özürlü Birey Yasası beş temel özelliğe sahiptir.

- *Uygun Eğitim Hizmetleri:* Herhangi bir özre sahip olan 3-21 yaş arasındaki bireyleri kapsamaktadır. Özürlü bireyler özel eğitim hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmaktadır. 0-2 yaş grubundaki çocukların ise, uygun özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için, yaşlarına kıyasla gelişim alanlarında geri kalmış olmaları ya da risk faktörüne sahip olmaları yeterlidir. Bu eğitimden aile de faydalanabilmektedir.
- *Nesnel Eğitsel Değerlendirme:* Özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaya hak kazanabilmek için 3-21 yaş arasındaki bireylerin ayrıntılı bir formel değerlendirmeden geçirilmeleri gerekmektedir. Değerlendirme disiplinler arası bir kurul tarafından gerçekleştirilirken, 0-2 yaş grubundaki çocukların hem kendileri hem de aileleri değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.
- *BEP (Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı):* Özel eğitim kapsamına alınan her öğrenci için her öğretim yılı yenilenmek üzere bir bep hazırlanmaktadır. 0-2 yaş grubundaki çocuklar için, bep yerine bireysel aile hizmetleri planı hazırlanmaktadır. Bu planda çocuk kadar ailenin özelliklerine de yer verilmektedir.
- *En Az Kısıtlayıcı Eğitim Ortamları:* Çocuğa eğitsel gereksinimleri karşılamak amacıyla en az kısıtlayıcı eğitim ortamı sağlanmaktadır. Kısıtlayıcılık, çocuğun normal yaşlıları ile ne derece bir arada bulunduğu ile yani kaynaştırmaya ne derece yer verildiği ile ilgili olmasının yanı sıra eğitsel gereksinimlerin ne ölçüde karşılandığı ile ilişkili bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.
- *Eğitsel Kararları ve Uygulamaları Denetleme:* Aileler ya da eğitim kurumları tanılama, değerlendirme ya da eğitsel uygulamalarla ilgili olarak soruşturma isteğinde bulunabildiği gibi yeniden değerlendirme isteğinde de bulunabilmektedir. Öğrencinin eğitimiyle ilgili yeni bir karar alınacağında aile bu konuda bilgilendirilmekte ve ailenin onayına sunulmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998:8-9).

İngiltere' nin özel eğitimle ilgili yasal düzenlemeleri incelendiğinde ise, 1994 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Uygulama Kılavuzu ile eğitsel düzenlemelerin esaslarının belirlendiği görülmektedir. Bu esaslar itibariyle her okulda bir özel eğitim koordinatörü bulunmaktadır. Sınıf ya da branş öğretmeni ile birlikte çalışan koordinatörler öğrenci için bep hazırlamaktadır. Koordinatörler aracılığıyla özürlü öğrenci yerel eğitim yönetimine gönderilmektedir. Burada bireye sağlanmış olan hizmetler incelenirken aynı zamanda öğrencinin öğrenim süreceği eğitim ortamı da kararlaştırılmaktadır. Bu ortam normal sınıf olabileceği gibi, özel eğitim sınıfı ya da okulu da olabilmektedir. Özürlü bireylerin büyük çoğunluğunun normal eğitim ortamlarında eğitilebileceği öne sürülmektedir (Kırcaali-İftar, 1998:9).

Özel eğitim hizmetlerinin Türkiye yansımalarına bakılacak olunursa; birçok tüzük, yönetmelik, KHK ve kanunun oluşturulduğu görülmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” dur. Bu kanun doğrultusunda “Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği”, “Özel Okullar Yönetmeliği”, “Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Yönetmeliği” gibi çeşitli yönetmelikler yayımlanmıştır. Ayrıca Türkiye’ deki özel eğitimin durumu, sorunları ve çözüm önerilerini kapsayan, “1. Özel Eğitim Konseyi” 13-15 Mayıs 1991 tarihinde toplanmış, sekiz ayrı komisyon çalışmalarını raporlaştırarak, Türkiye ‘de özel eğitim konusunda yapılmış oldukça kapsamlı ve şura nitelikli bir çalışma unvanını almıştır. Özel eğitim konseyi kararlarının uygulanabilmesi ve sorunların giderilmesi amacıyla 3 Aralık 1996 tarihinde 4216 sayılı yetki kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun Özürsüzlüler İdaresi Başkanlığı kurulmasına ve özürsüzlülerin durumları ile ilgili çeşitli kanun ve KHK’de değişiklik yapılmasına dair çalışmaları içermektedir. Yetki kanunu temelinde 6 Haziran 1997’de yürürlüğe giren, özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve daha nitelikli hale getirilmesini sağlamak amacıyla “Özel Eğitim Hakkında 573 Sayılı KHK” çıkarılmıştır. Kararnamenin oluşturulmasında ABD ve İngiltere’deki yasal düzenlemelerden yararlanıldığı görülmektedir (Akçamete, 1998:198-199).

Özürlü bireylerin hak ve yaşam koşullarının geliştirilmesini sağlamak amacıyla ilk olarak 1999 yılında “Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürsüzlüler” başlığıyla özürsüzlüler şurası toplanmıştır. 2. şura 2005 yılında “Yerel Yönetimler ve Özürsüzlüler” başlığıyla fiziksel çevre, özürsüzlülerin iş gücü piyasasına katılımı, sosyal hizmet ve yardım konularını

görüşmek üzere toplanmıştır. 2007 yılında toplanan 3. özürllüer Őurasında özürllüere yönelik “Bakım Hizmetleri” konuları görüŐülmüŐtür. “İstihdam” konusu 2009 yılında 4. Őuranın gündemini oluşturmuştur. 3-7 Ekim 2011 tarihinde ise 5. Şura “Engelsiz Eğitime Doğru” başlığıyla toplanmış; tanılama, yönlendirme ve yerleŐtirme hizmetleri, mesleki, teknik ve yaygın eğitim, özel eğitim okul ve kurumları konuları tartıŐılmıŐtır. Zihinsel özürllü bireylerin eğitimi konusunda gün geçtikçe daha fazla çalışma yapıldığı görölmektedir. Özel eğitimin sorunları üzerinde durmak da zihinsel özürllüer için yapılan eğitim çalışmalarının daha nitelikli hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

2.2.5. Özel Eğitim Okulları

Türkiye’ de özel eğitim okullarının açılışı zihinsel özürllülüğün derecelerine bağlı olarak çeŐitlilik göstermektedir. Tabloda da göröleceği gibi Türkiye genelinde toplam okul sayısı 405, öğrenci sayısı 19.927, öğretmen sayısı 3.537, yönetici sayısı ise 442’dir. GeçmiŐ yıllardaki veriler incelendiğinde bu sayılarda artış olduğunu görmek sevindiricidir. Ancak yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 2: 2010-2011 Yılı Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürllüere Yönelik Okul ve Öğrenci Sayıları

Okul Türü	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Yönetici Sayısı
Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulu	53	3.016	1589	170
Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İŞ Okulu	82	4.904		
Öğretilbilir Zihinsel Engelliler Eğitim Uygulama Okulu	138	8.327	1948	272
Öğretilbilir Zihinsel Engelliler İŞ Eğitim Merkezi	132	3.680		
TOPLAM	405	19.927	3.537	442

Kaynak: (http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2010/2011_GENEL_SONUC.pdf, 01.07.2011).

Zihinsel özürllü çocukların eğitimi, özel eğitim kurumları aracılığıyla özel eğitimciler sayesinde gerçekteŐtirilmektedir. Ancak alandaki özel eğitimci eksikliği nedeniyle eğitimlerin istenilen düzeyde gerçekteŐtirilemediđi bilinmektedir (Seyyar, 2001:214). Tablodan da göröldüğü üzere her eğitimci başına 6 öğrenci düşmektedir. Oysa özel eğitim uygulamalarında bir eğitimci en fazla 3 öğrenciye eğitim vermelidir (Eğitim Hakkı, 2004:99). Çünkü bireylerin özellikleri ve yeterlilikleri değerlendirildiğinde etkin

bir eğitim ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir. Ayrıca okul sayısı da değerlendirildiğinde her okulda ortalama 9 özel eğitimcinin görev alabildiği görülmektedir. Bu sayının da özel eğitim okulları için yetersiz olduğu görülmektedir.

Türkiye’de özel eğitimcilerin yetiştirilmesi ilk olarak 1952-1953 ders yılında Gazi Eğitim Enstitüsü içinde açılan Özel Eğitim Bölümü ile başlamıştır. Bu eğitim, en az 3 yıl sınıf öğretmenliği deneyimi olan adaylar arasından seçilen kişilere iki yıllık bir yüksek öğrenim programıyla verilmiştir. Ancak iki dönem mezun verdikten sonra bölüm kapatılmıştır. 1965 yılında Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi bünyesinde açılan Özel Eğitim Bölümü’nde 4 yıllık bir program uygulanmıştır. Özel eğitimci ihtiyacı 1983 yılına kadar sadece normal okul öğretmenleriyle karşılanmaya çalışılmıştır. Bu eğitimciler hizmet içi eğitim programlarıyla yetiştirilmiştir. Özel eğitim öğretmeni yetiştirme ise ilk olarak Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bünyesinde Özel Eğitim Öğretmenliği Programı ile başlamıştır ve 1990 yılında özel eğitim bölümü kurulmuştur. İlk mezunlarını 1986-1987 eğitim-öğretim yılında vermiştir (Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantı Sonuç Raporları, 2000:96-97).

Günümüzde özel eğitim bölümü bulunan üniversite sayısı değerlendirildiğinde, 14 devlet üniversitesi, 2 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 16 üniversitede özel eğitim bölümü bulunduğu görülmektedir.

Tablo 3: 2011 ÖSYS Yükseköğretim Programı Zihin Engelliler Öğretmenliği Üniversite ve Kontenjanları

Üniversiteler	Kontenjan 1. Öğretim	Kontenjan 2. Öğretim
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	57	57
Anadolu Üniversitesi	67	-
Ankara Üniversitesi	57	57
Gazi Üniversitesi	52	-
Karadeniz Teknik Üniversitesi	57	57

Tablo 3'ün devamı

Selçuk Üniversitesi	67	67
İnönü Üniversitesi	36	-
Marmara Üniversitesi	57	-
Maltepe Üniversitesi	33	-
On Dokuz Mayıs Üniversitesi	57	57
Sakarya Üniversitesi	47	47
Trakya Üniversitesi	57	57
Kıbrıs Üniversitesi	50	-
Uludağ Üniversitesi	57	-
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	47	47
GENEL TOPLAM		1244

Kaynak: (<http://www.osym.gov.tr/dosya/1-58082/h/kilavuzuyayinexceldokumutablo4y.pdf>, 01.10.2011).

Üniversiteler ve kontenjanları incelendiğinde 2011 yılı için özel eğitimcilere 1244 kontenjan ayrıldığı görülmektedir. 2010-2011 Yılı Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre ise mevcut özel eğitimci sayısı 3.537'dir. Bu rakamların özel eğitimci açığını kapatması uzun zaman alacaktır. Bu nedenle kontenjanların artırılması ya da farklı üniversitelerde de özel eğitim bölümlerinin açılması gerekmektedir.

2.2.6. Özel Eğitimde Mevcut Sorunlar

Özel eğitimde okul ve özel eğitimci sayısının az olmasını yanı sıra farklı sorunlarda mevcuttur. Bu sorunlar özel eğitim uygulamalarından verim alınmasını büyük ölçüde engellemektedir. Bunlar;

- Özürlü çocukların bulunduğu ve özellikle kaynaştırma programlarının uygulandığı Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlı okullarda/sınıflarda görev yapan

öğretmenlerin birbirinden farklı formasyonlara sahip olmaları nedeniyle özürlü çocuklar konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmaması,

- Sınıf öğretmeni, sağlık personeli ve diğer destek personeli yetiştiren üniversitelerde özel eğitim alanında derslerin yeterli düzeyde bulunmaması,
- Kurumlar arası iş birliğinin yeterli düzeyde olmaması,
- S.H.Ç.E.K ve M.E.B. yönetmeliklerinde özel eğitim alanında çalışan personelin görev ve sorumlulukları belirtilmiş olmasına karşın görev sınırlılıklarının uygulamada gerçekleşemediği durumlar nedeniyle personel arasında sorunlara yol açması ve kurum içinde kaliteli eğitim verebilecek bir ekibin oluşturulamaması,
- Kurumların eğitim programlarının işleyişlerinde çocuğun eğitim programlarına ağırlık vererek ailenin eğitim programları çalışmalarına katılmaması olarak sıralanabilir (Özürülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği Ve Toplantıları Sonuç Raporları, 2000:125-126).

2.3. Zihinsel Özürülere Yönelik Düzenlenmiş Okullar

Genelde bireylerin, özelde ise özürlü çocukların eğitimi oldukça önemlidir. Bu önem gereğiyledir ki eğitime erken yaşlarda başlamak gerekmektedir. Bu durum özel eğitim programları hakkında 573 Sayılı KHK’de “Özel eğitime erken başlamak esastır” ifadesiyle belirtilmiştir (MEB, <http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/573.htm>). Zihinsel özürlü çocukların eğitim gördükleri okullar iki görüşe bağlı olarak şekillenmiştir.

1. Segregation (Ayrırma): Zihinsel özürlü bireylerin normal bireylerden ayrı olarak eğitim görmesidir.
2. İntegration (Kaynaştırma): Zihinsel özürlü bireylerin normal bireyler ile bir arada eğitim görmesidir.

Ayrımayı temel alan görüşe göre, zihinsel özürlü çocuklar normal çocuklar ile bir arada olduğu zaman eğitim ve öğretimden yararlanamazlar, onlarla ilişki kuramaz, sürdürmez ve uyum sağlayamazlar. Normaller tarafından alay konusu olurlar. Bu nedenle ayrı olarak özel okullarda eğitim görmelidirler. Az gelişmiş ülkelerde bu görüş

hakimdir. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren bu görüş yerini kaynaşmayı esas alan görüşe bırakmıştır (Çağlar, 1979:548).

Kaynaşmayı savunanlar, zihinsel özürlü çocukların bakım, öğretim ve eğitimlerinin normal çocuklarla bir arada yapılmasını istemektedir. Bu durum daha uygar, daha demokratik ve daha insani bir görüş olarak kabul edilmiş ve yaygın olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu görüşe göre insanların zekâ düzeylerine göre ayrılması toplumsal yaşam ve kaynaşma yönünden sakıncalı bir tutumdur (Çağlar, 1979:549).

Literatüre bakıldığında normal ve özürlü çocukların bir arada eğitim almalarını sağlayan kaynaştırma eğitimi, pek çok araştırmacı tarafından farklı şekilde ifade edilmiştir.

En genel tanımı, özürlü olan ve olmayan çocukların aynı sınıfta birlikte eğitim görmeleri şeklinde yapılmaktadır (Akçamete, 1998:17).

Çağlar (2003) kaynaştırmayı sosyal bütünleşme olarak ele almış ve sosyal bütünleşmeyi “ Normal çocuklarla her yaşta, her durumda, her yerde, her zaman eşit haklarla, eşit şartlar altında ve birlikte yaşamalarını sağlamak suretiyle birbirlerini tanımalarına, birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde bulunmalarına olanak veren bir yaşam biçimi” şeklinde tanımlamıştır (Karaaslan, 2004:95).

Lewis ve Doorlag, kaynaştırma programına katılan özürlü çocukların, özürlü olmayan yaşlılarıyla aynı sınıfı paylaşarak akademik ve sosyal paylaşımlarda bulunduğunu belirtmektedir (Sucuoğlu, 1996:25). Bu nedenle kaynaştırma eğitimi, bir tür sosyalleşme aracıdır.

Kaynaştırma uygulamalarının gerekli ve önemli olması sebebiyle özel eğitimin temel ilkeleri arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye genelinde 2010/2011 eğitim öğretim yılında kaynaştırma eğitiminin okulöncesi kısmında 588, ilköğretim kısmında 84.637, ortaöğretim kısmında ise 7.775 öğrenci bulunmuştur. Bu açıdan toplamda 93000 öğrencinin kaynaştırma eğitimi aldığı görülmektedir (MEB, http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf, 06.02.2011).

Kaynaştırma uygulamasının amaçları şu şekilde sıralanmaktadır (Dönmez ve diğ., 1998:26).

- ✓ Her iki gruptaki çocukların ortak etkinlikler içinde birbirinden en iyi şekilde faydalanabilmelerini sağlamak ve gelişimlerine destek olmak.
- ✓ Normal çocukların özürlü yaşlılarını kabul etmelerini kolaylaştırmak.
- ✓ Özürlü çocuklarda olumlu benlik gelişimine katkıda bulunmak.
- ✓ Kişilik ve en önemlisi de sosyal gelişimlerini destekleyerek toplum içinde bağımsız ve üretken bireyler olarak yaşamalarını kolaylaştırmak olmalıdır.

Kaynaştırma uygulamalarının yalnızca özürlü birey için değil, normal çocuklar için de faydaları vardır. Özürlü çocukla birlikte eğitim gören çocuk, kendisinde farklı olanlara karşı olumsuz tutumlarını değiştirebilecek ve bunun sonucu olarak bireysel ayrılıkların farkına vararak, uygun sosyal davranışlar gösterebilecektir (Atay, 1995:21). Ayrıca özürsüleri daha yakından anlaması ve sonraki yaşamlarında özürsülere karşı önyargısız ve hoşgörülü olması açısından önemi büyüktür (Oymak, 1997:40; Kırcaali-İftar, 1998:18). Bu durum çocuğun özürsülüğe bakış açısında da etkili olacaktır.

2.3.1. Yatılı Okullar

Zihinsel özürlü bireylere yönelik yatılı eğitim kurumları ayrı ve birleşik olmak üzere iki şekilde hizmet vermektedir. Genelde yatılı okullar ailesinden ayrı olan çocuklara hizmet sunmaktadır.

2.3.1.1. Ayrı Yatılı Okullar

Zihinsel özürlü çocukların toplumdaki ayrı olarak eğitilmesi görüşüne hakim olarak düzenlenen eğitim kurumlarıdır. 20. yy.'ın başlarına kadar yaygın olarak hizmet vermiştir. Çocuklar burada normal yaşlılarıyla toplumdaki ayrı olarak, çok sınırlı ilişki kurma olanağına sahiptirler. Bu kurumlar zihinsel özürlü bireylerin sosyalleşmelerine katkı sağlamamaktadır. Çünkü normal bireylerle çok az ilişki kurulmaktadır. Bu nedenle zihinsel özürlü çocukların sosyal davranış, uyum ve becerileri de kısıtlı olmaktadır (Çağlar, 1979:550).

2.3.1.2. Birleşik Yatılı Okullar

Normal çocukların devam ettiği yatılı okullarda zihinsel özürlü çocuklarında birlikte olarak eğitim görmeleridir. Bu kurumları zihinsel özürlü bireye sağladığı olanaklar ayrı

yatılı okullara kıyasla daha fazladır. Bu kurumlar zihinsel özürlü bireylere sosyal, duygusal ve kişilik yönünden bir çok katkı sağlamaktadır. Bu kurumlardan daha çok eğitilebilir zihinsel özürlüler yararlanabilmektedir. Özürlü bireyler normal bireylerle daha fazla sosyal ilişkiye girme imkanı olduğundan gelişimleri için oldukça önemlidir (Çağlar, 1979:553).

2.3.2.Gündüzlü Okullar

Bu kurumlar zihinsel özürlü çocukların gündüz eğitim ve öğretim imkanlarından yararlandığı, diğer vaktini ise ailesinin yanında geçirdiği kurumlardır. Bu kurumlar da ayrı ve birleşik olarak iki grupta açıklanmaktadır.

2.3.2.1.Ayrı Gündüzlü Okullar

Bu okullar sadece zihinsel özürlü çocuklar için hazırlanmış eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlarda fiziki şartlar, araç-gereçler, okulun donanımı zihinsel özürlü çocukların durumuna göre düzenlenmektedir. Bu okullarda verilen eğitim ile zihinsel özürlü çocuklar, teorik bilgiler ve özel beceriler yönünden gelişmektedirler (Çağlar, 1979:553).

2.3.2.2.Birleşik Gündüzlü Okullar

Bu kurumlarda gündüzlü olarak zihinsel özürlü çocuklar ile normal çocuklar birlikte eğitim görmektedirler. Bu okullarda dört ayrı yöntem ile zihinsel özürlü bireylere eğitim verilmektedir.

Özel sınıflarda eğitim: Bu uygulamada zihinsel özürlü çocukların ve normal çocukların özelliklerine göre özel olarak hazırlanmış bir ortam vardır. Geniş sınıf, özel ders araç-gereçleri ile donatılmıştır. Çocuklar derslerini kendilerine ayrılmış yerde yaparlar. Ders dışındaki saatlerde ise normal çocuklar ve özürlü çocuklar bir aradadır. Bu durum özürlü çocukların sosyal beceri ve alışkanlıklar kazanmasına, uyum sağlamasına, kişilik gelişimlerine olumlu katkı sağlamaktadır.

Kaynak odalarda eğitim: Bu uygulamada zihinsel özürlü çocuklar normal sınıflardan birine devam etmektedir. Sınıf mevcudu azdır. Zihinsel özürlü çocuk bir çok dersi burada normal çocuklarla birlikte almaktadır. Ancak özel yardım görmesi gereken dersler ve konularda zihinsel özürlü çocuk “kaynak oda” ya geçerek oradaki özel

yetişmiş personel yardımıyla eğitimini tamamlar. Kaynak oda öğretmeni aynı okulda diğer sınıflarda devam eden zihinsel özürlü çocuklar için de eğitim hizmeti vermektedir.

Gezici öğretmen eğitimi: Bu uygulama kaynak oda eğitimiyle benzerlik göstermektedir. Sınıf öğretmeni ve özel eğitim öğretmenleri birlikte çalışır. Gezici öğretmen normal sınıflara devam eden zihinsel özürlü çocukları haftanın belli günlerinde ziyaret ederek çalışmalarına katkı sağlar. Sınıf öğretmeni için zihinsel özürlü çocuklara yönelik araç-gereçleri temin eder. Ayrıca özürlü çocukların ailelerine de gerekli yardımlarda bulunur. Batı ülkelerinde yaygın olarak uygulanmaktadır.

Teşhise uygun öğretim merkezi: Zihinsel özürlü çocuklar bir süre özel eğitimciler ve çocuğun çeşitli yönlerini, yeteneklerini, teşhis edecek birçok uzman personelin görevli bulunduğu merkeze alınır. Çocuğun üstün ve zayıf yönleri çalışmaları da izlenerek belirlenir. Kuvvetli yönlerini geliştirmek amacıyla bireysel bir eğitim stratejisi belirlenir ve eğitim sınıf öğretmeni tarafından sağlanır (Çağlar, 1979:555).

2.3.3. Okul Dışı Eğitim ve Öğretim

Bazı zihinsel özürlü çocuklar için hastanede ve evde eğitim olanakları da sunulmaktadır. *Hastanede eğitim*, genellikle süreğen hastalığı olan, çeşitli nedenlerden dolayı sürekli hastanede yatması gereken özürlü çocuklar için verilen eğitimidir. Bu uygulama gezici öğretmenler tarafından sağlanmaktadır. Özel olarak seçilmiş ve yetiştirilmiş gönüllülerde bu uygulama için hizmet vermektedir.

Evde eğitim de süreğen hastalığı olan özürlülerinden dolayı okul imkânlarından yararlanamayan ve evde kalan özürlüler için verilen eğitimidir. Bu uygulamanın geçici ya da sürekli oluşu çocuğun durumuna göre değişebilir. Yine gezici öğretmenler ve gönüllüler eğitim sürecine aktif olarak katkı sağlamaktadırlar (Çağlar, 1979:559).

2.3.4. Mesleki Eğitim

Özürlü bireylerin mesleki eğitimi 1988 yılından itibaren İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından açılan kurslar sayesinde gerçekleştirilmektedir. Bu kurslarda asıl amaç, işsiz özürlülerin özürlülük gruplarına ve derecelerine göre belli iş alanlarında yönetilmesi sayesinde istihdamlarına imkân sağlamaktır. Bu daha çok yetişkin özürlülere hizmet veren bir uygulamadır. Eğitim düzeyinde olan zihinsel özürlülerin mesleki eğitimleri ise

MEB'e ait özel eğitim okullarında gerçekleştirilmektedir. Özel eğitim programlarında akademik faaliyetlere ek olarak zihinsel özürli bireylere belli beceriler kazandırılmaktadır. Bu sayede özürli bireylerin okul sonrasında hayatını idame ettirebilmesi için gerekli gelire sahip olması beklenmektedir (Seyyar, 2001:217).

2.4. Aile Eğitimi ve Önemi

Özürli çocuğun eğitiminde en etkili ortam sürekli içinde bulunduğu ve ilişki halinde olduğu aile çevresidir. Ailenin özürli çocuğa karşı tutum ve sorumlulukları normal çocuğa sahip ailelere kıyasla farklılık göstermektedir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesinde sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların ilki çocuğun özürünün ortaya çıkmasıyla başlamaktadır. Daha sonra ise aile, çocuğun özürü ile ilgili olarak bilgi ve yardım alma konusunda sıkıntılar yaşayabilmektedir. Bu sorunların çözümü, nereye, nasıl ve ne zaman başvurabileceğini bilmeyen anne-babaların eğitilmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda çocukların eğitimi ve gelişiminde aile eğitimi büyük önem taşımaktadır (Özgür ve Zan, <http://egitim.cukurova.edu.tr/efdergi/download/2004.2.27.247.pdf>, 11.08.2011).

Anne baba eğitiminin amacı, anne ve babanın gereksinimlerini belirleyerek çocuğun çeşitli beceriler kazanması, kazandığı becerileri farklı ortamlarda kullanabilmesi, anne ve babanın çocukla etkileşiminin artması, çocuğun yeterlilik ve yetersizlikleri hakkında bilgi sahibi olması ve çocuğun problemleriyle daha kolay baş edebilmesini sağlamaktır (Sucuoğlu ve diğ., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/501/5987.pdf>, 19.04.2011).

Özürli çocuğu olan anne babaların eğitilmesinin anne-babaya sağladığı yararlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Anne ve babalar çocuklarının güçlü ve zayıf yönlerini öğrenirler.
- Çocuklarının eğitimlerine karar vermeyi, eğitimlerini üstlenmeyi, hak ve sorumluluklarını paylaşmayı öğrenirler.
- Çocuklarının eğitim programları hakkında bilgilendirerek kendilerine düşen görevi yerine getirmeleri sağlanır.
- Çocuklarına yardım ettiklerinden dolayı psikolojik olarak rahatlarlar.

Bunun yanında çocuğa sağlanan yararlar da mevcuttur:

- Özürlü çocuk için iki önemli ortam olan ev ve okul arasında iş birliğinin gerçekleşmesiyle eğitimde istenilen tutarlılık oluşur.
- Çocukların öğrenme ve gelişme fırsatları artar.
- Özürlü çocuk için gelişim süreci hızlanır (Özgür ve Zan, <http://egitim.cukurova.edu.tr/efdergi/download/2004.2.27.247.pdf>, 11.08.2011).

Bu durumda anne ve baba eğitiminin hem aileye, hem de özürlü bireye sağladığı yararların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Anne ve babanın eğitilmesi çocuklarının eğitilmelerine ve gelişimlerine yardımcı olacaktır.

2.5. Özel Eğitim Okullarında Görevli Personel ve Özel Eğitimcinin Görevleri

Özürlü bireylerin ihtiyaç ve performanslarına göre özel eğitim okullarında çeşitli personel görev almaktadır. Görevli personel; sorumlu müdür, müdür yardımcısı, özel eğitimci, iş yeri koordinatör öğretmeni, atölye öğretmeni, rehber öğretmen ve psikolojik danışman, okul öncesi öğretmeni, usta öğretici, diğer personeller (doktor, hemşire) olarak ifade edilmektedir. Her personel kendi sorumlulukları dâhilinde özel eğitim okullarında görev almaktadır. Özel eğitimci çalışmalarını diğer görevli personel ile iş birliği halinde yapmalıdır. Konuyla ilgili olması açısından özel eğitimcilerin görevlerini ifade etmek yerinde olacaktır:

- ✓ Öğrencilerin eğitim performanslarını ve gerçekleştirmeleri gereken amaçları dikkate alarak bep 'in hazırlanmasına katılmak ve uygulamak,
- ✓ Ailenin ve yakın çevresinin, öğrencinin gelişim sürecinde aktif rol almasını sağlamak için veli ile iş birliği yapmak,
- ✓ Öğrencilerin bireyselleştirilmiş eğitim programlarının amaçlarının gerçekleşme düzeyini kaydetmek,
- ✓ Öğrencilerin özellik ve yeterliliklerine uygun yönlendirme yapmak (Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantı Sonuç Raporları, 2000:106-107).

Özel eğitimin asıl amacı, özürlü bireylerin yaşam boyunca kendi kendine yetebilmesini sağlayacak becerileri kazandırmaktır. Bu itibarla özürlü bireyin toplumsal aktivitelere katılmasını sağlamak, iletişim becerileri, sosyal etkileşimi, duygusal gelişiminin yanı sıra akademik becerilerle özürlü bireyi donatmak özel eğitimcinin diğer sorumlulukları arasında sayılmaktadır (Muğla Özürlü Programı, 2007:91). Özel eğitimciler özürlü bireyler hakkında gerekli formasyona sahip olan ve özürlü bireylerin sosyal, akademik, psikolojik açılardan rehabilite edilmesinde öncü görevi üstelenen meslek elemanlarıdır.

Özel eğitimcilerin, eğitim sürecinde mutlaka aile ile iş birliği içinde olması gerekmektedir. Çünkü birey hakkında en önemli bilgi ve destek kaynağı ailelerdir. Bu nedenle çalışmada zihinsel özürlülüğe bakış açılarının belirlenmesi amacıyla aileler ve özel eğitimciler konuya dâhil edilmiştir. Ailelerin ve özel eğitimcilerin zihinsel özürlülüğe bakış açılarını belirlemek ve karşılıklı olarak değerlendirilmesini sağlamak amacıyla odak grup görüşmesi ve derinlemesine mülakat verileri incelenecektir.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Metodolojik Çerçevesi

Eğitim; bireyin kültürel, zihinsel, toplumsal açılardan gelişimini sağlayan önemli süreçlerin başında gelmektedir. Bu sürecin gerçekleşmesinde, birincil olarak aile kurumu yani aile üyeleri, ikincil olarak ise eğitim kurumu yani eğitimciler etkilidir. Bireyin zihinsel özürli olması eğitim sürecini daha özel bir yapıya bürümektedir. Çünkü her bireyde etkili olduğu gibi, zihinsel özürli bireyin gelişimi ve sosyalleşmesi açısından da eğitim önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan araştırmada zihinsel özürli bireyin gelişimi üzerinde etkili olan iki farklı grubun düşünceleri ortaya çıkarılmış, aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi yapılmıştır.

Araştırmanın temel problemini ise, ailelerin ve özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının farklı olup olmadığı meselesi oluşturmuştur.

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Sosyal bir olgu olan zihinsel özürllülük çift yönlü bir etkileşimi de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan zihinsel özürli birey, genel olarak hem toplumu etkiler, hem de toplumdan etkilenir. Daha dar çerçevede ise; ailede zihinsel özürli bir bireyin olması hem aile yaşamını etkilemekte, hem de aile yaşamından etkilenmektedir. Bu itibarla, kimi zaman zihinsel özürli bireyin yaşamı alınan eğitim ile şekillendiği gibi, bireye sergilenen davranış kalıplarıyla da boyut değiştirebilmektedir. Bu amaçla çalışmada farklı iki grubun zihinsel özürllülük olgusuna dair perspektifleri ortaya konmuş ve zihinsel özürllülüğün, farklı sosyal gruplar açısından nasıl algılandığı açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Alt amaçlar:

- Zihinsel özürli çocuk sahibi olmanın aile psikolojisini nasıl etkilediğini tespit etmek ve sosyolojik açıdan değerlendirmek.
- Zihinsel özürli çocuğa sahip ailelerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarını değerlendirmek.

- Özel eğitimcilerin zihinsel özürlülüğe bakış açılarını değerlendirmek.
- Zihinsel özürlü çocuğa sahip aileler ile özel eğitimcilerin zihinsel özürlülük olgusuna yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek.
- Alınan özel eğitimin zihinsel özürlü çocuk üzerindeki etkilerini değerlendirmek.

3.1.2. Araştırmanın Hipotezi

Genel Hipotez: Aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özürlülüğe bakış açılarında farklılık vardır.

Alt Hipotezler:

- Aileler özel eğitimcilere oranla zihinsel özürlülüğü daha büyük bir problem ve aşılamayacak bir olgu olarak görmektedir.
- Aileler zihinsel özürlülüğe duygusal, özel eğitimciler ise mantıksal açılardan yaklaşmaktadır.
- Birincil sosyalleşme yeri aile kurumu olmasına rağmen, zihinsel özürlü çocuklar eğitim kurumunda daha çok sosyalleşmektedir.
- Zihinsel özürlü çocukların gelişimi ve değişimi konusunda özel eğitimcilere oranla aileler daha karamsar ve umutsuzdur.
- Zihinsel özürlü çocuklar, özel eğitimcilerden ziyade aileleri tarafından sürekli kontrol altında tutulmaktadır.
- Ailede zihinsel özürlü bir çocuğun olması aileyi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan etkilemektedir.
- Toplum zihinsel özürlü çocuğa kendinden farklı olduğunu hissettirmektedir. Bu durumun özürlü çocuk ve aile hayatına olan psikolojik etkileri göz önüne alınmamaktadır.

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın alan araştırması Sakarya Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu'nda çalışan 10 özel eğitimci ve çocukları bu okullarda özel eğitim alan 10 aile üyesi ile sınırlıdır. Çocukları özel eğitim almayan aileler çalışmanın dışında tutulmuştur. Çalışmada iki sosyal grubun (aileler ve özel eğitimciler) zihinsel özürlülüğe bakış açıları incelenmiştir.

3.1.4. Araştırmanın Metot ve Teknikleri

Araştırmada özel eğitimciler için derinlemesine mülakat, aileler için odak grup görüşmesi tekniğinden faydalanılmıştır. Odak grup görüşmeleri 5'er kişilik 2 sohbet grubuyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca gözlem tekniği de araştırmaya fayda sağlamıştır. Çalışmada öncelikle evreni temsil edecek bir örneklem grubu seçilmiş, daha sonra çalışma sırasında gruplara yöneltilecek sorular hazırlanmıştır. Soruların hipotezi sınavacak nitelikte olmasına özen gösterilmiş ve örneklem grubuna bu şekilde uygulanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler objektif olarak yorumlanmıştır.

3.1.5. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Sakarya ilinde yaşayan, çocukları özel eğitimden yararlanan aileler ile özel eğitimciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Örneklem ise Sakarya Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu'nda çalışan 10 özel eğitimci ve çocukları bu okullarda eğitim alan 10 aile üyesinden oluşmaktadır.

3.1.6. Araştırmanın Varsayımı

- Araştırmada derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmesi yapılan kişiler soruları istekli ve samimi olarak cevaplandırmışlardır.
- Örneklem evreni temsil edecek niteliktedir.
- Zihinsel özürlü çocuğa sahip olan aileler bu durumu kabullenmişlerdir.
- Toplumda zihinsel özürlülük bilinci tam olarak yerleşmemiştir.

3.1.7. Araştırmanın Kavramsal Şeması

Araştırma içinde kullanılacak ve bilinmesi gereken kavram ve tanımlar aşağıda belirtilmiştir:

Yetersizlik: Zedelenme sonucunda bir organın işlevini yerine getirememesi durumudur.

Özürlülük (Disability): Bireyin fizyolojisi, psikolojisi ya da anatomik yapısında meydana gelen herhangi bir eksiklik ya da normal olmama durumudur. Zihinsel fonksiyonların normal olmama durumu ise zihinsel özürlülük olarak adlandırılır.

Sakatlık (Impairment): Bireylerin başarı ile sonuçlandırılabilmesi için herhangi bir faaliyeti gerçekleştirmede ortaya çıkan bir eksiklik ya da sınırlamadır. Bu fizyolojik ya da anatomik bir durumdur.

Engellilik (Handicap): Yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak, özürsüzlük ve sakatlık sonucu oluşur. Birey için normal bir işlevin yerine getirilememesidir. Engellilik çevresel ve toplumsal tutum ya da etkenler sonucu oluşmaktadır.

Özel eğitim: Zihinsel gelişimlerdeki farklılıklar nedeniyle normal eğitimden yararlanamayan bireylere özel yetişmiş personel tarafından verilen eğittir.

Özel eğitici: İhtiyaca uygun özel bir müfredat, farklı metot ya da materyaller kullanarak özel eğitim hizmeti veren özel yetişmiş personeldir.

Tanımlama: Bireyin tüm gelişim aşamalarındaki özelliklerini gösteren; tıbbi, psiko-sosyal ve eğitim amaçlı yapılan değerlendirme sürecidir.

Pekiştirici: Bir davranışı pekiştirmek için kullanılan olumlu ya da olumsuz uyarıcıdır. Olumlu uyarıcı ödül, olumsuz uyarıcı ceza olarak adlandırılır.

Sosyal olgu: Genellikle başlangıç ve bitiş zamanı bilinmeyen sosyal oluşum ve değişimi ifade eder. Tek tek meydana gelen sosyal olayların genel bir ifade tarzıdır.

Sosyal grup: Belli amaçlar etrafında toplanan ve bunları gerçekleştirme çabası içinde olan, belli kurallara göre belirli süre karşılıklı sosyal ilişkide bulunan, en az iki kişiden oluşan olan bireyler topluluğudur (örn; aile, eğitmciler).

3.1.8. Araştırma Yapılan Okula Genel Bakış

Uygulamanın gerçekleştirildiği Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu, 1987 yılında yapılmaya başlanan ve 1994 yılında resmi açılışı gerçekleştirilen hafif zihinsel özürsüzlü çocuklara hizmet veren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim kurumudur. Tekli eğitim uygulanan okulda 6 saat ders verilmektedir. Okul içinde basketbol, voleybol ve oyun parkı bulunan bir bahçeye sahiptir. 16 dersliğe sahip olan okulun, Ağaç İşleri, Metal İşleri, El Sanatları, Ev Ekonomisi ve Galoş Üretim atölyeleri, spor ve konferans salonları, kütüphanesi ve rehberlik servisi, oyun ve etkinlik odası, bilgisayar

odası ve reviri bulunmaktadır. Öğrencilere velilerin karşıladığı öğle yemeği verilmektedir. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okulun İlköğretim kısmında 66, İş Okulu kısmında ise 76 öğrenci özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca iş okulundan 18 öğrenci iş eğitimi ve meslek ahlakı dersini çalışarak iş yerinden almakta, kültür derslerine girmek üzere haftada 1 gün okula gelmektedir.

3.2. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Çalışma, Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulu'nda çalışan özel eğitimciler ve çocukları bu okullarda özel eğitim alan ailelerle yapılan mülakat ve odak grup görüşmeleri sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi 5'er kişilik 2 sohbet grubuyla aileler üzerinde uygulanırken, 10 özel eğitimciyle derinlemesine mülakat yapılmıştır.

3.2.1. Aileler ile Odak Grup Görüşmesi

Çalışmada ailelerin zihinsel özürüllüğe algısal yaklaşımlarının anlaşılması ve verecekleri cevapların altında yatan psiko-sosyal süreçlerin ortaya çıkarılması ile zihinsel özürüllüğe bakış açılarının belirlenmesi amacıyla odak grup çalışmasının etkin olacağı düşünülmüştür. Anket çalışmasına kıyasla daha az sayıda kişiye ulaşılmasına rağmen daha gerçekçi ve doğru bilgilerin toplanmasına olanak tanıyacağı göz önüne alınarak odak grup çalışması tercih edilmiştir. Sohbet ortamı oluşturularak gerçekleştirilen çalışma, ailelerin duygularını daha rahat ifade edebilmelerine zemin hazırlamış ve karşılıklı etkileşimi de kaçınılmaz kılmıştır.

3.2.1.1. Görüşülen Kişilerin Yaşları, Eğitim Durumları, Meslekleri, Medeni Halleri, Aylık Gelirleri

Aileyi temsilen anne ya da babadan birisinin düşüncelerine yer verilen çalışmada 7 anne, 3 baba odak grup sohbetlerine dâhil olmuştur. Yani çalışma %70 annelerin, %30 babaların fikir ve düşüncesinden hareketle şekillenmiştir. Görüşmeye dâhil olan aile üyelerinin medeni haline bakıldığında %70'inin evli, %30'unun boşanmış olduğu görülmektedir. %30'luk kısım babaların evi terk etmesi neticesinde parçalanmış aile olarak şekillenmiştir. Araştırmaya katılanların ailelerin %50'si (5) 35-40, %40'ı (4) 41-45 yaş aralığında iken, %10'u (1) 55 yaşındadır. Sohbet grubundaki aile üyelerinin %70'i (7) ilkokul, %10'u (1) ortaokul, %10'u (1) lise ve %10'u (1) üniversite

mezunudur. Çalışmada yer alan 7 annenin 5'i ev hanımı olduğunu, 2'si ise gündeliğe gitmek suretiyle çalıştığını belirtmiştir. Sohbeta katılan babaların mesleği; fabrika işçisi, emekli astsubay ve emekli işçi olarak ifade edilmiştir. Tüm katılımcılara eşlerinin de mesleği sorulmuştur. Görüşülen 2 babanın eşi ev hanımı, 1 babanın eşi ise öğretmen olduğunu belirtmiştir. Çalışmada 7 anneye eşlerinin mesleği sorulmuştur. Parçalanmış aile sayısı 3 olduğundan yalnızca 4'ünün mesleği bilinmektedir. 2' si çiftçi, 1'i öğretmen, 1'i ise sağlık memuru olduğunu dile getirmiştir. 3 ailenin aylık geliri 500-750 TL, 4 ailenin 750-1000 TL, 1 ailenin 1000-1500 TL arasında olduğu görülürken, 2 ailenin aylık geliri ise 1500 TL'nin üzerindedir. Çalışmaya katılan 6 aile özürlü çocuğu da dâhil olmak üzere 2 çocuğu, 4 aile ise 3 çocuğu olduğunu dile getirmiştir. 2 aile çocuklarının zihinsel özrünün yanı sıra fiziksel özürlerinin de olduğunu belirtmiştir. Çalışmada anne ve babalara çeşitli sorular yöneltilerek zihinsel özürüllüğe bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2.1.2. Zihinsel Özürüllük Deyince Akla İlk Gelenler

Bireylerin bir konu hakkındaki bakış açılarını belirlemek için konunun ya da olgunun bireyde uyandırdığı hisler, çağrışımlar önemlidir. Bireyin o durum hakkındaki düşüncelerini anlama imkânı sunar. Bu nedenle görüşmelerde zihinsel özürüllüğün ailelerde yarattığı çağrışımları sorarak zihinsel özürüllüğe bakış açıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Zihinsel özürüllük deyince ailelerin aklına ilk gelenler şu şekildedir:

“Hayatta çok şey yapmak isteyip de yapamamak, hep birilerinden yardım beklemek, anneye ve babaya muhtaç olmak, hayat onlar için çok zor”(40 yaşında bir anne).

“Hayatımızı belirleyen ve yönlendiren bir durum ve üzüntü verici” (42 yaşında bir anne).

“Yaşamın birçok alanında kısıtlanan kişiler” (44 yaşında bir baba).

“Sorunlu bir hayat. Herkes gibi ‘normal olmamak’”(36 yaşında bir baba).

“Acımağlı gözlerle bakan insanlar geliyor aklıma” (39 yaşında bir anne).

“Diğer insanlardan farklı olmak ve bu farklılığın toplum tarafından küçük görülmesi”(45 yaşında bir anne).

Verilen yanıtlar incelendiğinde ailelerin zihinsel özürllülüğe yaklaşımları da açığa çıkmıştır. Genel olarak ailelerin zihinsel özürllülük olgusuna yaklaşımlarının karamsar bir tablo çizdiği görülmektedir. Aileler için zihinsel özürllülük; muhtaç olmayı, hayatlarını yönlendirmeyi, toplumsal açıdan kutuplaşmayı, sınırlı olmayı da beraberinde getirmektedir. Ailelerin bu durumu hem ailesel, hem bireysel, hem de toplumsal açıdan büyük bir sorun olarak gördüğü diğer sorularla pekiştirilerek açıklığa kavuşturulmuştur.

3.2.1.3. Zihinsel Özürllü Çocuğa Sahip Olmanın Psikolojik Açıdan Etkileri

Yapılan görüşmeler sonucunda ailelere zihinsel özürllü bir çocuğa sahip olmanın yaşattığı duygular da sorulmuştur. Alınan genel yanıt; stres, üzüntü ve kaygının yoğun yaşandığıdır. Bunun yanı sıra, suçlu arayışları ve diğer aile bireyleri üzerindeki etkisi de söylenen yanıtlar arasındadır. Literatüre bakıldığında da bu yanıtları destekleyen çalışmaları görmek mümkündür. Shapiro ve ark.'nın (1988) yaptığı çalışmada normal çocuğa sahip aileler ile özürllü çocuğa sahip ailelerin stres durumu karşılaştırıldığında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Yine Akkök' ün (1992) özürllü ailelerine yönelik yaptığı araştırmada stresi yordayan değişkenler incelenmiş ve stresin yaşanan en yoğun duygu olduğu belirtilmiştir (<http://www.ozelegitimsitesi.com/yasam-deneyim/engelli-cocuk-aileleri-ile-yapilan-calismalar.html>, 01.01.2011).

Araştırma sırasında en çok ön plana çıkan durum, ailenin en çok psikolojik olarak etkilendiği gerçeğidir. Bu sonuca varmayı sağlayan ise özürllü çocuk annelerinin samimi ve içten duygularıdır. Çalışmada aileler kendi dillerinden; kimi zaman gözü yaşlı, kimi zaman yorgun bakışlarla hissettikleri duyguları anlattıkları gibi 45 yaşındaki bir annenin duygusallığı ile ifade ettikleri şunlar olmuştur:

“Hayatın zorluklarını onlarla öğrendik. Üzülmeyi, çaresizliği, ağlamayı ve hayatın zorluklarını onlarla öğrendik” Bu durum ailenin, zihinsel özürllü çocuğa sahip olmanın ağır yükünü omuzlarında ne denli hissettiğini göstermektedir.

Elbette ki her aile üyesinin aile kurumu üzerinde bir etkisi vardır. Bu durumda zihinsel özürllü çocuğa sahip olan ailelerde tüm bireylerin engellenilmişlik duygusundan nasibini aldığı görülmektedir. 43 yaşındaki bir anne; başta anne olmak üzere, tüm aile bireylerini etkileyen bir durum olduğunu belirtmek amacıyla şunları dile getirmiştir:

“İki normal çocuktan sonra zor oldu ama çabuk kabullendik. Diğer çocuklarımla beraber çok üzüldük, çok mücadele ettik hayatla, insanlarla, hastalığıyla.”

Diğer ifadelerde ise; aile üyelerinin zihinsel özürlü çocuktan utandıklarını, kendilerinin de toplum tarafından ötekileştirildiğini hissettiği görülmektedir. Bu açıdan zihinsel özürlü çocuğa sahip olmak yalnızca bireyi etkileyen bir süreç olarak değil, aynı zamanda ailenin de çeşitli unsurlarla mücadelesini gerektiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zihinsel özürlü çocuğa sahip annelerin psikolojik olarak etkilendiği az önce de belirtilmişti. Çalışmada stres ve üzüntünün yanı sıra kaygının da yaşanan yoğun duygular arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Kimseye muhtaç olmadan kendi ayakları üstünde durabilmeleri en sık dile getirilen beklentiler olmuştur. 38 yaşında olan bir annenin:

“Çocuğumuza tıbbi yardım yanında eğitim aldırıyoruz. Ne kadar kendi başına hayatını devam ettirebilecek duruma gelirse o kadar iyi. Tüm özürlü çocukların anne ve babası gibi Allah onu bizden sonraya bırakmasın diyoruz” demesi ailelerin gelecek kaygısını da açığa çıkarmaktadır. Ailelerin “Benden sonra acaba çocuğum ne yapar? Kardeşleri ona sahip çıkar mı?” gibi sorularla kaygı düzeylerini daha fazla arttırdığı görülmüştür. Araştırmada alınan yanıtlara göre, ailelerin gelecek kaygısı çok fazladır. Hepsinin bu kaygıyı yaşadığını söylemek mümkündür. Genel istek ve beklenti; çocuğun tek başına hayatını idame edebilecek duruma gelmesidir.

Şenel (1995), özürlü bireye sahip aile üyeleri üzerinde yaptığı kaygı düzeyi çalışmasında, özürlü bireye sahip olanların kaygı derecesini anlamlı düzeyde daha yüksek bulmuştur (<http://www.ozelegitimsitesi.com/yasam-deneyim/engelli-cocuk-aileleri-ile-yapilan-calismalar.html>, 01.01.2011). Bu açıdan ailenin gelecek kaygısı taşınması elde edilen bulgular arasındadır. 36 yaşındaki baba ise kaygılarını yinelemek amacıyla söz alıp eklemiştir:

“ Eşim ve ben oğlumuzun diğer çocuklardan farklı olduğunu, ona hissettirmemeye özen gösteriyoruz. Hatta çevremizden de ona farklı bakılmasına engel olmaya çalışıyoruz. Zaman zaman bunun zorluklarını yaşadık. Hayatımızı en çok psikolojik yönden etkiliyor. Sıkıntısı, stresi, üzüntüsü eksik olmuyor. Ne kadar onun durumunu

kabullenmiş olsak da anne baba olarak illa ki etkileniyoruz. Bunun şimdisi var tamam ama peki ya yarını?”

Alınan yanıtlara bakıldığında ailelerin en çok yaşadığı duygunun üzüntü, stres ve kaygı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra zihinsel özürlü çocuğa sahip olmak, suçluluk duygusu yaratabilmektedir. Suçlu arayışları ve diğer aile bireyleri üzerindeki etkisi de dikkat çekmiştir.

3.2.1.3.1. Peki Ama Kim Suçlu?

Zihinsel özürlü çocuğa sahip olan aile; hem aile içinde, hem de aile dışında çeşitli tepkilere maruz kalmaktadır. Zihinsel özürlü çocuğa sahip olan ailelerin verdiği tepkiler, araştırmanın teorik kısmında dile getirilmiştir. Şok ile başlayan süreç, inkâr, üzüntü, kızgınlık, suçlu arayışları gibi tepkileri de içinde barındırabilmektedir. Bu durumu 40 yaşındaki hafif derecede zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olan anne şu şekilde ifade etmiştir:

“Kendi yaşitlarını görünce yoğun bir duygusallık, hüziün... Neden benim çocuğum böyle oldu? Suçum ne? Kim suçlu? Neden çocuğum kendi başına bakkala gidemiyor? Neden sokakta kendi başına oyun oynayamıyor?” Ailelerin bu tür tepkileri yaşadığı durumun psikolojik etkileri olarak değerlendirilebilir. 39 yaşındaki bir annenin:

“ Misafir gezmelerine gitmek sıkıntı benim için. Herkese rahatsızlık veriyoruz gibi bir korku oluyor içimde” diyerek ailelerin misafirlğe giderken bile rahat olamadığını ifade etmesi, ailelerin suçlu psikolojisine kapılmalarına neden olabilmektedir. Bir annenin çocuğundan dolayı komşularının pek gidip gelmediğini dile getirmesi de bu duruma örnek olarak verilebilir.

3.2.1.4. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Sosyolojik Açıdan Etkileri

Ailenin bir çocuğa sahip olması, onu sağlıklı, eğitimli, kendine yetebilen, bilinçli bir birey olarak yetiştirmesi bireysel ve toplumsal bir konudur. Bu durum zihinsel özürlü bir çocuk sahibi olduğunda daha özel bir yapıya bürünmektedir. Araştırmada zihinsel özürlü çocuğa sahip olan ailelerin bu durumdan nasıl etkilendiğini, hayat akışlarına nasıl yön verdiğini anlamak amacıyla bu konu üzerinde de durulmuştur. 43 yaşında gündeliğe bir annenin söyledikleri şunlardır:

“Ben çalışmak zorundayım çünkü evin anası da babası da benim. Sabit bir işte çalışmıyorum. Onunla ben ilgilendiğim için yoruluyorum. İki büyük kızım var biri üniversite de okuyor, biri bir mağaza da çalışıyor. Mecburen ben ilgileniyorum. Tek başına bir yere bırakıp gidemiyoruz. Bu sıkıntı oluyor aile içinde. Evde, okulda onu takip etmek zorundayım kendine zarar vermesin diye ya da başkaları ona zarar vermesin diye.”

Görüldüğü üzere çocuğun aileye bağımlı olması, diğer bir deyişle; annenin zihinsel özürlü bireyi kontrol altında tutmak istemesi, ailenin sosyal hayatını etkilemektedir. Çocuğunun hiper aktif olmasından dolayı sürekli yanında olması gerektiğini belirten bir anne ise misafir gezmelerine gitme konusunda sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. *“Herkes rahatsızlık veriyoruz gibi bir korku oluyor içimde”* diyerek özürlü çocuğa sahip olmanın sosyal hayatına etkisini dile getirmiştir. 42 yaşında olan anne de psikolojik ve sosyal etkilerinden bahsederek:

“Üzücü, yorucu... Herkes kaçıyor. Komşularım pek gidip gelmez. Çocuğu sokağa çıkarsam herkes bakar. Kötü bir durum” diyerek diğer anneleri onaylayan cümleler kurmuştur. 44 yaşında olan bir baba ise yalnızlaştırıldıklarını söylemiştir. *“Kendinizden, ailenizden, çevrenizden, toplumdaki beklentileriniz oluyor. Destek görmek istiyorsunuz. Bu olmayınca yalnız hissediyor insan kendini”* diyerek toplum tarafından kabul görmediklerini belirtmiştir. Zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin sosyal sorunlar yaşamaları ve zihinsel özürllüğün toplumsal hayata etkileri özürllük olgusunun sosyal bir olgu olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

3.2.1.4.1. Aile Üyelerinin Kendini Ezik Hissetmesi

55 yaşındaki bir baba da yine aile üyelerinin durumuna dikkat çekerek şunları dile getirmiştir:

“Çocuğun farklı olması anne ve babayı çok üzüyor. Normal çocuklar gibi okuma yazma bilmemesi, yürümenin gerçekleşmemesi kötü etkiliyor herkesi. Aile içinde herkes kendini ‘ezik’ hissediyor.” Ailelerin bu psikolojiye kapılması aslında toplumun özürllük bilincinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bireye değerli olduğunu hissettiren unsur; özelde aile, genelde ise toplumdur. *“Diğer kardeşleri utandırıyor ondan”* diyen bir annenin de aynı konu üzerinde durduğu görülmektedir. Bu ifadeler aslında zihinsel özürlü çocuğa

sahip ailelerin psikolojik ve sosyolojik olarak nasıl etkilendiğini ortaya çıkaran gerçeklerdir.

3.2.1.4.2. Zihinsel Özürlü Çocuk Baş Rolde

Aile kurumu, toplumsal uyumun sağlaması ve ilişkilerin düzenlenmesinde önemli olan kurumların başında gelmektedir. Bu nedenledir ki; aile içindeki her bireyin bakımı, gelişimi ve yetiştirilmesinin ayrı bir önemi vardır. Çocuk, aile için soyunun devam ettirilmesi, kültürel mirasın aktarımı, duygusal destek sağlaması gibi nedenlerden ötürü her zaman değerini korumuştur. Bu durum zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerde de farklı değildir. Görüşmeler esnasında 38 yaşındaki bir anne:

“Hayatımızın odak noktası çocuğumuz. Tüm yaşantımızı ona göre yönlendiriyoruz. Uyandığında uyanmak, uyuduğunda uyumak zorundaymışız gibi hissediyoruz. Birlikte bir şeyler yapmaya gayret ediyoruz. O hep yanımızda, o hep gözümüzün önünde olsun istiyoruz. Kısa süreliğine bile ayrılmış olsak aklımız hep onda kalıyor” diyerek çocuğunun aile içindeki etkisinin ne denli önemli olduğunu dile getirmiştir. *“O evin mutluluğu, onsuz bir aile düşünemiyoruz”* diyen 40 yaşındaki anne ise zihinsel özürlü çocuğun kabul aşamasının çoktan geçildiğini belirtmiştir. Bu durum sadece zihinsel özürlü çocuğa göre hayatını düzenlemek ile kalmamış, eşlerin birbirine daha çok bağlanmasına da zemin hazırlamıştır. 45 yaşındaki bir anne:

“Yaşantımızı çocuklarımıza göre yönlendirince hiç bir sorun kalmıyor. Ben şahsen böyle bir çocuğum olduğu için hayatımızı ona göre yönlendirince de bir sorun olmadığını gördüm. Onunla olmak benim hayat akışımı hiçbir zaman değiştirmede. Aksine olumlu tarafları bile olabiliyor. Eşinizle sürekli konuşup ilgileceğiniz bir çocuğunuzun olması eşlerin birbirlerine daha sıkı bağlanmasına bile neden oluyor” diyerek zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olmanın eşler üzerindeki etkisine değinmiştir.

3.2.1.5. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Ekonomik Açıdan Etkileri

Zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olmanın ekonomik etkileri de yok değildir. Görüşmeler sırasında babaların daha çok ekonomik etkilerden bahsettiği görülmüştür. Aileler şehir dışındaki kontrollerin yanı sıra tedavi sürecinin masraflı olduğunu belirtmiştir. *“Tedavisi için ilaçlar, kontroller hepsi para isteyen şeyler”* diyerek zihinsel özürlü

çocuğa sahip olmanın ekonomik etkilerine değinildiği görülmüştür. 36 yaşında olan baba ise tedavi sürecinden bahsederek:

“ Kontrolleri ve tedavisi için harcamalarımız oluyor fakat biz bu durumu ona göre ayarladığımızdan bir şekilde yetiştirebiliyoruz. Gerekirse birikim yapıyoruz” demiştir. Ayrıca zihinsel özürli bireylerin sosyalleşmesi ihtiyacına paralel olarak gerekli olan maddi imkânlarla da değinilmiştir. Tedaviler, ilaçlar, sağlık kontrolleri gibi tıbbi ihtiyaçlarının yanı sıra çocukların sinema, tiyatro gibi etkinliklere katılması, sosyal ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir. Bu durumun da aileyi maddi açıdan etkileyen unsurlar arasında olduğu görülmüştür.

Alınan yanıtlara göre genel olarak söylenecek olan zihinsel özürli çocuğa sahip olan ailelerin ekonomik açıdan sıkıntılar yaşadığıdır. Zaten ailelerin bilgileri incelendiğinde yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip olmadığı görülmektedir. Bu itibarla zihinsel özürli çocuklar başta olmak üzere tüm aile bireylerinin bu durumdan etkilenmesi kaçınılmazdır.

Araştırma verilerine göre, zihinsel özürli çocuğa sahip olmak üzüntü, stres, kaygı durumu yarattığından aileyi psikolojik açıdan etkilemektedir. Ayrıca çevrenin tepkisine maruz kaldıklarını, yalnızlaştıklarını, kardeşlerin özürli bireylerden utandıklarını, çocuklarını yalnız bırakmadıklarını dile getiren aileler, özürli bireyin aileyi sosyal yönden etkilediğini doğrularken; ilaç, tedavi, sağlık kontrolü masrafları da ailenin ekonomik açılarından etkilediğini göstermektedir. Bu durum ‘Zihinsel özürli çocuğa sahip olmak aileyi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılarından etkilemektedir’ hipotezini doğrulamaktadır.

3.2.1.6. Zihinsel Özürli Çocukların Gelişimi, Sorunların Gelişimi

Zihinsel özürli bireylerin gelişimi ve gelişimi hakkındaki düşünceler bireylerin zihinsel özürliliğe bakış açılarını da yansıtmaktadır. Bu amaçla ailelere araştırmaya kaynaklık etmesi amacıyla bu konudaki fikirleri sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre ailelerin bu konudaki düşünceleri daha çok zihinsel özürli bireylerin gelişiminin yavaş olduğu ve sabır gerektirdiği yönündedir. Ayrıca aileler zihinsel özürli bireylerin büyümesiyle birlikte sorunların arttığını da dile getirmiştir. 40 yaşındaki bir anne:

“Gelecekte korkuyorum. Büyüdükçe sorunlarda büyüyor. Ergenlik sürecinde ve problemler arttı. Şu an onun sıkıntısı var” diyerek gelişimin getirdiği sorunlara değinmiştir. Ayrıca aileler çocuklarının büyümesiyle birlikte sorunların da gelişerek farklılaşacağını ifade etmişlerdir. Bu nedenle ailelerde bakım ve gelecek kaygısının fazla olduğu görülmüştür.

Tüm bireyler için gelişim ve değişim kaçınılmazdır ancak zihinsel özürlü bireylerde durum daha farklı olabilmektedir. Genel olarak aileler gelişimin yavaş olmasından yakınmaktadır. Bu durum stresi de beraberinde getirmektedir. Onların normal bir çocuk olmadığını belirten ailelerden 44 yaşındaki bir anne:

“Yeri geliyor dayanamıyorsun, yeri geliyor katlamıyorsun. Genelde katlanmak zorunda kalıyorsun. Çocuğun sonuçta bakmak zorundasın. Ne yapabilirsin sabretmekten başka” diyerek zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olmanın yaşattığı duyguları dile getirmiştir. Zihinsel özürlü çocuk yetiştirmenin zorlukları tüm aileler tarafından dile getirilen konular arasında yer almıştır. Ailelerin umutsuz ve karamsar oluşu da dikkatlerden kaçmamıştır. 42 yaşında olan bir annenin duyguları ise şu şekildedir:

“Bu çocukların gelişimi zor, yavaş. Yani insan biraz düzelmeye olunca seviniyor ama bunun yeterli olmadığını görünce de üzülüyor. Çocuğum zihinsel özürlü. Ne kadar gelişecek ki diyorum bazen. Üzülüyorum. Boşuna mı çabalıyoruz diyorum. Ama yine de elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Allah inşallah o günleri de gösterir.”

Alınan yanıtlara bakıldığında aileler gelişim sürecinin yavaş olduğunu dile getirirken, sorunların da arttığını belirtmiştir. Ayrıca sabır duygusunun fazla yaşandığı tekrar dile getirilmiştir. Bu düşünceler ailelerin zihinsel özürlü bireylerin gelişimi ve değişimi konusunda karamsar ve umutsuz olduğunu ortaya koyan ifadelerdir. Bu durum ailelerin özürsüzlüğü aşamayacak kadar büyük bir olgu olarak gördüğünü de ortaya koymaktadır.

3.2.1.7. Zihinsel Özürsüzlük ve Özel Eğitimin Önemi

Eğitimin bireyler için önemli oluşu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu konu daha detaylı olarak araştırmanın teorik kısmında dile getirilmiştir. Zihinsel özürlü bireyler için gerekli olan eğitim ihtiyacı da bireysel eğitimi daha fazla gerektirdiğinden özel eğitimi gerekli kılmaktadır. Ancak bu durum ülkemizde yeni yeni gelişen bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürecin daha hızlı ve daha verimli olarak gerçekleşmesi için özel

eğitimin faydaları ailelere sorulduğunda bu durumun önemi daha somut şekilde açıklığa kavuşturulmuş olacaktır. Bu nedenle görüşmelerde ailelere özel eğitim almaya başladıktan sonra çocuklarının davranış ve becerilerinde ne gibi değişiklikler olduğu da sorulmuştur. Araştırmada verilen cevaplara göre aileler özel eğitimin önemini; olumlu ifadelerle çocuklarının davranış, tutum ve becerilerindeki iyileşme ve gelişmeye paralel olarak dile getirmiştir. Bu nedenle özel eğitimin faydaları; kişinin sosyalleşmesi başta olmak üzere kendini ifade edebilmesi, iletişim yeteneğinin artması, özgüveninin gelişmesi, çevreye ve arkadaşlarına daha iyi uyum sağlaması, yeteneklerini keşfedip-geliştirmesi, paylaşma ve sorumluluk duygusunun artması, akademik olarak okuma-yazma becerilerinin ilerlemesi ve fiziksel iyileşmenin gerçekleşmesi olarak sıralanabilir. Görüşmeler esnasında 43 yaşındaki bir anne şunları dile getirmiştir:

“Okula başlamanın faydası büyük. Çok gelişme kaydetti. Konuşmuyordu cümle kurmayı öğrendi, arkadaşlığın ne olduğunu öğrendi. Çocuğumun özelliği içe kapanık olması. Okula başlamasıyla birlikte öğretmenlerine sarılıp duygularını ifade eder, gözlerinin içine bakarak konuşur oldu. Okul nedir, saygı nedir bunları öğrendi ve en güzeli de okuma yazma öğrendi.”

Eğitim bireylerin sosyal, kültürel, bilişsel olarak gelişimini sağlayan önemli bir süreçtir. Eğitim kurumları da bu sorumluluğu üstlenmektedirler. Bireylerde mevcut olan yeteneğin ortaya çıkabilmesi bağlamında da eğitimin önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak bilinmektedir. Bu durum 44 yaşındaki bir baba tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir:

“Aldığı dersler sayesinde el becerisi gelişti. Mesela biz çocuğumun bu yönünü keşfedememiştik. Okuldaki eğitim sayesinde ön plana çıktı. Çocuğumuzun bir şeyler yapabildiği fark ettik.”

Ayrıca zihinsel özürlü çocuğun kendisi gibi bireylerle bir arada bulunma imkânı sunması nedeniyle de özel eğitim kurumları önemlidir. Kendi gibi olanlarla uyum sağlamaya başlaması, zamanla farklı olanla uyumunu da beraberinde getirecektir. Bu konu da aileler için önem arz etmektedir. Okuldaki sosyal aktiviteler de çocuğun gelişimine katkı sağlayan önemli bir unsurdur. Sosyalizasyon sürecini hızlandırması nedeniyle önemlidir. Okulda önemli günlerin sürekli kutlandığı ve çocuğunun bu

kutlamalarda görev alarak sorumluluk duygusu ve özgüvenini arttığını belirten 36 yaşındaki baba:

“Çocuğumun okulda görev alması, sahneye çıkması güzel şeyler bunlar. Bunu başka hangi ortamda yapabilirdi. Okulun böyle bir faydası da var” diyerek özel eğitime başladıktan sonraki memnuniyetini dile getirmiştir. Bu açıdan henüz yeteri kadar olmayan zihinsel özürlü bireylere hizmet veren özel eğitim okullarının artarak yaygınlaştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

3.2.1.7.1. Zihinsel Özürlülük, Sosyalleşme ve Özel Eğitimciler

Sosyalleşme, çeşitli araçlar vasıtasıyla bireyin topluma uyumunu sağlayan önemli bir süreçtir. Bireyin sosyal bir varlık olması onu sosyalizasyon sürecine dâhil etmektedir. Bu süreç, doğumla başlayan ve tüm yaşam boyu devam eden; bireyin bireysel, toplumsal ve kurumsal ilişkilerini düzenleyen bir yapılanmadır. Sosyalleşme bireyin toplumsal davranış örneklerini öğrenmesi ve uygulaması sürecidir. Bu süreç karşılıklı etkileşimi de zorunlu kılmaktadır. Etkileşim çeşitli sosyalleşme araçlarıyla gerçekleşmektedir. Aile, okul, arkadaş çevresi bireyin sosyalizasyon sürecini hızlandıran önemli araçlardandır. Bireylerin sosyalleşmesi hem bireysel, hem toplumsal açıdan önemli bir konudur. Literatüre bakıldığında birey üzerinde en etkili sosyal kurumun aile olduğu görülmektedir. Sosyalleşmenin ilk adımı aile de atılmaktadır. Ancak bireylerin özürlü oluşları, kimi zaman özel bir durum gerektirebilmektedir. Bu nedenle özürlü bireyin sosyalleşmesi için hangi sosyal kurum ve ortamın daha etkili olduğu konusu da araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda aileler özürlülerin okul ortamında daha çok sosyalleşme imkânı olduğunu dile getirmiştir. Kendi gibi olanlarla bir arada olması, kendini daha rahat hissetmesini ve ifade etmesini sağlamaktadır. Okuldaki etkinliklerin de çocuğun sosyalleşmesine katkısı oldukça büyüktür. 40 yaşındaki bir anne:

“Benim çocuğuma okulun çok faydası oldu. Okuldaki disiplin başka. Öğretmen sevgisi daha baskın geliyor” diyerek çocuğunun sosyalleşmesinde okulun daha etkin olduğunu vurgulamak istemiştir. Bir diğer ifade edilen konu ise, çocukların evde daha çok içlerine kapanık olması ama bunu okul ortamında aşmaları şeklinde olmuştur. Çocukların sosyalleşme süreçlerine en önemli katkının eğitimciler olduğunu vurgulayan aileler, sabır ve disiplin konusunda özel eğitimciler kadar istikrarlı olmadıklarını itiraf

etmişlerdir. Özel eğitimcilerin sürekli bir ilgi ortamı oluşturarak çocuklara yaklaşmaları da sosyalleşme sürecini hızlandırmaktadır. Aile ve eğitimcilerin iş birliği içinde olmaları, fikir alışverişinde bulunarak bu sürece kaynaklık etmeleri özürlü bireylerin hayatlarını daha kolay hale getirmesini sağlayacaktır. Bu nedenle ailelerin görüşlerinden hareketle ‘Birincil sosyalleşme yeri aile olmasına rağmen, zihinsel özürlü bireyler eğitim kurumlarında daha çok sosyalleşmektedir’ hipotezi doğrulanmıştır.

3.2.1.8. Ailelerin Zihinsel Özürlü Çocuğa Yaklaşımları

Her bireyin kişilik özellikleri, yetenekleri, algılama kapasitesi farklıdır. Zihinsel özürlü bireylerin de özür derecesine göre yapabildiği etkinlikler değişebilmektedir. Bireylerin davranış şekillerine olan tutumlar da değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle araştırmada ailelerin çocuklarının yapabildiklerine ve yapması gerekenlere yönelik tutumları da değerlendirilmiştir. Aileler genel olarak çocuğun bir faaliyeti yapamadığı durumlarda yardım etme davranışı gösterdiklerini dile getirmiştir. Aileler çocuklarının bir eylemi gerçekleştirememesinin kendilerini umutsuzluğa ittiğini de belirtmiştir. Ayrıca ailelerin çocuklarının eksikliklerini kapatma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bir anne:

“Bu çocuklar nedense çekimser oluyor. Onlara bazı şeyleri yaptırmak için iyi ve hoşgörülü olmak gerekiyor. Söyleyeceğiniz bir güzel cümle hemen yapmasını sağlayabiliyor. Yapamıyorsa şayet ona hemen yardımcı olurum ve birlikte yaparız. Aslında öğretmeni hemen yardım etmeyin kendi başına yapmayı zamanla öğrenecek diyor ama ben hemen yardım ediyorum annelik işte” diyerek bu ifadeyi daha somut haliyle açıklığa kavuşturmuştur. Sabır duygusunun zihinsel özürlü çocuk ailelerinde fazlasıyla yaşandığı konusunu daha önce ailelerin dilinden belirtilmişti. Bu açıdan aileler bu konuda da sabrın gerekli olduğu üzerinde durmuşlardır. Bazen bu durumun yarattığı yanlış sonuçlar da olabilmektedir. 36 yaşındaki baba şöyle dile getirmiştir:

“Bir gerçeği itiraf etmem gerekirse, aslında bu konuda çok sabırlı davranmıyoruz. İstedığımızı ondan hemen yapmasını bekliyoruz. Bunu yerine getirmediğinde çabuk sinirleniyoruz. Bir an onun normal bir çocuk olmadığını unutuyoruz. Sinirlenmektense hemen yardımcı olup işi yapmasını sağlıyoruz. Ama yanlış yapıyorduk. Mesela benim çocuğum ilk geldiğinde kaşık tutmasını bilmiyordu. Hep annesi yemek

yediriyordu. Öğretmeni bırakın dedi, rahat bırakın. O yere dökme dökme de olsa öğrenecek dedi. Biz de o günden sonra o kadar üstüne düşmedik ve şimdi o kadar rahatız ki. Üstümüzden çok büyük bir yük kalktı. Her defasında teşekkür ediyorum hocamıza” 40 yaşındaki bir anne diğer babanın anlattıklarını onaylayarak şunları ifade etmiştir:

“Benim çocuğumda da vardı buna benzer bir durum. Benimki de el kasları çok gelişmediğinden çantasını alıp sırtına takamıyordu. Ben her sabah takar servise bindirirdim. Bir kaç kere okula gittiğimde öğretmeni bu konuda çok fazla yardımcı olmamamızı istedi. Ama iste ana yüreği yapamadı mı hemen koşuyorum yardıma. Böyle yaparak çocuğunuza zarar veriyorsunuz dedi. Bırakın kendi işini halletmeyi öğrensin dedi. O günden sonra bıraktım. Baktım yarım saatte mi takıyor çantasını bekledim. Yardım etmedim. Yavaş yavaş ilerledi. Şimdi kendi başına iki dakikada takıyor çantasını. Birinin yol göstermesi önemli. Bazen o kadar çaresiz kalıyoruz ki ne yapacağımızı bilemiyoruz.”

Verilen yanıtlara göre, araştırmadaki genel tutumda duygusallığın ön plana çıktığı görülmüştür. Bu nedenle sabretme, sinirlenme, yardımcı olma, üzülme, umutsuzluğa kapılma verilen duygusal tepkiler arasındadır. Bu nedenle ailenin zihinsel özürlü bireye yaklaşımında duygusallığın ön plana çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca “Ana yüreği, annelik işte” sözleri de bu durumu destekleyen ifadelerdir.

3.2.1.9. Zihinsel Özürlü Çocuklar Sürekli Kontrol Altında Tutulmalı Mı?

Ailelerin zihinsel özürlülüğe yaklaşımını değerlendirmek amacıyla zihinsel özürlü bireylerin kontrol altında tutulup tutulmaması konusu da sorulan sorular arasındadır. Alınan genel yanıt ailelerin zihinsel özürlü bireyleri kontrol altında tutmayı tercih etmeleri yönünde olmuştur. Aileler hem çocuklarının çevreyi rahatsız etmemesi, hem de çevreden zarar görmemeleri için çocuklarını kontrol altında tuttuklarını ifade etmiştir. Ayrıca kontrol altında tutmanın yanlış bir davranışında müdahale etme imkânı sunması nedeniyle tercih edildiği görülmüştür. Aileler toplumsal bozulmalara da dikkat çekerek çocuklarına herhangi bir zarar gelmesinden korktuklarını da dile getirmiştir. Bu durumu bir anne:

“Zihinsel özürlü bir çocuğun kaybolduğunu düşünün. Bu çocuk kendini yabancılara ifade edemezse evine nasıl gelir? Bir de çevredeki kötü insanları düşünün. Bu kişinin

çocuğunuza zarar vermeyeceğini nereden bilebilirsiniz. Ben çocuğuma o kadar bağlandım ki onu kendi gözümden bile sakınıyorum. Onlara gelecek en küçük zarar bizleri üzer” diyerek ifade etmiştir. 39 yaşındaki anne ise:

“Evet dediğim gibi benim çocuğum çok hareketli bir çocuk o yüzden hep gözüm üstünde” diyerek sohbet grubundaki arkadaşlarıyla genel görüşü paylaşmıştır. Genel olarak bakıldığında ailelerin % 70’i çocuklarını kontrol altında tuttuğunu dile getirmiştir. Ailelerin düşünceleri zihinsel özurlülüğün beraberinde kontrol unsuru gerektirdiği yönünde olmuştur.

3.2.1.10. Zihinsel Özurlüler ve Toplum

Birey toplum ilişkisi çift yönlülüğü gerektirir. Bireyin toplumu etkilemesinin yanı sıra, toplum da birey üzerinde etkilidir. Bu nedenle toplumun zihinsel özurlü bireylere yaklaşımını değerlendirmek amacıyla toplumun zihinsel özurlülere yaklaşımının ailelerin gözüyle nasıl olduğu da sorulmuştur. Aileler toplumda özurlülük bilincinin gelişmediğinden yakınmaktadır. Bu durumun zihinsel özurlü birey ve ailesine yansımalarının ise rahatsız edici boyutlarda olduğu görülmüştür. Aileler çocuklarını tek başlarına dışarı bırakmadıklarını, çocuklarını diğer çocukların oyun içine almadıklarını belirtmiştir. Bunun nedeninin ise, özurlülüğe karşı duyarsız ve bilinçsiz olan ailelerden kaynaklandığı dile getirilmiştir. 38 yaşında olan bir anne:

“Toplumun garip bir yaratığa bakarmış gibi bakışları derinden etkiliyor insanı. Üzülüyoruz. Ne kadar bunu önemsemiyor gibi görünmeye çalışsam da insan çok etkileniyor” diyerek toplumun özurlü birey ve ailesi üzerindeki olumsuz etkisinden bahsetmiştir. Özurlülerin acımalı gözlerle bakılan bireyler olduğunu dile getiren aileler, toplumun bireyi suçlar gibi bakışları olduğunu da ifade etmiştir. 40 yaşındaki anne:

“Sanki suçlar gibi bakışlar var toplumda, toplum cahil, eğitimsiz bu konuda. Bazı şeyleri fark edemiyor. Başına gelmeyen, yaşamayan bilmez çok zorluklarla karşılaşıyoruz hastanede sıra beklerken, gezerken bile.” 55 yaşındaki baba ise bu durumun sadece özurlü birey üzerindeki etkisine değil aile bireyleri üzerindeki etkisine de dikkat çekmiştir. Az bir kesimin anlayışlı davrandığını dile getiren aileler, genelde

dışlandıklarını belirtmişlerdir. Bu dışlanmanın yine tüm aile üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. 42 yaşındaki bir anne:

“Hatta yabancıyı bırak kendi akrabalarımın bile böyle davrandığını hissediyorum. Bu çok zor bir durum” diyerek yaşadığı sıkıntıları dile getirmiştir. Öyleyse bu durumun sadece aile içi değil, akrabalık ilişkilerini de etkilediğini söylemek mümkündür. Bir anne komşusunun bu durumda olduğunu anlatarak çocuğunu pek dışarı çıkarmadığını, çocuğunun da dışarı çıkmak istemediğini dile getirmiştir. Çünkü çocuğun da, annenin de toplumun rahatsız edici bakışlarından nasibini almasından dolayı dışarı çıkmayı tercih etmedikleri ifade edilmiştir. Ayrıca toplumun iyi davranan kesiminin ise; *“anlık sevgi gösterilerinden ibaret”* olduğu, topluma kazandırmak için önemli ve kalıcı bir çabaya girmedikleri, tüm yükün özürlü çocuk ve ailesinin üzerinde olduğu belirtilmiştir.

Verilen yanıtlar incelendiğinde ailelerin toplumun yaklaşımından rahatsız olduğu rahatlıkla görülmektedir. Bu nedenle zihinsel özürülülerin toplumla bütünleşmesinde sorunlar yaşandığı ifade edilebilir. Ailelerin düşünceleri değerlendirildiğinde ‘Toplum zihinsel özürlü bireye kendinden farklı olduğunu hissettirmekte, durumun özürlü birey ve aile hayatına etkileri göz önüne alınmamaktadır’ hipotezi doğrulanmaktadır.

3.2.1.11. Zihinsel Özürülülerin En Büyük Engeli

Özürlü bireylerin toplumsal yaşam içinde karşılaştığı birçok problem vardır. Bunlar genel olarak; eğitim, ulaşım, fiziki çevre, maddi yetersizlik, rehabilitasyon, istihdam olarak sıralanmaktadır. Örneğin eğitim sistemindeki yapılanma özrü olmayan bireye öncelik vermekte, daha sonra özürlü birey için bütünleşme çalışmalarına girilmektedir. Bu durum aslında her yapılanma için geçerlidir. Fiziki çevre yapılanmasına girilirken de toplumun her kesimini göz önünde bulunduran bir mekanizma oluşturulmamaktadır. Özürlü bireylerin sınırlılıkları dikkate alınarak yapılan kaldırımlar, yollar, parklar, kamu binaları gibi birçok fiziki çevre unsurunun dışlayıcı olmamasına özen gösterilmelidir (Karataş, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum.htm>, 02.02.2011). Bu tür özürlü bireylerin yaşadığı somut problemlerin yanında bir de elle tutulmasa da gözle görülebilen önemli bir problem/engel vardır ki; hem özürlü birey, hem de ailesi üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bu problem toplumda özürülülük bilincinin oluşmadığını gösteren farklı tutum ve davranışlardır. Araştırmada ailelerin dilinden zihinsel özürülüler için en büyük problemin ne olduğu da sorulmuştur. Alınan yanıtlara

göre aileler sıklıkla toplumun özürllülüğe karşı bilinçsizliğinden ve duyarsızlığından yakınmaktadır. Zihinsel özürllülere zavallıymış gibi bakılması aileleri ve özürllü bireyleri zor duruma düşürmektedir. 55 yaşındaki baba:

“Özürllüler için her şey sorun aslında. Bir toplumun içinde yaşıyorsanız ve sizi anlamıyorsa yemesi, içmesi bile sorun oluyor” diyerek toplumun ne denli rahatsızlık verdiğini ifade etmiştir. Aileler toplumdan özürllülere acımamalarını, rahatsız edici uzun bakışlardan sakınmalarını istemişlerdir. Onların dilinden kimsenin anlamadığını, çevrenin duyarsız kaldığını belirten aileler dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Bir anne:

“En büyük problem dışlanmak. Bazen çocuklar oyun içine almıyor, üzülüyor çocuğum. Hadi onlar çocuk dersin geçersin. Büyük büyük insanlar bile seni dışlıyor sanki. Bir yere gidecekler seni çağırıyorlar. Neden? Çünkü özürllü bir çocuğun var. Toplumun her kesiminde bu durum ne yazık ki böyle” diyerek toplumun yarattığı sıkıntılardan söz etmiştir. Bu sorunların yanı sıra zihinsel özürllü bireylerin eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmalarının gerekliliği dile getirilmiştir. Okul sayısının azlığını dile getiren aileler, mevcut olan okulların da donanım açısından yetersiz olduklarını belirtmiştir. Eğitim sürecinden sonra istihdam konusuna değinen baba:

“Zihinsel özürllüler için en büyük sorun okul bitince işe girmek. Onları tanımadan özürllü hiçbir şey yapamaz diyerek önyargılı davranıyorlar. Böyle davranmayıp onlara fırsat verseler, sabır gösterebilirler neler yapacaklarını görebilirler” diyerek aslında yine toplumun ön yargılarına değinmiştir. Bu açıdan çalışmada zihinsel özürllülerin en büyük sorununun; toplumun ve çevrenin tutumu olduğu görülmüştür. Bu nedenle sorulan soruya verilen en yoğun cevap; çevrenin, toplumun bilinçsiz davranışları şeklindedir. İstihdam, eğitim ve rehabilitasyon eksikliği de sıralanan sorunlar arasındadır.

3.2.1.12. Zihinsel Özürllüler ve Devlet

Sosyal devlet olmanın gereği; her bireyin güvenliğini sağlamak, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlerden yararlanma imkânı sunmaktır. Aileler araştırma esnasında devletten beklentilerini de dile getirmiştir. Özürllülere yönelik çalışmaların olduğu ancak yetersiz kaldığı ifade edilenler arasındadır. Zihinsel özürllülere yönelik okulların az sayıda olduğu, fazlaştırılması gerekliliği de gündeme getirilmiştir. Özürllü çocuklar için eğitim ortamlarının da daha özel olması gerekmektedir. Bu nedenle donanımsal

eksikliğin bu okullarda yaşanmaması beklenmektedir. Özürlülerin daha aktif olabilecekleri alanların yapımına ağırlık vermek, çocukların hem sosyal, hem fiziksel gelişimleri açısından önemlidir. Ayrıca maddi imkânlarla da değinen aileler “evde bakım parası (aylığı)” vermek için fert başına düşen gelire bakılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir. Sosyal güvenlik kurumlarına tâbi olsun veya olmasın kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma muhtaç özürlülerin 2828 Sayılı Kanunun Ek 7. Maddesi kapsamında bakım hizmetinden faydalanmaları mümkündür (<http://www.shcek.gov.tr/kanun-degisikligi-hakkinda-genelge.aspx>, 10.09.2011). Bu açıdan bir anne:

“Bazen gelir, özürlü ve annesine fayda sağlamıyor. Babalar bu konuda katı olabiliyor” diyerek fert başına düşen ortalama gelire göre değil koşulsuz olarak gelir sağlanmasını beklemektedir.

Basın yayın organlarıyla toplumda özürlülük bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi isteği de aileler tarafından dile getirilmiştir. Bu açıdan toplumsal kutuplaşmanın azalması, özürlü bireyin ötekileştirilmemesi, özürünün topluma, toplumun özürlüye yabancılaşmasının önlenmesi için devlete önemli görevler düşmektedir.

Toplumsal kaynaşmanın erken yaşlarda başlamasının önemine değinen bir anne, normal okullardan sevecen empati kurabilen öğrencilerin seçilerek, zihinsel özürlü çocuklarla “kardeş öğrenci projesi” başlatılabileceğini önermiştir. Birkaç gününü özel eğitim okullarında birlikte geçirmesi, derse girmesi, oyunlar oynaması, yemek yemesi sağlanarak kaynaşmaya zemin hazırlamak yine “devletin kontrolünde” gerçekleştirilmelidir. Bunun yanı sıra zihinsel özürlü çocuklara eğitim hayatından sonra da sahip çıkılması beklentiler arasındadır. Özürlü bireylere sunulan hakların bilinip yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. 55 yaşındaki baba çeşitli haklar sunulsa da bunların bilinmediğinden, bilgilendirilmediğinden şikayetçidir.

Alınan yanıtla göre ailelerin %40'ı memnuniyetini, %30'u memnuniyetsizliğini dile getirirken, yine % 30'luk bir kesim çalışmaların geliştirilerek devam etmesi gerektiğini ve beklentilerini ifade etmiştir. Ayrıca bir annenin önerdiği “kardeş öğrenci projesi” özürlü hayatına kazandırılabilir önemli bir proje olarak görülebilir.

3.2.2. Özel Eğitimciler İle Derinlemesine Mülakat

Araştırmada özel eğitimcilere derinlemesine mülakat yönteminin uygulanmasının nedeni; aileler gibi odak grup çalışması imkânının olmamasıdır. Ders saatlerinin çakışması durumu göz önüne alındığında eğitimcileri bir araya toplamak güçleşmektedir. Bu nedenle eğitimcilerin boş ders saatleri göz önünde bulundurularak bireysel olarak derinlemesine mülakat yönteminin uygulanması daha uygun görülmüştür.

Araştırmada derinlemesine mülakat ile zihinsel özürlülüğe bakış açısı değerlendirilen eğitimcilerin %50'si (5) 25-29, %20'si (2) 30-34, %10'u (1) 35-39 yaş aralığında iken, %20'si (2) ise 40 yaş ve üzeridir. Eğitimcilerin mesleklerini icra etme yılları sorulduğunda %20'si (2) 1-4, %50'si (5) 5-9, %30'u (3) ise 10-14 yıl arasında olduğunu dile getirmiştir. Eğitimcilerin özürlülüğe bakış açılarını değerlendirmek ve düşüncelerinin ailelerle karşılaştırılmasını sağlamak amacıyla soruların ailelere sorulan sorularla benzer olmasına dikkat edilmiştir.

3.2.2.1. Zihinsel Özürlülük Deyince Akla İlk Gelenler

Eğitimcilere konu hakkında ilk sorulan soru şuydu: “Zihinsel özürlülük deyince aklınıza ilk gelenleri paylaşır mısınız?” Görüldü ki eğitimcilerin yarısından fazlası zihinsel özürlülüğü farklılık olarak değerlendirmektedir. Görüşme esnasında eğitimciler zihinsel özürlülerin, zihni yapılarının farklı olduğu üzerinde durarak, zihinsel özürlü bireyleri farklı gelişen bireyler olarak ifade etmiştir. Zihinsel özürlülük olgusunun çok da büyütülmemesi gerektiğini belirten eğitimciler, onlara hayatı kolaylaştırmanın da zorlaştırmanın da aile ve toplum olduğunu vurgulamıştır.

Zihinsel özürlülerin ön yargılardan uzak olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünen özel eğitimciler; onlara güvenilip, fırsatlar verildiği takdirde önemli işler başarabileceklerini dile getirmişlerdir. Zihinsel özürlülerin özel durumlarının olduğu belirten eğitimciler, farklılık ve farkındalık üzerinde durarak olguya pozitif perspektifle yaklaşmıştır. Toplum nazarında zihinsel özürlülüğün negatif bir bakış açısına sahip olduğu da ifade edilenler arasındadır.

3.2.2.2. Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Olmanın Aile Hayatına Etkileri

Eğitimciler öğrencileriyle ilgili olduğu kadar velileriyle de etkileşim halindedir. Bu açıdan veli toplantıları ya da kişisel görüşmeler sayesinde özürlü çocuğun aile hayatı hakkında da bilgi sahibidir. Araştırmada zihinsel özürlü çocuğa sahip olmanın aile hayatını nasıl etkilediği ailelere de sorulmuştur. Ailelerin sosyolojik, psikolojik ve ekonomik etkileri dile getirdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra eğitimcilerin de görüşleri konunun tarafsız olarak değerlendirilmesi açısından önemlidir. Elbette aile hayatına etkileri en iyi bilen kişiler aile üyeleridir. Ancak dışarıdan olacak yorumların da önemli oluşu reddedilmemesi gereken bir durumdur. Bu nedenle zihinsel özürlü çocuk sahibi olan ailelerin bu durumdan nasıl etkilendiği eğitimcilere de sorulmuştur. Görüşmeden elde edilen verilere göre, eğitimciler zihinsel özürllülüğün ailelere psikolojik açıdan etkisinin oldukça büyük olduğunu dile getirmiştir. Eğitimcilere göre zihinsel özürllülüğün; ailelerde derin kaygı, benden sonra ne olacak endişesi, yorgunluk hissi, eşlerin birbirini suçlaması ve parçalanmaya kadar giden etkileri söz konusudur. Özürlü ailesi olmak gerek ruhen gerek bedenen yıpratıcı ve yorucudur. Özürlü çocukla, babaların annelere oranla daha az ilgilendiğini belirten eğitimciler, annelerin özürlü çocuğu dünyası olarak gördüğünü dile getirmişlerdir. Bazı ailelerde özürlü çocuğun aile üyelerindeki bağı güçlendirdiği ifade edilmiştir.

Ailenin psikolojik olarak çok etkilendiğini belirten eğitimciler; ailenin özürlü çocuğu kabul aşamasına gelene kadar şok, inkâr, üzüntü, kızgınlık gibi birçok duyguyu yaşadığını belirtmiştir. Kardeşlerin kabullenme konusunda sıkıntı yaşadığı, bazı ailelerde anne ve babayı birbirine düşürdüğü ve özürlü çocuğun bakımı nedeniyle diğer çocukların ilgi ve bakımının ihmal edildiği de söylenenler arasındadır. Bir eğitimci:

“Bir velimin 2 çocuğu vardı. Özürlü olan, 8 yaşında oğlu. Kızıysa henüz 5 -6 yaşlarında. Anne sürekli oğluyla ilgilendiğinden kızıyla pek ilgilenemiyor ve bakım konusunda eksik kaldığı için kızı köye babaannesine yolluyor. Kızı eve geldiğinde annesine sarılmıyor. Uzak duruyor anneden. Çünkü babaanneye alışmış. Anneyi pek görmüyor ki. Bu durum hem anne için, hem de her iki çocuk içinde zor. Bu yüzden diğer aile üyeleri de etkileniyor bu durumdan” diyerek kardeşler üzerindeki etkisine değinmiştir. Ayrıca aile büyüklerinin özürlü çocuğun üzerine düşmesi ve fazlaca

kayrılma olması durumunda diğer kardeşlerde kıskançlık duygusunun oluştuğu da belirtilmiştir.

Eğitimciler göre zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olmanın sosyal etkileri de yok değildir. Ailelerin çocuğun özründen dolayı sosyal ortama girmeyi tercih etmedikleri dile getirilmiştir. Eskiye nazaran özürlü bireylerin ve ailelerin dışarı çıkması ve sosyal ortamlara karışmasının da dikkat çekici olduğu dile getirilmiştir. Toplumun özürlülük konusunda bilinçsiz olduğunu belirten eğitimciler, aile içi ilişkilerin yanı sıra çevre ile ilişkilerinin de olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak eğitimciler zihinsel özürlü çocuğa sahip ailenin daha çok psikolojik yönden etkilendiğini, gerektiği takdirde uzmanlardan yardım alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun aile içindeki diğer bireylere, özellikle diğer kardeşlere yansıdığı ifade edilenler arasındadır. Ayrıca toplumsal açıdan olumsuz etkiye maruz kaldıkları da belirtilmektedir.

3.2.2.3. Zihinsel Özürlü Çocuklar ve Özel Eğitimciler

Bireyi eğitmek, onu hem kendine, hem de topluma yararlı bir birey haline getirmek eğitimcilerin en temel görevidir. Eğitimin sosyal, kültürel, ekonomik fonksiyonlarına daha önce de değinilmişti. Bu fonksiyonların işlevsel hale gelebilmesi, eğitim sürecinin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Özürlü bireylerin okuldaki eğitimlerini üstlenen özel eğitimciler özürlü bir çocuğa eğitim vermenin yaşattığı duygular sorulduğunda alınan yanıtlar çoğunlukla manevi tatmin şeklinde olmuştur. Zor bir branşlarının olduğunu belirten eğitimciler, zaman zaman tükenmişlik duygusu yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Özürlü bireylerde gelişimin yavaş olması gerçeği, kimi zaman “İğne ile kuyu kazmak” ve “Bir arpa boyu yol gitmek” sözleriyle ifade edilmiştir. Eğitimciler, sabır gerektiren mesleklerinin yanında mesleklerinin güzelliklerini anlatmışlardır. Bir eğitimci:

“Mesleğimin bana verdiği haz ve manevi getirisi çok fazla. Toplumun cahilce düşüncelerine maruz kalarak ‘bundan bir şey olmaz’ diye nitelendirilerek okullara gönderilen çocukların yapabildiklerine şahit olmak, okur-yazar olmalarını gözlemlemek, sanatsal ve ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını görmek tabii ki inanılmaz mutluluk veriyor insana” diyerek mesleki tatmininin yanı sıra toplumsal

bakış açısına da değinmiştir. Zihinsel özürlü bireylerin eksik yönlerini tamamlatmaya çalışan, onlara bağımsız yaşam becerileri kazandırma konusunda gelişmelerini sağlayan özel eğitimciler, diğer eğitimcilere oranla kendilerini iki kat daha fazla sorumlu ve şanslı hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrettiklerinin özürlü bireylerin hayatlarını kolaylaştıracak nitelikte olmasına dikkat eden eğitimciler, öğrencilerinin bunları pratik olarak yaşamsal alanlarında uyguladıkları zamanki mutluluklarını da dile getirmişlerdir. 28 yaşında olan bir eğitimci:

“ Toplumun yararsız, gözden çıkarılmış bireyelerinin aslında performansları ölçüsünde kendilerine ve çevrelerine faydalı olabileceklerini görmek ve bunu başarmalarında yardımcı olmak kendimi topluma faydalı biri olarak hissetmemi sağlıyor” diyerek mesleğinin toplumsallığını ve mesleğinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir.

Alınan yanıtlara göre eğitimcilerde yaşanan en yoğun duygunun, bir şeyler öğretmenin mutluluğu ve manevi tatmin olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra; tükenmişlik hissi, stres, sabır, umutsuzluk gibi duyguların da yaşandığı ifade edilenler arasındadır.

3.2.2.3.1. Zihinsel Özürlü Çocukların Değişme ve Gelişme Sürecinde Özel Eğitimin Rolü

Görüşmelerde ailelere sorulan sorulardan yola çıkarak eğitimcilere de benzer sorular sormaya özen gösterilmiştir. Bu açıdan ailelere sorulan zihinsel özürülülerin değişimi ve gelişimi hakkında ne düşünüyor sunuz sorusu eğitimcilere de yöneltildiğinde iyimser bakış açılarına sahip oldukları görülmüştür. Değişimin her birey için kaçınılmaz olduğunu belirten özel eğitimciler, zihinsel özürlü bireylerin gelişimi için de eğitimin önemini dile getirmişlerdir. Zihinsel özürlü bireylerde, gelişimin normal popülasyona göre olmasa da eğitim destekli olarak mutlaka ilerlemelerin kaydedileceğini belirtmişlerdir.

Ailelerin de eğitim sürecine dâhil edilmesi önemini içinde barındıran ayrı bir konu olarak gündeme gelmiştir. Çocuğun eğitiminde ailenin önemli bir yeri vardır. Eğitimcilerin aileler ile sürekli etkileşim içinde olması zihinsel özürlü bireyin gelişimi için oldukça önemlidir. Çocuğun tanılanma süreci, eğitsel geçmişi, gelişim düzeyi, güçlü ve zayıf yanları, yaşadıkları sorunlar ve gereksinimleri hakkında en sağlıklı bilgiler ailelerden elde edilmektedir (Özen, 2000:127). Özel eğitimcinin elde ettiği bilgiler doğrultusunda çocuğa bir eğitim planı hazırlaması zihinsel özürlü bireyin

gelişimine hız katacaktır. Bu nedenle özel eğitimcinin aile ile sürekli etkileşim halinde olması gerekmektedir. Görüşme esnasında zihinsel özürli bireyler için erken eğitimin önemi de vurgulanmıştır. 30 yaşındaki bir eğitimcinin ifade ettikleri ise şunlardır:

“Erken eğitime başlayan bireylerde gelişim ve değişimin bariz olarak ortaya çıktığı görülüyor. Özel eğitim de erken eğitimin önemi her zaman vurgulanır. Birey için önemli bir etken olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca birey için uygun eğitim ve öğretim ortamının hazırlanması, ailenin de bu süreç içine dâhil edilmesi gerekir.”

Eğitim alan her bireyin gelişim göstereceğini dile getiren eğitimciler, zihinsel özürli bireylerin de normal gelişim gösteren bireyler gibi aynı aşamalardan geçtiğini ancak durumun biraz daha geç olabileceğini, bu durumda ailelerin sabırlı olmaları, umutsuzluğa kapılmamaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Görüşme sırasında dile getirilenlere göre, özel eğitimcilerin hepsi zihinsel özürli bireylerin gelişim ve değişim durumundan umutludur. Bunun başat göstergesi olarak “eğitimi” ifade etmişlerdir. Aileler ise bu durumu yavaş, sabır isteyen, sorun artışı olan, zor bir süreç olarak değerlendirmiştir. Bu açıdan ‘Zihinsel özürli bireylerin gelişimi ve değişimi konusunda özel eğitimcilere oranla aileler daha karamsar ve umutsuzdur’ hipotezi doğrulanmıştır.

3.2.2.3.2. Özel Eğitimin Önemi

Özel eğitim; zihinsel özürli bireyin, toplumsal ilişkilerini düzene koyması, çevresiyle uyum içinde olması, temel yaşam becerilerini geliştirerek bağımsız yaşama yolunda önemli adımlar atmasını sağlayan bir eğitim zinciridir. Bu zincirin en önemli halkaları, özürli birey başta olmak üzere, aileler ve özel eğitimcilerdir. Özel eğitimin zihinsel özürli bireyler için ne denli önemli olduğu teorik kısımda da dile getirilmiştir. Görüşmelerde özel eğitimin önemini bir kez daha gözler önüne sermek maksadıyla, eğitimle birçok engelin ortadan kalkacağını düşünen eğitimcilere, öğrencilerinin özel eğitim almaya başladıktan sonraki değişimleri de sorulmuştur. Şüphesiz ki, sürekli eğitim ortamında bulunan özel eğitimciler, ailelerin yanı sıra bu değişimlerin en önemli gözlemcileridir. Özel eğitim sayesinde olumlu anlamda birçok gelişim gösteren özürli bireylerde meydana gelen gelişimleri özel eğitimci bir öğrencisini örnek vererek şu şekilde ifade etmiştir:

“Özel eğitimde gözle görülür sonuçlar kısa sürede elde edilemese de ufak olan ilerlemeler, değerlendirme yöntemleri kullanılarak somutlaştırılabilir. Şu an eğitim verdiğim sınıfta üç yıldan beri görev yaptığımdan ilk aldığım durumları ve şu anki durumlarını kıyasladığımda gözle görülür ilerlemeler olduğunu düşünüyorum. Bütün öğrencilerden öznel birçok örnek vermek mümkün. İlk sınıfı aldığımda bir öğrencim ürkek, adını sorduğunuzda dahi cevap verirken sesi titreyen, yanlış bir şey söylemeye çekinen, okuma yazma çalışmalarını tamamlayamamış, sayıları karıştıran bir çocuktü. Öncelikle yaptığım şey çocuğı yüreklendirerek yanlış yapsa dahi bunun normal olabileceğini hissettirerek kendine güvenini arttırmak oldu. Bunu başardığında zaten birçok problemi aşmış olduk. Öğrenmeye açık bir öğrenci haline geldi. Şu an iki basamaklı sayıları tanıyor, sayı ve basamak değerlerini biliyor, eldeli-eldesiz toplama işlemi, çıkarma işlemi gibi o gün yapamadığı becerileri yerine getirebiliyor. Bunları öğrencinin performansına göre görselleştirerek, yaşamdan örnekler verip somutlaştırarak, performansı ölçüsünde özel eğitim yöntemleri kullanarak gerçekleştirmeye çalıştım.”

Eğitimin her birey için önemli olduğunu dile getiren eğitimciler, zihinsel özürlü bireylerin gelişimi ve sosyalleşmesi açısından daha fazla ön planda olması gerekliliğı üzerinde durmuşlardır. Otistik bir öğrencisindeki değişimleri ise başka bir eğitimci şu şekilde dile getirmiştir:

“Mesela benim otistik bir öğrencim var. Anneye aşırı bağımlıydı. Çevresiyle iletişime kapalıydı. Göz teması kurmayan, içine kapanık bir yapısı vardı. Hiçbir eşyasını kimseyle paylaşmazdı. Okula ilk geldiğı günlerde olan şeylerdi bunlar. Okula başladıktan yani eğitim almaya başladıktan sonra bütün bu davranışlarında belirgin derece de azalma oldu. Çevresiyle, arkadaşlarıyla iletişimi daha iyi. Aralarına girip birlikte oyun oynayabiliyor. Daha paylaşımcı, daha sevecen eskiye göre. Nasıl davranacağını, nasıl yaklaşacağını bilerseniz ortada sorun kalmıyor aslında. Bu da ancak özel eğitimle aşılabilecek şeyler.”

Görüşmeler sırasında verilen örneklere göre eğitimcilerin, zihinsel özürlü bireylerdeki bariz değişimleri büyük bir heyecanla ifade ettikleri görülmüştür. Eğitimcilerin bu durumdan ötürü gururlu olması dikkatlerden kaçmamıştır. Yine kendi öğrencisinden

bahseden bir özel eğitimci, özel eğitim sayesinde bireyin ne denli farklılaştığını şu olayla belirtmiştir:

“Öğrencilerimiz arasında, yuvadan gelen anne-babasız terk edilmiş çocuklarımızda bulunmakta. Ve yaşını doldurup yuvadan çıkmak durumunda olan bir öğrencimizden bahsetmek istiyorum. S. her zaman hayatıyla ilgili kaygılar taşıyan, ilerde yalnız kalma ve ayakta durabilme korkusunu taşıyan bir öğrenciydi. Özel eğitimin son sınıfında ve mezun olduğunda neler yapabileceği konusunda oldukça karışık düşünceler taşıyordu ve karamsardı. Okulda aldığı eğitim ile birlikte iş-okulu altında okuma yazma kavratılıp, becerileri geliştirilip mesleki bir işe yerleştirildi. Kendine yetecek bir bütçeye sahip oldu ve bu onun ayakta durması için umut ışığı oldu.

Diğer bir öğrencim G. den bahsetmek istiyorum. Hiç bir konuda kendine güvenmeyen, müzik dersinde “Sesime güvenmiyorum” diyen, kendisine bir iş verildiğinde açık açık “Ben yapamam kendime güvenmiyorum” diyen, hatta aktif ve düşündüğünün aksine beceri kapasitesi geniş olan bir öğrenci olarak, kendisine güven duyulan bir öğrenciydi. O da işe yerleştirildi. Fakat her defasında işten ayrılacağını çünkü çalıştığı markette başarılı olamadığını, rafları dizemeyecek kadar kendine güvenmediğini söyleyip duruyordu. Sonra biz özel eğitimciler olarak çocuğun bu sorunu üzerinde durup ona başarılarını anlattık, “Sen öyle düşünüyorsun ama bak sen şunu şunu başardın” gibi cümleler ile başarılarının farkında olmasını sağladık. Şimdi bu öğrencimiz “Yapamam” cümlesi yerine “Ben yapabilirim” cümlesini kullanıyor. Burada özel eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmakta. Eğer ki çevresinde özel eğitim bilinciyle yaklaşan bir okul ortamı ve öğretmenleri olmasaydı belki de hayatı boyunca özgüvensiz bir birey olarak devam edecekti.”

Özel eğitimciler, özel eğitim sayesinde zihinsel özürülülerin hem sosyal hem de akademik yönden geliştiklerini dile getirmişlerdir. Verilen örnekler göz önünde bulundurulduğunda genel olarak eğitimin, özel çerçevede ise özel eğitimin öneminin yadsınamaz olduğu bir kez daha görülmüştür.

3.2.2.3.2.1. Özel Eğitimcilerin Zihinsel Özürlü Çocuğa Yaklaşımları

Araştırma sırasında eğitimcilere zihinsel özürlü bireylerin yapması istenen bir faaliyeti gerçekleştirememesi durumunda ne yaptıkları, bireye nasıl yaklaştıkları da sorulmuştur.

Bu soru da yine ailelere yöneltilen sorulardandır. Aileler böyle bir durumda en yalın ifadeyle, duygusal davrandıklarını belirten cümlelerle, bireye yardım ettiklerini dile getirmişlerdir. Eğitimciler bu soru sorulduğunda ise alınan yanıt farklıdır. Eğitimciler özürülülerin faaliyeti gerçekleştirememesi durumunda izledikleri yol ve yöntemleri anlatarak, duygusallıktan kaçındıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca zihinsel özürülü bireyden beklenen davranışın performansına uygun olmasına dikkat edilmesi gerekliliği gündeme getirilmiştir. *“Mutlaka yapabileceği bir şey vardır. Onları her zaman yapması gerekenle değil yapabilecekleriyle değerlendirmeliyiz”* diyen bir özel eğitimci yapılması istenen iş, beceri ya da faaliyet ile çocuğun performansının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu açıdan eğitimciler, ihtiyaç ve performansın ön plana alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bireyin faaliyeti gerçekleştirememesi durumunda hemen yardım edilememesi gerektiğini dile getiren eğitimciler, cesaretlendirerek kendisinin yapmasını sağlamanın gelişimleri açısından daha etkili olacağını vurgulamıştır. Başardığında takdir etmek ‘Aferin’, ‘Bak ne güzel yaptın’ gibi olumlu pekiştireçlerle destek vermenin başarı üzerindeki etkisine değinilmiştir. Ailelerin duygusal davranarak çocuğun gelişimini engellediğini belirten eğitimciler, bu durumun onları bağımlı yapacağı üzerinde durmuşlardır. Oysaki özel eğitimciler birincil amaçlarının, zihinsel özürülü bireylerin kendi başına kimseye bağılı ya da muhtaç olmadan bir yaşam sürmesini sağlamak olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca davranış kazandırmada ödül-ceza sisteminin önemi ifade edilmiştir.

Kendine güven duygusunun geliştirilmesi gerekliliği de önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir. Bu açıdan herkesin her konuda başarılı olamayacağı, istenen her şeyi yerine getiremeyeceği, bazı şeyleri gerçekleştirmenin gerekli olmadığı söylenerek öğrencinin kendini yetersiz hissetmesine mani olunması da eğitimcilerin ifade ettikleri arasındadır.

Alınan yanıtlara göre özel eğitimciler mevcut durum karşısında uygulanabilecek yöntem ve uygulamaları dile getirmiştir. Ödül- ceza sisteminin yanında olumlu pekiştireçlerin öneminin ön plana çıktığı görülmüştür. Ailelerin bu soruya yaklaşımları daha öncede belirtildiği gibi ‘yardım ederim’, ‘üzülürüm’, ‘sabrederim’ gibi duygusal ifadelerdir. Ailelerin verdiği örnekler incelendiğinde özel eğitimcilerin yardımcı olmaktan ziyade onların bağımsız olarak hareket etmesini sağlayabilecek uygulamaların üzerinde

durduğu görülmüştür. Bu nedenle ‘Aileler zihinsel özürllülüğe duygusal, özel eğitimciler ise mantıksal açılardan yaklaşmaktadır’ hipotezi doğrulanmaktadır.

3.2.2.4. Zihinsel Özürllülük ve Sosyalleşme

Sosyalleşmenin her birey için önemi, birey üzerinde etkisinin görülmesiyle bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Ailelerle yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda, dile getirilen ifadelerle zihinsel özürllü bireyin sosyalleşmesinde eğitim kurumu ve özel eğitimcilerin etkisinin aileye oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Çalışmada eğitimcilerin ve ailelerin karşılıklı düşüncelerine yer verildiğinden aynı soru eğitimcilere de yöneltilmiştir. Eğitim ve aile kurumunu zihinsel özürllülerin sosyalleşmesi açısından değerlendiren eğitimciler de sosyalleşmenin aile kurumuna oranla, eğitim kurumlarında daha fazla gerçekleştiğini dile getirmiştir. Ailelerin, özürllülüğü utanılacak bir durum ya da suç olarak gördüğünden, bireyi sosyal ortama çok fazla çıkarmadıkları belirtilmiştir. Toplum içinde herkesten saklanan aile, çevresindekilerle iletişime girmekten çekinmektedir. Ama okul ortamında çocuğun daha fazla arkadaş çevresi edinmesi, oyun oynaması, etkinliklere katılması, onun gibi olan bireylerle bir arada olması farklı olduğunu bireye hissettirmemektedir. Bu nedenle eğitimciler zihinsel özürllülerin eğitim kurumlarında daha rahat ve hızlı olarak sosyalleştiklerini belirtmiştir. Ayrıca ailelerin ekonomik düzeylerinin yeteri kadar iyi olmamasına paralel olarak sosyalleşmenin ailede daha az olduğu da dile getirilenler arasındadır. Bu durum aileler ile odak grup sohbetlerinde de gündeme gelen bir konudur. O halde ailenin ekonomik durumunun özürllü çocuğun sosyalleşmesinde etkin olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ailelerin duygusal yaklaşımlarının sosyalleşmede de etkili olduğunu düşünen bir eğitimci:

“Ailelerde duygusallığın beraberinde getirdiği bilinçsiz yaklaşımlar olabiliyor. Böyle olunca özürllülüğün beraberinde getirdiği fiziksel ve ruhsal sorunların eğitilmiş kişilerce yoğunlaşması gerekiyor. Toplum içerisinde sosyal beyinler kazandırmak için kesinlikle okul ortamında eğitimcilerin önemli payı olduğunu düşünüyorum” diyerek özürllülerin sosyalleşmesinde eğitim kurumlarının ve en etkin kişinin özel eğitimciler olduğunu dile getirmiştir. Sosyalleşmenin özel eğitimin en önemli amaçlarından biri olduğuna değinen eğitimciler, akademik başarıdan ziyade bu konu üzerinde ayrı bir özenle durduklarını

ifade etmişlerdir. Zihinsel özürllülere sosyalleşme ortamı yaratan eğitimciler, ayrıca bireyler üzerinde teşvik edici olduklarını da belirtmişlerdir. Her özürllü bireyin bu durumu aile içinde bulamadığına da dikkat çekmişlerdir. Okul ortamında bireyin daha fazla insanla karşılaşma olanağı bulması, onlarla sürekli iletişim ve etkileşim halinde bulunması sosyalleşme sürecinin hızlanmasını sağlamaktadır. Ayrıca aile ve eğitimcilerin sürekli etkileşim içinde olması ve koordineli hareket etmesi de özürllü bireyin sosyalleşme sürecine hız katacaktır.

3.2.2.5. Zihinsel Özürllü Çocuklar Sürekli Kontrol Altında Tutulmalı Mı?

Araştırmada özel eğitimcilerin zihinsel özürllülüğe bakış açılarının belirlenmesine olanak sağlaması nedeniyle özürllü bireylerin kontrol altında tutulup tutulması gerekliliği de sorulmuştur. Bağımlılığa bağlı olarak gelişen tutumların doğru olmadığını belirten eğitimciler, her birey kadar özürllü bireylerin kontrol altında tutulması, aşırı koruyucu olunmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda bir eğitimcinin:

“Çocuk uzaktan kontrol edilmeli, düşme hakkı elinden alınmamalı. Çünkü düşmeden kalkmayı öğrenmek mümkün olmaz. Ailelere de bu konuda eğitim verilmeli. Aileler genelde ‘Onlar yapamaz’ düşüncesiyle bilinçsizce bağımlı çocuklar yetiştirme eğilimindedir” diyerek ailelerin tutumuna dikkat çektiği görülmüştür. Sürekli kontrolün çocukta özgüven gelişimini engelleyeceği, bununla birlikte sosyalleşmelerini de etkileyeceği ifade edilmiştir. Bu nedenle özürllülerin toplumla bütünleşmelerinde de sıkıntılar yaşanacaktır. Sürekli kontrol altında tutulan birey her zaman birilerine ihtiyaç duyacak ve bağımsız yaşama becerilerini kısıtlayacaktır. Bu da özel eğitimin temel ilkelerini zedeleyecek bir unsur olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çok fazla kontrolcü olmak bireye özürllü olduğunu daha fazla hissettirecektir.

Ailelerin aşırı korumacı tavır sergilediklerini belirten eğitimciler, aile eğitimiyle bu sorunun aşılabileceğine dikkat çekerek özel eğitimde aile eğitiminin önemini vurgulamışlardır. Literatüre bakıldığında aile eğitiminin evde ve kurumda olmak üzere iki şekilde yapıldığı görülmektedir. Eve dayalı aile eğitimi; haftada ya da 5 günde bir eğitimcinin özürllü çocuk sahibi ailenin evine gitmesi, çocuğun becerilerinin belirlenip ihtiyaca uygun olan hedeflerin seçilerek nasıl gerçekleştirileceğinin eğitimci tarafından aileye anlatılması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Kuruma dayalı aile eğitim programı ise; gerçekleştirilmesi istenen amaçların yöntemi ve işlem sürecinin belirlemektir

(<http://engellininsayfasi.blogspot.com/2007/11/engellilerde-aileeitimi.html>, 02.02.2011). Bu noktada eğitimci ile aile etkileşimi kaçınılmaz olmaktadır. Ailenin birey üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda ailenin yaklaşım tarzındaki bilinçliliğin özürlü bireye etkisi oldukça büyüktür.

Görüşmede elde edilen yanıtlara bakıldığında genel tablo sürekli koruma iç güdüsüyle kontrollü davranmanın çocuğun bağımsızlığını, özgüvenini zedeleyici durumlar olduğudur. Bu nedenle sürekli sosyalleşmeyi ve kendi başına hayatını devam ettirebilmeyi dile getiren özel eğitimcilerin bu durumdan memnun olmadıkları görülmüştür. Aileler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler eğitimciler ile ters düşmektedir. Aileler özürlleri kontrol altında tuttuklarını, eğitimciler ise tutmadıklarını ve tutulmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan 'Zihinsel özürlü bireyler, özel eğitimcilerden ziyade aileleri tarafından sürekli kontrol altında tutulmaktadır' hipotezi doğrulanmaktadır.

3.2.2.6. Zihinsel Özürllüer ve Toplum

Zihinsel özürlü bireylerin sosyal ve kültürel alanda kendilerine yer edinebilmeleri, hak ettikleri eğitimi, istihdamı, sağlık hizmetlerini alabilmeleri toplumda özürllülüğe yönelik tutumların bilinmesine bağlıdır (ÖZİDA, 1997:25). Özürllülere yönelik bakış açılarını bilmek, özürllülerin rahat ve huzurlu bir hayat yaşayabilmelerine imkân verecek önemli bir adımdır. Bu nedenle çalışmada zihinsel özürlü bireylere yönelik olan toplumsal bakış açısı hakkında özel eğitimcilerin görüşleri de alınmıştır. Bu bağlamda toplumun zihinsel özürlü bireye bakış açısında ailelerin de ifade ettiği gibi negatif bir yaklaşımın söz konusu olduğu görülmüştür. Toplumun özürlü bireye acıma hissiyle yaklaştığını belirten özel eğitimciler, zihinsel özürllüye olan bakış ve davranışlardan hem özürlü bireyin, hem de özürlü ailesinin etkilendiğini dile getirmiştir. Bu duruma özürllünün kendini toplumdan soyutlayarak yalnız kalmak istemesi ya da ailenin çocuğunu dışarı çıkarmamayı tercih etmesi örnek olarak verilebilir. İnceleyici ve uzun bakışların yanı sıra özürlü birey görmenin şaşkınlığının özürlü bireye olumsuz anlamda hissettirildiği belirtilmiştir. Özürllü bireylerin toplumla kaynaşmasının önündeki engellerin en büyüğünün toplumsal tutum olduğu ifade edilmiştir. 32 yaşındaki bir eğitimcinin toplumsal bakış açısıyla ilgili olarak dile getirdikleri ise şunlar olmuştur:

“Zor ve sabrı zorlayan bireyler olarak gördükleri gibi, Allah yardımcınız olsun diye dualar eşliğinde, vah vah diyen seslerin hiç eksik olmadığı bir toplumdaki bahsediyoruz. Elbette ki zor bir durum. Çünkü özür lülüğün yaşamın bir parçası olduğunun bilincinde olan ve bireyleri özürlerinden çok yaptıkları ile değerlendiren bir toplum değiliz.”

Çalışmada toplumun özür lülük hakkında yeteri bilgi ve bilince sahip olmadığı dile getirilmiştir. Toplumun özür lü bireye ön yargı ile yaklaşarak “Ellerinden bir şey gelmeyen, yardıma muhtaç bireyler” olarak gördüğü ifade edilmiştir. Toplumsal kutuplaşmaya zemin hazırlayan yüksek basamakların, özür lüye iş vermeyen işverenlerin, kaynaştırma eğitimi alan özür lü bireyin sınıfta istenmemesi gibi sorunların, özür lü birey hayatına yansması da toplumsal bakış açısının diğer yüzünü göstermektedir.

Günümüzde toplumun özür lülüğe ve özür lü bireye tutumunun eskiye nazaran daha iyimser olduğu dile getirilmiştir. Sosyal alanda daha çok özür lü bireyle karşılaştıklarını belirten özel eğitimcilerin, bu durumun daha iyimser olacağından umutlu olduğu görülmüştür.

Görüşme verilerine göre özel eğitimcilerin ifadesiyle; toplumun zihinsel özür lü birey üzerindeki etkisinin negatif olduğu söylenebilir. Eskiye oranla iyileşmeler olsa da hala özür lü bireye acıma, şaşırma, bakışlarıyla inceleme gibi davranışlarla farklı olduğunun toplum tarafından hissettirildiği dile getirilmektedir. Bu durum ‘Toplum zihinsel özür lü bireye kendinden farklı olduğunu hissettirmektedir’ hipotezini doğrulamaktadır.

3.2.2.7. Zihinsel Özür lülerin En Büyük Engeli

Toplumun dışlayıcı tutumundan nasibini alan zihinsel özür lü bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları çeşitli problemler mevcuttur. Görüşmelerde özel eğitimcilere zihinsel özür lü bireylerin karşılaştığı en önemli problemin ne olduğu da sorulmuştur. Eğitimciler ailelerin özür lülük bilincine sahip olmadığını dile getirmişlerdir. Ailelerin özür lü bireye nasıl davranacaklarını bilemediğini ifade eden eğitimciler, ailelerin psikolojik destek almaları gerektiğini de belirtmiştir. Ayrıca okullarında gerçekleştirilen veli eğitim seminerlerinin yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bu seminer velilere okul rehber öğretmenleri tarafından 8 hafta boyunca verilmiştir. Aile

eğitim seminerinin amacı, ailelerin çocuklarının eğitimi ve gelişimiyle ilgili tüm aşamaların hem çocuk, hem de aile için sağlıklı bir Şekilde geçirilmesini sağlamaktır.

Aileler gibi özel eğitimciler de toplumun özürlüklük hakkında bilinçsiz olmasını en önemli engellerden biri olarak görülmüştür. Bir eğitimcinin dile getirdikleri ise Şu Şekildedir:

“Özürlü olmak mücadele etmeniz gereken çok Şeyin olduğunun da habercisi aslında. Çünkü yaşam koşulları, içinde yaşadığınız toplum, evren, insanlar, illa ki sıkıntı yaratıyor. Problemin en büyüğü toplumda özürlüklük durumunun tam anlamıyla anlaşılamaması. Önemsenmeyen, ikinci plana itilen, yararsız bireyler olarak görülmeleri... Bu durum aşıldığında eminim ki özürlüler için mevcut çoğu sorun kendiliğinden kalkmış olacaktır.”

Özürlü bireylerin toplumda tam anlamıyla yer edinemediğini belirten eğitimciler, onlara fırsatlar sunulması, iş imkânları yaratılmasının gerektiğini kısacası toplumun bir parçası olduklarının daha fazla gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Toplumsal ve ailesel bilinçsizlik sıkıntılarının yanı sıra eğitimin de zihinsel özürlü bireyler için çok önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Araştırmada özel eğitimcilerin bu konu üzerinde de durduğu görülmüştür. Eğitimciler, eğitimi toplumla kaynaşmanın önemli bir basamağı olarak görmektedirler. Özürlüleri yaşama hazırlamak, topluma kazandırmak, onlara iş-uğraş ve hobi kazandırmak eğitim kurumlarının artışına paralel olarak gelişmektedir. Bu nedenle eğitim üzerinde önemle durulmasını gerektiren özel bir süreçtir. Zihinsel özürlü çocukların tam gelişiminin sağlanması için eğitim kurumlarındaki özürlüklere uygun materyallerin bulunması ve donanımsal açıdan eksikliklerin giderilmesi gerekliliği de ifade edilmiştir.

Görüşmeden elde edilen bilgilere göre zihinsel özürlülerin sorunlarının başında ailenin ve toplumun bilinçsiz olması gelmektedir. İstihdam, eğitim gibi problemlere de değinilmiştir ancak toplumun ve ailenin bilinçlenmesiyle bu sorunların da aşılacağına inanılmaktadır.

3.2.2.8. Zihinsel Özürlüler ve Devlet

Araştırmada özürlüler ile devlet ilişkisi de değerlendirilmiştir. Bu amaçla eğitimcilerin devletin özürlü bireye sunduğu hakları nasıl değerlendikleri de sorulmuştur. Özürlü

bireylere verilen özürlü maaşı, evde bakım parası, ücretsiz okul servisleri gibi uygulamaların özürlü bireyin hayatını kolaylaştırdığına dikkat çeken eğitimciler, devletin maddi, manevi desteklerle sosyal devlet olmanın gereklerini son yıllarda daha fazla hissettirmeye başladığı dile getirilmiştir. Özürlü bireylere iletişimden ulaşma, sosyal etkinliklerden iş imkânlarına kadar birçok alanda haklar tanınması önemli adımlar olarak nitelendirilmiştir. Uygulamaların gelişerek devam ettirilmesi de beklentiler arasındadır. Ekonomik yardımların yanı sıra eğitim alanına daha fazla ödenek ayırması gerekliliği gündeme getirilmiştir. Eğitimi her şeyin temeli olarak gören eğitimciler devlet bünyesindeki okul sayısının ve imkânlarının artırılması gerektiğini belirtmiştir. Sağlık ve eğitim alanlarındaki gelişmelere paralel olarak özürlülere yönelik toptan şehir yapılanmasına gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıdan kaldırımlardan, sinema salonlarına kadar her yerde fiziksel koşullar uygun hale getirilmelidir.

Alınan yanıtlara göre eğitimciler özürlüler konusunda devletin çalışmalar yaptığını, geçmişe oranla daha iyimser bir havanın olduğunu ve bunların geliştirilerek devam ettirilmesi gerekliliğini dile getirmiştir.

3.2.2.9. Zihinsel Özürlülerin Geleceğine Dair Beklenti ve Düşünceler

Araştırmada görüldü ki zihinsel özürlü çocuğa sahip aileler gelecek hakkında kaygılı ve umutsuzdur. Bu bir açıdan zihinsel özürlülüğe bakış açılarını da ortaya koymaktadır. Ailelerin ifadelerinde özürlülüğün aşılamayacak büyük bir sorun olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Çalışmada aileler ile özel eğitimcilerin bakış açlarına yer verildiğinden eğitimcilere de özürlülerin geleceğine dair beklenti ve düşünceleri sorulmuştur. Alınan yanıtlar eğitimcilerin özürlülük konusunda ailelere oranla gelecekte daha umutlu olduğunu göstermiştir. Özürlülerin artık hayata daha fazla dâhil olmaya başladığını belirten eğitimciler, hem sosyal, hem ekonomik alandaki gelişmelerle günlük hayatta özürlü bireylerle daha fazla karşılaştıklarını dile getirmiştir. Özürlülerin bugünkü durumunun geçmişe oranla daha iyimser olduğu ve gün geçtikçe de daha iyi olacağı beklenmektedir. Toplumsal çalışmalarla toplumun özürlülük bilincinin daha fazla artacağına inanan özel eğitimciler, özürlülerin gelecekte daha rahat edebileceği bir yaşam alanına sahip olacağını düşünmektedir. Özürlü bireylerin eğitim imkânlarının daha fazla iyileştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitsel, çevresel, ulaşım, tıbbi,

sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda özörlölere yönelik çalışmaların artarak devam etmesi vurgulanan konular arasında olmuştur. Özürlöye olan toplumsal bakış açısının da rehabilitasyona tabi tutulması gerektiğini dile getiren bir özel eğitimci:

“Gün geçtikçe farklılıklara daha fazla kucak açıyoruz. Toplumla kaynaşmış, bütönlömiş farklı ve özel bireylerle (özörlölerle) karşılaşmak için de onlara kucak amamız gerekiyor” diyerek toplumun da özörlö bireylere rahat bir yaşam sunması için üzerine düşen görev ve sorumlulukların bilicinde olması gerektiği hatırlatılmıştır.

Alınan yanıtla göre özel eğitimcilerin özörlölük konusunda iyimser oldukları görölmüştür. Gelecekte her şeyin daha iyiye gideceği konusunda umutlu tutum sergiledikleri açıklığa kavuşturulmuştur.

3.2.2.10. Araştırma Verilerine Bütönsel Bakış

Araştırma “Aileler ve özel eğitimcilerin zihinsel özörlölöğe bakış açılarında farklılık vardır” hipotezinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan odak grup ve derinlemesine mülakat görüşmeleri sonucunda bu farklılıklar tablo halinde aşağıda sunulmuştur. Tablo halinde sunulan verilerin yorum ve değerlendirilmesi sonuç kısmı içinde yapılacaktır.

Tablo 4: Aileler ve Özel Eğitimcilerin Zihinsel Özörlölöğe Bakış Farklılığı

	AİLELER	ÖZEL EĞİTİMCİLER
Zihinsel özörlö bireyleri nitelemeleri	<i>Muhtaç, kısıtlı, sınırlı ve kontrol altında tutulması gereken bireyler</i>	<i>Farklı özellikte olan, farklı gelişen bireyler</i>
Zihinsel özörlö çocuğu eğitmenin yaşattığı duygular	<i>Sabır, üzüntü, stres, kaygı</i>	<i>Sabır, mutluluk, manevi tatmin</i>

Tablo 4'ün devamı

Zihinsel özürlü bireylerin değişim ve gelişim sürecine dair düşünceler	<i>Sorunların arttığı, sabır gerektiren zor ve yavaş işleyen bir süreç</i>	<i>Eğitim ile birçok problemin aşılıp, gelişimin hızlandırılacağı bir süreç</i>
Zihinsel özürlü bireyin bir faaliyeti gerçekleştirmediği durumda sergilenen tutum	<i><u>Duygusal yaklaşım</u> Umutsuzluğa kapılma, Yardım etme</i>	<i><u>Mantıksal yaklaşım</u> Olumlu pekiştirme, Ödül-ceza yöntemi</i>
Zihinsel özürlü bireylerin sürekli kontrol altında tutulmasına yönelik tutumları	<i>Aşırı koruyucu tutum</i>	<i>Bağımsız yaşam</i>

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Zihinsel özürlü bireylerin yaşamlarından memnuniyetleri onlara yönelik bakış açılarının bir tezahürüdür. Bu bağlamda zihinsel özürllüer toplumsal yapı içinde sürekli etkileşim halindedir. İçinde bulunduğu çeşitli kurumsal yapılar ve en nihayetinde toplum, zihinsel özürlü bireyin sosyal konumunu belirlemektedir. Olumsuz, dışlamacı, farklı olanı öteki yapan, kutuplaşmaya zemin hazırlayan düşünce ve önyargılar, toplumsal yapı içinde zararlı sonuçlara sebep olmaktadır. Bu durum toplumsal uyum ve düzenin sağlanması için de engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada birey üzerinde en etkin iki sosyal grubun zihinsel özürllülüğe bakış açıları karşılaştırılmıştır.

Aileler zihinsel özürllüleri; muhtaç olan, kısıtlı ve sınırlı işler yapabilen, kontrol altında tutulması gereken bireyler olarak nitelendirmiştir. Özel eğitimciler ise zihinsel özürllüleri genel olarak farklı özellikte olan, farklı gelişen bireyler şeklinde açıklamıştır.

Aileler zihinsel özürlü bir çocuğun eğitimini; sabır gerektiren, üzüntü ve kaygı veren bir süreç olarak ifade ederken, özel eğitimciler bu eğitim süreci boyunca manevi duygularının ön planda olduğundan bahsetmiştir. Aileler zihinsel özürlü çocuğun gelişim ve değişim süreci ile ilgili olarak, sürecin yavaş işlediğini, büyüme ile birlikte sorunların ve kaygıların arttığını dile getirmiştir. Bu konuda özel eğitimciler, eğitimin öneminden bahsederek özel eğitim sayesinde birçok problemin üstesinden geldiğini belirtmiştir. Bu durum “Zihinsel özürllülerin değişimi ve gelişimi konusunda özel eğitimcilere oranla aileler daha umutsuz ve karamsardır” hipotezini doğrulamaktadır. Ayrıca diğer yandan bu durum “Ailelerin özel eğitimcilere oranla zihinsel özürllülüğü daha büyük bir problem ve aşılamayacak bir olgu” olarak gördüklerini de göstermiştir.

Zihinsel özürlü bireyin yapamadığı bir eylem karşısında aileler yardım edici tutum sergilediklerini belirtmiştir. “Yardım ediyorum, annelik işte ne yaparsın” ya da “Ana yüreği” gibi sözler annelerin duygusal davrandıklarını destekleyici ifadelerdir. Özel eğitimciler ise bireyin eylemi, destekleyici sözlerle yapmasını sağladıklarını dile getirmiş, bunun gerçekleşmesi için olumlu pekiştireç (aferin, süpersin), ödül-ceza gibi yöntemlerin uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum “Aileler zihinsel özürllülüğe duygusal, özel eğitimciler ise mantıksal açılardan yaklaşmaktadır” hipotezini doğrulamaktadır.

Zihinsel özürlülerin kontrol altında tutulması hususunda ise, aileler (%70) koruyucu görevi üstlenmiştir. Aileler zihinsel özürlü bireylere karşı kontrolcü yaklaşımda bulduklarını dile getirmişlerdir. Özel eğitimciler ise, zihinsel özürlü bireyler için en önemli konunun bağımsız yaşam olduğunu belirterek aşırı kontrolün zararlar doğurabileceği üzerinde durmuştur. Bu itibarla “Zihinsel özürlü bireyler, özel eğitimcilerden ziyade aileleri tarafından sürekli kontrol altında tutulmaktadır” hipotezi doğrulanmaktadır.

Aileler ve özel eğitimciler, zihinsel özürlü çocukların eğitim kurumlarında daha çok sosyalleştiklerini belirtmişlerdir. Aileler çocuklarının eğitim almaya başladıktan sonra kendini ifade etme becerilerinin arttığını, iletişim ve uyum becerilerinin de geliştiğini dile getirmiştir. Ayrıca okuldaki sosyal etkinlikler de sosyalleşme sürecini hızlandıran önemli unsurlar olarak görülmüştür. Aileler, özel eğitimcilerin yol gösterici tutumlarının zihinsel özürlü bireyin sosyalleşme sürecine katkı sağladığını belirtmiştir. Ailelerin %80’i, özel eğitimcilerin ise %60’ı zihinsel özürlü çocuklardaki sosyalleşmenin eğitim kurumlarında daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bu durum “Birincil sosyalleşme yeri aile kurumu olmasına rağmen, zihinsel özürlü bireyler daha çok eğitim kurumlarında sosyalleşmektedir” hipotezini doğrulamaktadır. Özel eğitimcilerin %40’ı ise, eğitim kurumlarının nicelik ve nitelik açısından yeterli hale getirilmesi konusunda açıklamalar yapmıştır.

Zihinsel özürlü bir çocuğa sahip olmak aile hayatını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Toplumun zihinsel özürlü bireye olan olumsuz tepkileri, kardeşlerin zihinsel özürlü bireylerden utanmaları, arkadaş ve akrabaların zihinsel özürlü çocuğa sahip aileden uzaklaşmaları, bir babanın deyimiyle aile üyelerinin toplum içinde kendini “ezik” hissetmesi, zihinsel özürlü çocuğa sahip olmanın aile hayatına sosyolojik etkileri olarak değerlendirilebilir. Ailelerin üzüntülü, kaygılı, umutsuz oluşu ve zaman zaman tükenmişlik hissi yaşadığını belirtmesi, ailenin durumdan psikolojik olarak etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca zihinsel özürlü çocuğun tedavi masrafları, sağlık kontrolleri, alınan ilaçlar ailenin ekonomik açıdan etkilendiğini gösteren önemli unsurlardandır. Bu durumda “Ailede zihinsel özürlü bir bireyin olması aileyi sosyolojik, psikolojik ve ekonomik açılarından etkilemektedir” hipotezi doğrulanmaktadır.

Toplumun zihinsel özürlü bireye bakış açısı sorulduğunda; “*acımaklı gözlerle bakılması*”, “*inceleyici ve uzun bakışların olması*”, “*garip bir yaratığa bakarmış gibi bakılması*”, “*dışlayıcı tutumların olması*” gibi benzer yanıtlar alınmıştır. Aileler bu durumdan etkilendiklerini, çocuklarını dışarı çıkarmak istemedikleri gibi çocuklarının da dışarı çıkmak istemediğini ifade ederek üzüntülerinin daha fazla arttığını belirtmişlerdir. Bu itibarla “Toplum zihinsel özürlü bireye kendinden farklı olduğunu hissettirmektedir. Bu durumun zihinsel özürlü birey ve aile hayatına olan psikolojik etkileri göz önüne alınmamaktadır” hipotezi doğrulanmaktadır.

Devletin zihinsel özürlü bireye sunduğu haklar aileler ve özel eğitimciler tarafından genel olarak olumlu karşılanmaktadır. Zihinsel özürlü bireylerle ilgili yapılan çalışmaların artarak devam etmesi gerekliliği de dile getirilenler arasındadır. Toplumsal yapı içinde birçok engelle karşılaşan zihinsel özürlü bireyler için en büyük engelin “toplumsal ve ailesel bilinçsizlik” olduğu açığa çıkmıştır. Aileler toplumda zihinsel özürlülük bilincinin henüz oluşmadığını dile getirirken, özel eğitimciler bunun yanı sıra ailelerin de zihinsel özürlülük konusunda bilinçsiz olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca zihinsel özürlü çocuklar için özel eğitimin önemi hem aileler, hem de özel eğitimciler tarafından örneklerle açıklanmış, özel eğitimin zihinsel özürlü çocuklar üzerindeki önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Bu nedenle özel eğitim çalışmalarının artarak devam ettirilmesi gerekmektedir. Mevcut okul sayısının ve donanımlarının artırılması özel eğitimin verimli olarak gerçekleşmesi için önemlidir.

Zihinsel Özürlü Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Öneriler

Araştırma sonuçları zihinsel özürlü çocuğa sahip ailelerin çeşitli sıkıntılar yaşadığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında ailelere yönelik öneriler sunulmuştur:

- Görüşmelerde bir eğitimcinin “*Eğitim aile de başlar düşüncesiyle çocuklarının ilk öğretmenleri kendileridir*” sözü zihinsel özürlü birey için ailenin ne denli önemli olduğunu vurgular niteliktedir. Araştırma sırasında zihinsel özürlü çocuğa sahip olmanın; aileyi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan etkilediği görülmüştür. Aile üzerindeki en baskın etkinin psikolojik olduğunu söylemek mümkündür. Ailenin sabırlı ve güçlü olması hem kendi yaşamlarına, hem de zihinsel özürlü bireyin yaşamına fayda sağlayacaktır. Zihinsel özürlü çocuk yetiştirmenin zorlukları aşikârdır. Bu nedenle zihinsel özürlü çocuğa en

çok vakit ayıran anne başta olmak üzere tüm aile üyeleri psikolojik destek almalıdır.

- Toplumsal düzen içindeki en önemli konu bireyin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, bağıllık ve bağımlılıktan sıyrılabilmesidir. Bu nedenle ailelerin çocuklarını kendilerine fazla bağımlı yetiştirmemeleri, aşırı koruyucu tutumdan vazgeçmeleri gerekmektedir.
- Aileler hayal kırıklığı yaşamamak için zihinsel özürü bireyin performansına bağılı olarak beklenti içine girmelidir. Normal çocukların performansı ile kıyaslama yapılmamalıdır. Bu hem üzücü, hem de yıpratıcıdır. Zihinsel özürü birey kendi özür ve performansına bağılı olarak değerlendirilmelidir.
- Paylaşımçı olmak aile olmanın bir gereğidir. Sıkıntının, zorluğun, sevincin paylaşılmasıyla çocuğun bakımından birincil derecede sorumlu olan annenin yükünün azaltılması gerekmektedir. Annenin zihinsel özürü bireyle daha fazla ilgilenmesi, babanın üzerlerinde mutlaka desteğini hissetme ihtiyacını doğurmaktadır. Bu bağlamda gün içinde çalışan ve çocuğuyla fazla vakit geçiremeyen zihinsel özürü çocuğa sahip babaların çalışma saatleri kısaltılabilir.

Özel Eğitimcilerle Yönelik Öneriler

Ailede başlayan eğitim süreci okul ortamında eğitimciler aracılığıyla devam etmektedir. Bu bağlamda birey üzerinde aile kadar eğitimciler de etkilidir. Çalışma kapsamında bu süreçte özel eğitimcilerle yönelik olarak çeşitli öneriler sunulmuştur:

- Zihinsel özürü bir çocuğa eğitim vermek için öncelikle çocuğun özelliklerinin ve yeteneklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda özel eğitimciler zihinsel özürü çocukları mesleki yönden iyi tanımalıdır. Zihinsel özürü bireylerin istihdamı konusunda hizmet içi eğitimle desteklenen özel eğitimciler “*mesleki danışmanlık*” rolünü üstlenmelidir.
- Araştırma verileri zihinsel özürü bireylerin toplum tarafından dışlandığını, ötekileştirildiğini göstermiştir. Toplumsal kutuplaşmanın yerini toplumsal kaynaşmaya bırakması için öncelikle bu bireylere öz güven ve sorumluluk

duygusu kazandırmak gerekmektedir. Bu nedenle özel eğitimciler çocuğa performansına uygun görevler verebilir.

- Aile ile iletişim her zaman önemlidir. Bu nedenle özel eğitimcilerin aile ile iş birliği içinde eğitim faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Okulda alınan eğitimin evde aile üyeleri tarafından da desteklenmesi gerekmektedir. Bu konuda ailelerin bilinçlendirilmesi okul rehber öğretmenlerinin yanı sıra özel eğitimcilerin sorumluluğunda olmalıdır.
- Zihinsel özürlü çocuğa sahip olmanın psikolojik etkileri tüm aile üyeleri üzerinde görülmüştür. Bu bağlamda zihinsel özürlü çocuğa sahip aileler için “*aile danışmanlığı*” çalışması başlatılabilir. Bu açıdan anne, baba ve zihinsel özürlü çocuk başta olmak üzere tüm kardeşler bu yapılanmadan faydalanmalıdır. Bu durum özel eğitimcilere ayrı bir pedagojik formasyonun verilmesiyle gerçekleştirilebilir. Ayrıca özel eğitimcilerin sosyologlar ile iş birliği içinde olması ekonomik, psikolojik ve sosyolojik yönden sıkıntı yaşayan aileyi rahatlatan önemli bir unsur olarak görülebilir.

Devlet Kurumlarına ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Öneriler

Zihinsel özürlü bireylerin toplum içinde daha rahat bir hayat yaşabilmeleri için devlet kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda çeşitli öneriler sunulmuştur:

- Araştırma sonuçlarına göre zihinsel özürlü bireylerin toplumla bütünleşme sorunlarının olduğu görülmüştür. Zihinsel özürlü bireylerin toplumla bütünleşmesinin sağlanması için başta toplumsal bakış açısının rehabilite edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle normal okullardan seçilen sevecen, arkadaş canlısı, empati kurulabilen öğrencilerle “*kardeş eğitim projesi*” başlatılabilir. Birkaç gününü özel eğitim okullarında birlikte geçirmesi, derse girmesi, oyunlar oynaması, yemek yemesi sağlanabilir. Toplumsal kaynaşmanın küçük yaşlarda başlaması ileride daha ayrımcı bir yapının gerçekleşmemesi için önemlidir. Ayrıca bu proje zihinsel özürlü çocuğa sahip olmayan ailelerin ve çocuklarının gönüllülüğüne dayanacağından, veli tepkileriyle karşılaşma olasılığını ortadan

kaldırarak, hem özürlü çocuk, hem de ailesi üzerideki psikolojik baskıyı da yok edecektir.

- Ailelerin psikolojik açıdan çok etkilendiği araştırmanın sonuçları arasındadır. Bu nedenle belli sayıdaki okullarda başlatılan “*veli eğitim seminerleri*” yaygınlaştırılmalıdır. Ailenin çocuk üzerindeki etkisinin büyüklüğü düşünüldüğünde ailenin zihinsel özürlülük hakkında bilinçlenmesi, çözüm yollarının üretilmesi için önemlidir. Bu bağlamda “*aile eğitimi*” konusu üzerinde önemle durulmalıdır.
- Zihinsel özürlü bireyler için özel eğitim oldukça önemlidir. Ancak yetişmiş özel eğitimci sayısının yetersiz olması, sınıfların kalabalık olmasına neden olmakta ve verilen özel eğitimin niteliği açısından sıkıntılar yaratmaktadır. Bu nedenle üniversitelerin özel eğitim bölümüne ait kontenjanlar arttırılmalıdır. Ayrıca alandaki personel eksikliği sınıf öğretmenleri ya da alan dışı üniversite mezunlarıyla sağlandığından dolayı “*hizmet içi eğitim*” yaygınlaştırılmalıdır.
- Özel eğitim okulları nitelik ve nicelik açısından geliştirilmelidir. Zihinsel özürlü bireylerin özellikleri nedeniyle teknoloji imkânlarından faydalanmaları sağlanmalıdır. Bu amaçla televizyon, video, bilgisayar gibi cihazların her sınıfta kullanıma hazır olarak bulunması gerekmektedir.
- Araştırma sonuçlarına göre zihinsel özürlü bireylerin toplumla kaynaşmasında sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Bu durumun giderilmesi amacıyla toplum üzerinde önemli bir güç unsuru olan medya kuruluşlarından faydalanılabilir. Kitle iletişim araçlarının toplum üzerideki etkisinin büyüklüğü tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle toplumun bilinçlenmesi amacıyla “*eğitici televizyon programları*” nın yanı sıra, “*kısa filmler ve reklamlar*” a ağırlık verilebilir. Zihinsel özürlü bireylerin her hangi bir alandaki yeteneklerini sergileyebilecekleri “*yarışmalar*” yaygınlaştırılabilir. Böylece zihinsel özürlü bireylerin özgüven kazanımı gerçekleşecek ve bu bireylere yönelik toplumsal önyargıların kırılması da hız kazanacaktır.

Sonuç olarak, zihinsel özürlü bireylerin toplumsal yapı içinde kendilerine yer edinebilmeleri, mutlu, huzurlu, kaliteli bir hayat yaşabilmeleri için toplumun tüm

bireylerine ve tüm kurum/kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Yapıcı olarak atılan her adım, zihinsel özürlü bireyin hayatını kolaylaştırarak, toplumu gelişmişlik ölçütlerine daha da yaklaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- AAMR, The American Association on Mental Retardation,
<http://www.ericdigests.org/20034/mental-retardation.html>, 17. 07.2011.
- ADAK, Nurşen, (2005), "Toplumun Temel Yapı Taşı:Aile", Editör: GÜÇLÜ, Sevinç,
Kurumlara Sosyolojik Bakış, Birey Yayıncılık.
- AKÇAMETE, Gönül, (1998), "Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim", Editör:
ERİPEK, Süleyman, *Özel Eğitim*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi
İlköğretim Öğretmenliği, Lisans Tamamlama Programı, Özel Eğitim Ders
Kitabı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ALKAN, Cevat, Özel Eğitimde Genel Hedefler ve İlkeler,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6455.pdf>, 02.02.2011.
- ARIKAN, Çiğdem, (2002), *Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım*,
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm>, 10.10.2010.
- ATAMAN, Ayşegül, (2003), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*,
Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- ATAY, Mesude, (1995), *Özürlü Çocukların Normal Yaşlıları İle Birlikte Eğitim
Aldıkları kaynaştırma Programlarına Karşı Öğretmen Tutumları Üzerine Bir
İnceleme*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sağlık
Bilimleri Enstitüsü.
- BOZKURT, Veysel, (2004), *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller, Kavramlar,
Kuramlar*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- CAVKAYTAR, Atilla ve İ.H. Diken, (2005), *Özel Eğitime Giriş*, Kök Yayıncılık,
Ankara.
- CILGA, İbrahim, (2001), "Özürlülerin Yaşam Kalitesi" *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*
1,1,Mayıs.
- ÇAĞLAR, Doğan, (1979), *Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi*, Atatürk Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

- ÇALIK, Selma, <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov2/ov2ozurlulugunolcul.htm>, 11.08.2011.
- ÇETİNKAYA, Çağlar, (2010), 19. ve 20. Yüzyıllarda Avrupa’da Zihinsel Yetersizliği olan Bireylerin Eğitimi Tarihi, ODÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı:2.
- DÖNMEZ, BAYKOÇ, Necate, N.Avcı, ve N.Arslan, (1998), *Engelli ve Engelsiz Çocuğa Sahip Anne Babaların Engellilere ve Entegrasyona İlişkin Düşünceleri*, DESTEK, Türkiye Sakatları Koruma Vakfı, Ankara.
- EĞİTİM-SEN, (2004) , *Eğitim Hakkı*, <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/417.pdf>
- ENEZ, S. Ceylan, (2001), “Özürlü Ailelerin Eğitiminde Sosyal Hizmet Mesleğinin Yeri ve Önemi”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ekim–Aralık, s. 39.
- ERGİN, Dilek; Nesrin şen, Nurten Eryılmaz, Saadet Pekuslu, Melek Kayacı, (2007), *Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Depresyon Düzeyi Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10/1, Erzurum.
- ERKAL, Mustafa, (1991), *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul
- ERİPEK, Süleyman, (1996), *Zihinsel Engelli Çocuklar*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, Eskisehir.
- FİDAN, Nurettin ve M. Erden, (1993), *Eğitime Giriş*, Meteksan, Ankara.
- GÖKÇE, Birsen, (2004), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- GÖKMEN, Fatma, (2007), *Türkiye’de Özürlü Haklarını Gelişimi*, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8mak4>, 03.03.2011
- GÖNÜL, Erkan, (2003), *Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları*, C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25/4 Özel Eki, Sivas.
- GÜÇLÜ, Sevinç, (2005), *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- <http://engellininsayfasi.blogspot.com/2007/11/engellilerde-aileitimi.html>, 02.02.2011.

<http://gencegitimg.blogspot.com/2010/11/engelli-cocuga-sahip-olan-ailelere.html>,
14.04.2011

<http://www.manevisosyalhizmet.com/?p=507>, 11.07.2011

<http://www.shcek.gov.tr/kanun-degisikligi-hakkinda-genelge.aspx>, 10.09.2011

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/tibbisosyalhizmetozurlu.htm>, 01.03.2011

<http://www.osym.gov.tr/dosya/1-58082/h/kilavuzuzyayinexceldokumutablo4y.pdf>,
01.10.2011

<http://www.ozelegitimsitesi.com/yasam-deneyim/engelli-cocuk-aileleri-ile-yapilan-calismalar.html>, 01.01.2011

IŞIKHAN, Vedat, (2005), *Türkiye’de Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sorunları*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

KARAASLAN, Özcan, (2004), “Kaynaştırma ve Alt Özel Sınıfa Devam Eden Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Kelime Dağarcıkları Düzeyleri Bakımından İncelenmesi (Adana Örneği)”, *Özel Eğitimden Yansımalar*, Haz: A. Konrot, Eskişehir.

KARATAŞ, Kasım, Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları Bir Sosyal Politika Yaklaşımı, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellitoplum.htm>, 02.02.2011

KILIÇ, Serap, (2009), *Fiziksel Engelli Çocuğun Evde Bakım Gereksiniminin Aileye Etkisi* (basılmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.

KIRCAALİ-İFTAR, Gönül, (1998), “Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim”, *Anadolu Üniversitesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı Özel Eğitim Ders Kitabı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

KOLAT, Serkan, (2010), *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla İlgili Mücadele ve Türkiye’deki Yansımaları*, Anıl Matbaa, Ankara.

NİRUN, Nihat, (1994), *Sistemik Sosyoloji Açısından Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:73, Ankara

METİN, Nilgün; Havise Güleç, Çavuş Şahin, Özel Eğitim,
oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/279.pdf, 22.07.2011.

MUĞLA ÖZÜRLÜ PROGRAMI, (2007), Muğla İl Sağlık Müdürlüğü Yayını, Muğla.

OCAKÇI, Ayşe, *Serebral Palsi’li Çocukların Bağımsız Yaşam Becerilerinin İncelenmesi*, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cpyasam.htm>,02.02.2011.

OTO, Remzi, (1999), *Zihinsel Özürlü Çocukların Aileleri: Aile İşlevleri ve Durumluluk Düzeyleri, Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, Ankara.

OYMAK, Veysi, (1997), *Zeka Özürlü Çocukların Yetiştirilmesi*, SABEV Yayınları No:1, Ankara.

ÖZEN, Arzu, (2000), “Aile İle İş Birliği”, Editör: KIRCAALİ-İFTAR, Gönül, *Davranış ve Öğrenme Sorunu Olan Çocukların Eğitimi*, Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

ÖZGÜR, İskender ve Barış Zan, Engelli Çocuk, Engelli Aile,
<http://egitim.cukurova.edu.tr/efdergi/download/2004.2.27.247.pdf>, 11.08.2011.

ÖZSOY, Süheyla, Aytuğ, (2006), Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3/9.

ÖZŞENOL, Fuat, Vedat Işıkhana, Bülent Ünay, Halil İbrahim Aydın, Rıdvan Akın, Erdal Gökçay, (2003), Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi, *Gülhane Tıp Dergisi*, 45/2.

SANDALCI, Savaş, Fatma,

http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/OZURLU_COCUGU_OLAN_AILELER_VE_SOSYAL_HIZMET_MESLEGI-728, 20.08.2011.

SEYYAR, Ali, (2007), *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Sözlüğü*, Değişim Yayınları, Adapazarı.

SEYYAR, Ali, (2006), *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi.

- SEYYAR, Ali, (2001), *Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele*, Türdav Yayıncılık, İstanbul.
- SEYYAR, Ali, Türkiye’ de Özürlülere Tanınan Sosyal Haklar,
http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurlulere_taninan_sosyal_haklar.htm,
30.07.2011.
- SUCUOĞLU, Bülbin, (1996), (Lewis ve Doorlag’ dan aktaran), *Kaynaştırma Programlarında Anne Baba Katılımı*, Özel Eğitim Dergisi, 2(2), s:25-43.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/39/45/379.pdf>, 19.04.2011.
- SUCUOĞLU, Bülbin, Sevgi Küçüker ve Nuray Kanık, Özel Eğitimde Anne-Baba Eğitim Programları, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/501/5987.pdf>,
15.08.2011.
- ŞAHİN, Sema, (2003), “Özel Eğitimin Tarihçesi”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Editör: ATAMAN, Ayşegül, Gündüz Yayıncılık, Ankara.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA, (2008), *Zihinsel Özürlüler*, Aile Eğitim Rehberi, Aile Eğitim Serisi:3, Ankara.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA, (2002), *Türkiye Özürlüler Araştırması*, Ankara.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA, (2000), *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantı Sonuç Raporları*, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA, (1997), *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor*,
http://www.ozida.gov.tr/arastirma/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf,
03.03.2011.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/mevzuat/kanun.htm>,
22.04.2011.
- T.C. BAŞBAKANLIK, ÖZİDA,
<http://www.ozida.gov.tr/?menu=siniflandirma&sayfa=icf>, 12.09.2011.

T.C. BAŞBAKANLIK, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, <http://www.shcek.gov.tr/kanun-degisikligi-hakkinda-genelge.aspx>, 01.10.2011.

T.C. MEB, (2007), MEGEP, *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*, Ankara.

T.C. MEB, Mevzuat Bankası, Özel Eğitim Hakkında KHK, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/104.html>, 02.01.2011.

T.C. MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitim/OEamaclar.htm>, 04.01.2011.

T.C. MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf, 06.02.2011.

WHO, <http://www.who.int/classifications/icf/training/icfbeginnersguide.pdf>, 12.09.2011.

WHO, (2002), *The International Classification of Functioning, Disability and Health*, Geneva.

WHO, <http://www.aihw.gov.au/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=6442455478>, 12.09.2011

EKLER

EK-1: Görüşme Onay Formu

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.0.54.29.00-160.02.11.02/ 8278
Konu : Görüşme İzni

VALİLİK MAKAMINA

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Zehra SEVİM, Sakarya İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu ve İş Okulunda eğitmen ve öğrenci velilerine yönelik "Engelli Çocuğa Sahip Aileler ile Özel Eğitimcilerin Engelliliğe Bakış Açılarının Karşılıklı Olarak Değerlendirilmesi" ile ilgili mülakat ve odak grup görüşmesi yapma isteği, Değerlendirme kurulu tarafından yapılan inceleme sonucu Müdürlüğümüzce uygun mütalaa edilmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde tensiplerinize arz ederim.

Mural AKINCI
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
19/04/2011
Muammer AKSOY
Vali a.
Valî Yardımcısı

EKİ: Yazı 1 Adet

EK-2: Uygulama Soruları

Aileler İçin Odak Grup Görüşmesi Soruları

1. Zihinsel zrller deyince aklınıza ilk gelenleri paylaşır mısınız?
2. Zihinsel zrl bir çocuğa sahip olmak size hangi duyguları yaşatıyor?
3. Zihinsel zrl bir çocuğa sahip olmak aile hayatınızı ne yönlerden etkiliyor?
4. Zihinsel zrllerin değişimi ve gelişimi konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
5. Çocuğunuzun zel eğitime başlamasından sonra çocuğunuzda ne gibi değişiklikler gördünüz?
6. Zihinsel zrller sizce aile içinde ebeveynler sayesinde mi, yoksa okul ortamında eğitimciler sayesinde mi daha çok sosyalleşmektedirler?
7. Çocuğunuz yapması gereken bir faaliyeti gerekleştirmiyorsa ona nasıl davranırsınız?
8. Çocuğunuzu sürekli kontrol altında tutma hissi yaşıyor musunuz, neden?
9. Zihinsel zrl bir çocuğa bir çocuğa sahip olmanın ekonomik açıdan etkileri nelerdir?
10. Toplumun zihinsel zrllere yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
11. Sizce zihinsel zrller için en büyük problem nedir?
12. Devletin zihinsel zrllere sunduğu haklar konusunda ne düşünüyorsunuz?
13. Çocuğunuzun geleceği hakkındaki beklenti ve düşünceleriniz nelerdir?

Özel Eğitimciler İçin Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Zihinsel zrller deyince aklınıza ilk gelenleri paylaşır mısınız?
2. Zihinsel zrl bir çocuğa eğitim vermek size hangi duyguları yaşatıyor?
3. Bir eğitimci olarak gzlemlerinizden hareketle sizce zihinsel zrl bir çocuğa sahip olmanın aile hayatına ne gibi etkileri vardır?
4. Zihinsel zrllerin değişimi ve gelişimi konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
5. Özel eğitimin önemini daha iyi anlayabilmemiz açısından sınıf içinde yaşadığınız genel ya da özel bir olayı paylaşır mısınız?
6. Zihinsel zrller sizce aile içinde ebeveynler sayesinde mi, yoksa okul ortamında eğitimciler sayesinde mi daha çok sosyalleşmektedir?
7. Zihinsel zrl bir birey yapması gereken ya da yapması istenen bir faaliyeti gerekleştirmiyorsa ona nasıl davranırsınız/davranılmalıdır?
8. Zihinsel zrller sürekli kontrol altında tutulması gereken bireyler midir, neden?
9. Toplumun zihinsel zrllere yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

10. Sizce zihinsel  z rl ler için en büyük problem nedir?
11. Devletin zihinsel  z rl lere sunduğu hakları nasıl değerlendiriyorsunuz?
12. Zihinsel  z rl  bireylerin geleceğine dair beklenti ve düşünceleriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

1988 Kırıkkale doğumlu olan Zehra SEVİM, 2005 yılında Bursa Nuri Erbak Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nü kazandı. 2009 yılında lisans eğitimini tamamlayan SEVİM, aynı yıl Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimine halen devam etmektedir.